

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρός τούς εταίρους: Ἡ ἀνασκαφή τοῦ Κεραμεικοῦ, 117

Ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιολογίας:

Β. Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, Ἡ ἀνασκαφή τοῦ Κεραμεικοῦ ἀπό τήν Ἀρχαιολογική Ἐταιρεία, 119-145·

*Ἡ παραχώρηση τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Κεραμεικοῦ
στό Γερμανικό Ἀρχαιολογικό Ἰνστιτούτο, 146-149·*

Βιβλιογραφία τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας στόν Κεραμεικό, 150-162·

Μερικές ἀρχαῖες μαρτυρίες γιά τόν Κεραμεικό καί τὸ Δημόσιον Σῆμα, 163-167·

Ὁ Κεραμεικός στήν ποίηση, 168-171·

Οἱ νεώτερες τύχες τοῦ Κεραμεικοῦ, 172-205·

Ὁ Κεραμεικός σήμερα, 206-207

*Ὁ Μέντωρ, Χρονογραφικό καί Ἱστοριοδφικό Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας,
ἐκδίδεται τόν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καί Δεκέμβριο κάθε ἔτους
μέ τήν ἐπιμέλεια τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως.*

Ἐκδοτική ἐπιμέλεια Ἀντωνίου Χριστοδούλου

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογική Ἐταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι, Fax (01) 3644 996

ISSN 1105-7181

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟ • ΤΕΥΧΟΣ 48 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1998

Πρὸς τοὺς ἐταίρους

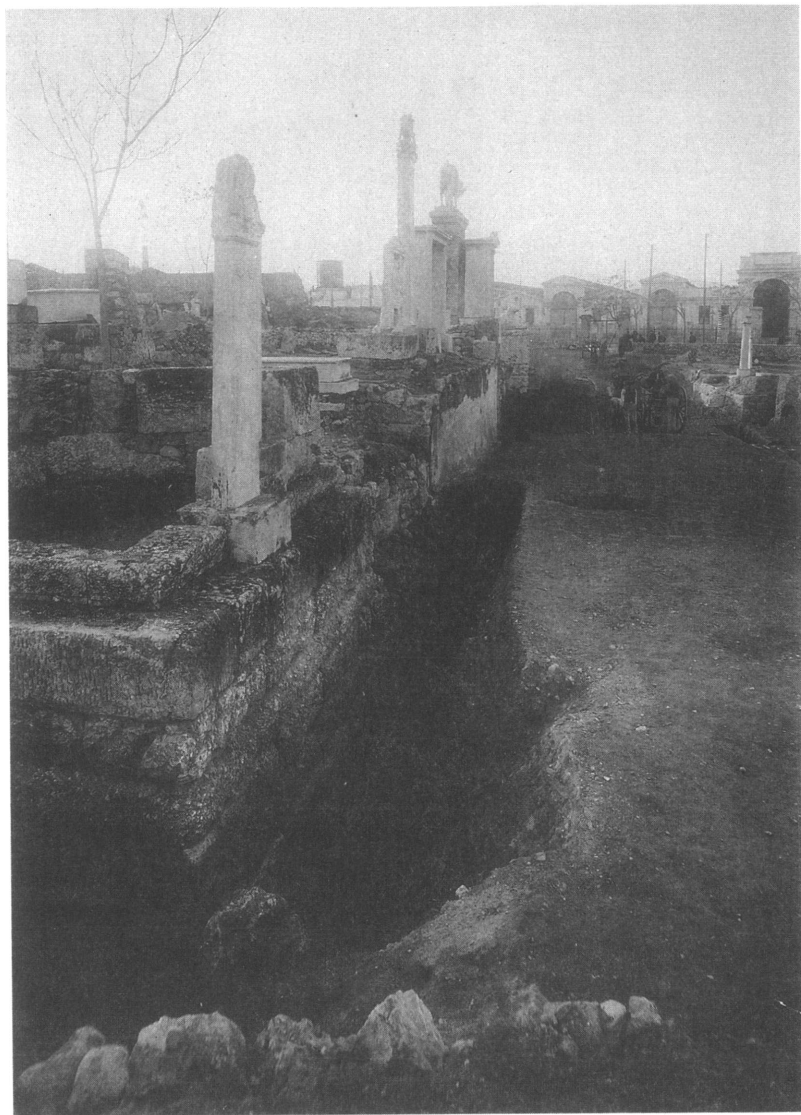
Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ

Ἀπὸ τὶς 27 μέχρι 31 Ἰανουαρίου 1999 θὰ γίνῃ στὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο τῶν Ἀθηνῶν, Συμπόσιο, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ὁποίου θὰ ἀνακοινωθοῦν τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας τοῦ Κεραμεικοῦ τῶν τελευταίων χρόνων.

Ἡ ἀποκάλυψη τῆς κύριας ἀθηναϊκῆς νεκρόπολης, τῆς ὁποίας τὴν ἀνασκαφὴ διενεργεῖ ἀπὸ τὸ 1913, μὲ ἐξαίρετα ἐπιστημονικὰ ἀποτελέσματα, τὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο, ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ μεγάλα ἔργα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πού συντελέστηκε σὲ σειρὰ ἐτῶν. Δὲν ἔγινε ὅμως ἡ πρέπουσα δημοσίευση τῶν εὐρημάτων, καὶ ἡ συμβολὴ τῆς Ἑταιρείας στὴν ἀποκάλυψη τοῦ Κεραμεικοῦ μὲ τὸν καιρὸ σκιάστηκε καὶ ξεχάστηκε, πράγμα φυσικό. Στὴν ἀρχαιολογία ὡς ἐπιστῆμη τὴν κύρια σημασία δὲν ἔχει ἡ εὕρεση σημαντικῶν ἀρχαίων ἀλλὰ ἡ ὀρθὴ δημοσίευσή τους. Οἱ ἀνασκαφεῖς ξεχνιοῦνται πολλὰς φορές ἐνῶ βρίσκονται ἀκόμη στὴ ζωὴ. Τὰ γραπτά τους, ὅταν εἶναι γνήσια ἔργα ἐπιστήμης, μένουν εἰς τὸ διηνεκές.

Μὲ τὸ τεῦχος τοῦτο ἡ Ἑταιρεία ἐκθέτει σύντομα τὶς προσπάθειες πού ἔγιναν ἀπὸ τοὺς προκατόχους μας γιὰ τὴ διάσωση τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ καὶ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Ἀθήνας, τὶς προσπάθειες τὶς μέχρι τοῦ 1910.

B.X.II.

Ἡ ταφικὴ ὁδὸς
τοῦ Κεραμεικοῦ
πρὸ τῆς πλήρους
ἀνασκαφῆς του.

Οἱ φωτογραφίες τοῦ Κεραμεικοῦ προέρχονται ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἐταιρείας
καὶ ἀνήκουν στὴ φωτογράφιση ποὺ εἶχε γίνει κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ (1909) τοῦ Α. Brückher.

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἡ μεταβολή τοῦ τοπίου. Ὁ ἀρχαιολόγος πού ἔχει διενεργήσει μεγάλη ἀνασκαφή, ἡ ὁποία ἐκτείνεται σέ μακρὰ ἔτη, ἀνακαλύπτει κατὰ τὴν πορεία τῆς ὅτι ἐρευνᾷ σέ τόπο διάφορο ἐκείνου, ὅπου ξεκίνησε ἡ ἐρευνά του. Ἐχει μέσα στὰ χρόνια ἀλλάξει μὲ τὴν ἀνασκαφή του τὸ τοπίο τῆς, τὸ ὁποῖο εἶναι ἄλλο, ἐντελῶς διάφορο τοῦ ἀρχικοῦ. Χωρὶς νὰ φανεῖ παράδοξο, δὲν μπορεῖ πλέον οὔτε ὁ ἀνασκαφέας νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ἀρχικὴ μορφή τοῦ τόπου τῆς ἀνασκαφῆς, ὅσο καὶ νὰ προσπαθεῖ. Ἡ νέα μορφή σκεπάζεται ἐντελῶς καὶ ὀριστικῶς τὴν παλιά.

Ἡ ἀλλαγὴ πού κάνει ὁ ἀρχαιολόγος δὲν εἶναι καταστρεπτικὴ, ὅπως ἐκεῖνες πού προκαλοῦνται ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση δημοσίων ἔργων, ἀεροδρομίων, δρόμων, κάλυψης ποταμῶν. Εἶναι ἓνα ταξίδι στὸ παρελθόν. Ἀπομακρύνοντας τὶς ἐπιχώσεις πού συσσωρεύτηκαν ἐπὶ αἰῶνες, ξαναγυρίζει τὴ μορφή τοῦ τόπου τῆς ἀνασκαφῆς του στὴν ἀρχικὴ, ὅπως ἦταν περίπου σέ κάποια στιγμή τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων, καὶ δημιουργεῖ νησίδες τοῦ παρελθόντος μέσα σ' ἓναν τόπο ἀδιάφορο, ἐχθρικό. Τοῦτο εἶναι φανερὸ στὶς μεγάλες ἱστορικὲς πόλεις, Ἀθήνα, Ρώμη. Ἄν ὑπάρχει φροντίδα γιὰ τὰ ἀρχαῖα πού ἀποκαλύφθηκαν, ἡ ζημιὰ εἶναι μικρότερη. Ὅταν ὅμως ἐγκαταλείπονται στὴν τύχη τους, τότε τὰ μνημεῖα πεθαίνουν γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, ἀλλὰ ἀργὰ καὶ ἐξευτελιστικά.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κεραμεικοῦ ἀποτελεῖ μιὰ γιγάντια μεταβολὴ τοῦ τοπίου τῆς Ἀθήνας, τοῦ τοπίου πού εἶχε σχηματιστεῖ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια ἕως τὸν 19ο αἰῶνα. Ὅσοι περιδιαβαίνουν στὸν γαλήνιο χῶρο του, τὸν τριγυρισμένο ἀπὸ δρόμους γεμάτους θάναυση, κατὰ τὴν παλιά ἔκφραση, δραστηριότητα δὲν γνωρίζουν τί ὑπῆρχε στὸν σήμερα περιφραγμένο χῶρο, τὰ περιβόλια, τὰ καμίνια, τὶς πληγές τῆς ἀμμοληψίας, χωρὶς κανένα φανερὸ ἀρχαῖο.

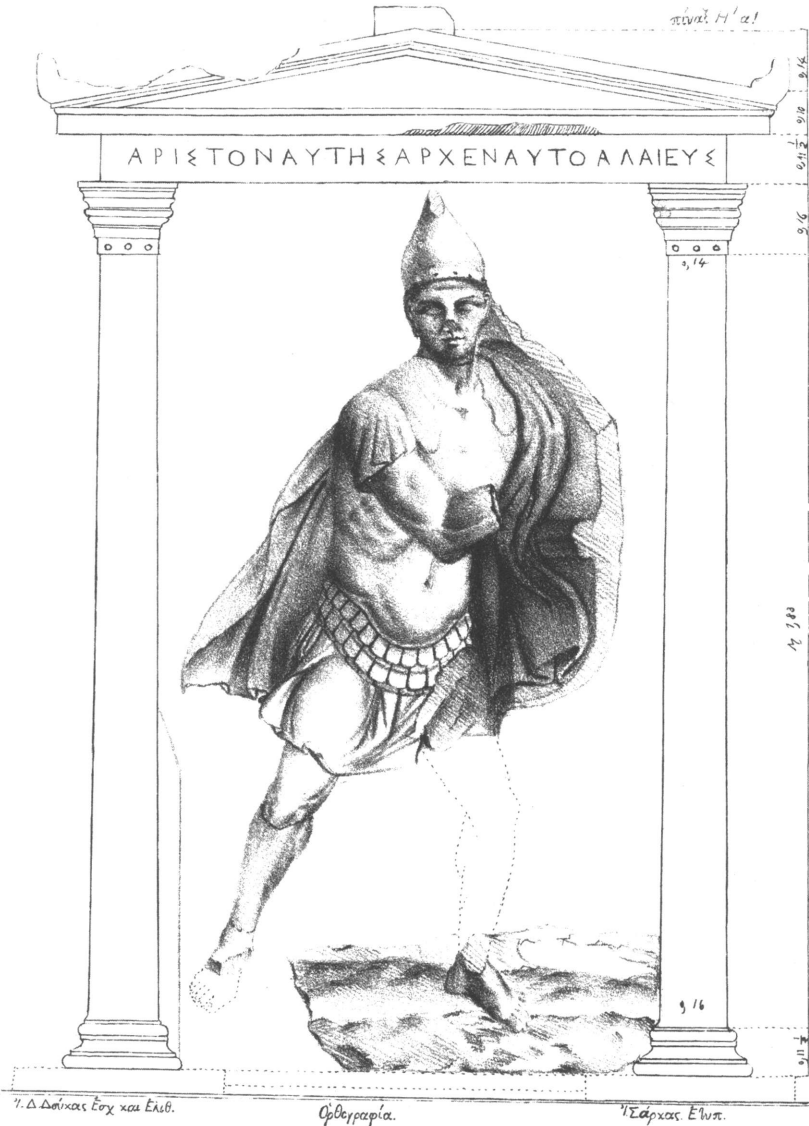
Τὸ μνημεῖο τοῦ Ἀριστοναύτου. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κεραμεικοῦ ἀρχίζει μὲ τὴ διαμόρφωση τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς. Στις 20 Δεκεμβρίου 1861 βρέθηκε εἰς τὸ δυτικονότιον τοῦ Διπύλου ὁ ἐπιτύμβιος ναῖσκος τοῦ Ἀριστοναύτου¹, ὁ ὁποῖος δημοσιεύτηκε μὲ δύο πίνακες τοῦ Ι. Δ. Δούκα (Εἰκ. 1). Μαζί εἶχαν βρεθεῖ καὶ ἄλλα σήματα τὰ ὁποῖα μεταφέρθηκαν στὸ Θησεῖο.

Ὁ Ἀθανάσιος Ρουσόπουλος (1823-1898), καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο καὶ σύμβουλος τῆς Ἑταιρείας (1863-1867), διηγεῖται τὴν ἀρχὴ τῆς συστηματικῆς ἀνασκαφῆς: «βρισκόμαστε στὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1863. Ὁ Κεραμεικὸς εἶναι γνωστὸς στοὺς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς ἀρχαιολόγους μόνο ἀπὸ τὶς μνῆεις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, κυρίως τοῦ Θουκυδίδη καὶ τοῦ Πausanία. Ἡ γνώση τῆς τοπογραφίας τῆς Ἀθήνας ἦταν, στὰ χρόνια ἐκεῖνα, σὲ νηπιακὸ στάδιο. Ἡ μόνη στερεὰ τοπογραφικὴ ἔνδειξή ἦταν ἡ Ἀκρόπολη μὲ τὰ μνημεῖα τῆς καὶ τὸ Ὠδεῖο τοῦ Ἡρώδου. Τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου διαγραφόταν τὸ κοῖλο ἀλλὰ μόλις τότε, τὸ 1860, ὁ Γερμανὸς ἀρχιτέκτων Ζ. Η. Strack πιστοποίησε μὲ ἀνασκαφικὰς δοκιμὰς καὶ τὴν ὑπαρξὴ ἐδωλίων.

Ὁ περίβολος τοῦ Ἀγάθωνος. Διηγεῖται λοιπὸν ὁ Ρουσόπουλος² ὅτι «Τύχη τινὴ ἐξῆλθαν εἰς φῶς ἀπὸ τῆς 26 Ἀπριλίου μέχρι τῆς 26 Μαΐου τοῦ ἔτους τούτου σπουδαῖα πράγματα διὰ τὴν τοπογραφίαν καὶ ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων. Τῶν ἀμμοφόρων τις δηλαδὴ ἐκείνων, οἵτινες ἐκ τῶν ρευμάτων πληροῦντες τὰ ἀμάξια των ἀμμου φέρουσι τοῖς οἰκοδόμοις πρὸς παρασκευὴν ἀμμοκονίας, ἐννοήσας ὅτι ὁ λόφος τῆς ἁγίας Τριάδος εἶνε ἀμμώδης, προσερχόμενος καὶ ἀνορύττων ἐγέμιζεν εὐμαρῶς τὸν φόρτον του, ὅτε παρόντος τινὸς θεατοῦ προσέκρουσεν εἰς μάρμαρον, κοσμήματα φέρον· οὗτος δ' ἀπελθὼν ἐμήνυσε τῷ κυρίῳ τοῦ χωρίου, ὅτι ἀγάλματα εὐρέθησαν. Ὁ κύριος προσελθὼν καὶ ἀνασκάψας ἔφερον εἰς φῶς στήλην μακρὰν ἰσταμένην, ἣ ὁποία ὑπὸ

1. Κ. Σ. Πιπτάκης, *ΑΕ* 1862, 21.

2. *ΑΕ* 1863, 279.

Εξ. 1. Ο ἐπιτύμβιος ναῖσκος τοῦ Ἀριστοναύτου Ἀλαίως κατὰ σχεδίασμα τοῦ Ἰ.Δ. Δούκα (ΑΕ 1862 πιν. Η' α.).

τὸ πολυτελές ἀνθέμιον καὶ τὸν λοιπὸν ἀρχιτεκτονικὸν κόσμον ἔφερε
τὴν ἐπιγραφήν

Α]Γ Α Θ Ω Ν
Α]ΓΑΘΟΚΛΕΟΥΣ
ΗΡΑΚΛΕΩΤΗΣ
ΣΩΣΙΚΡΑΤΗΣ
ΑΓΑΘΟΚΛΕΟΥΣ
ΗΡΑΚΛΕΩΤΗΣ »

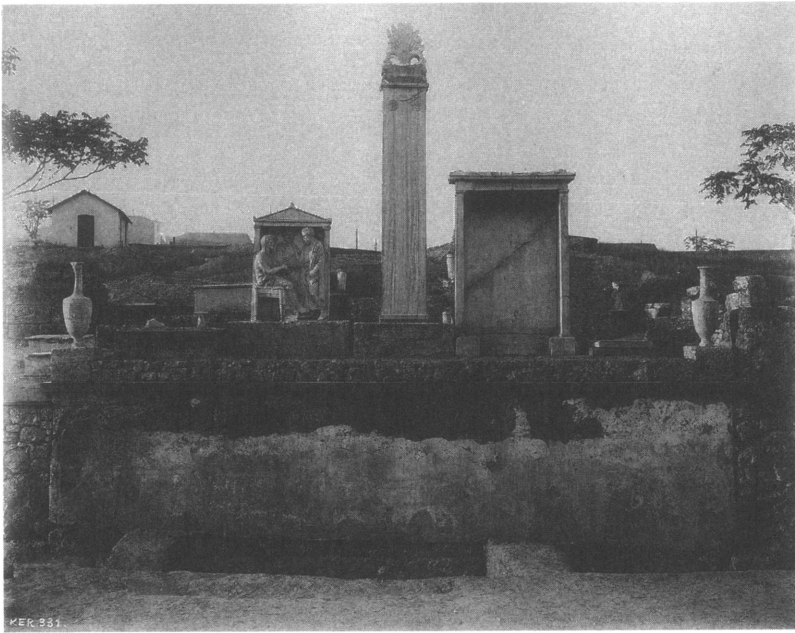
Περιγράφει κατόπιν ὁ Ρουσόπουλος τὴν εὔρεση καὶ τῶν ἄλλων
σημάτων τοῦ οἰκογενειακοῦ τάφου (περιβόλου) τοῦ Ἀγάθωνος
Ἡρακλεώτου (Εἰκ. 2, 3, 4) καὶ κάνει ὑποθέσεις γιὰ τὴν ταύτιση
τοῦ Ἀγάθωνος μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἡ συγκομιδὴ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀνασκαφῆς ποὺ ἔκαμε ὁ
ἰδιοκτῆτης τοῦ χωραφιοῦ Σταῦρος Μεταξᾶς, ὁ καὶ Ὑψηλάντης³,
παρακίνησαν σὲ ἀνασκαφὴ τὸν γείτονα του Παντελῆ Καζαντζῆ, ὁ
ὁποῖος ἐπιδόθηκε μὲ ζῆλο στὴν εὔρεση ἀρχαίων. Πολὺ γρήγορα βρέ-
θηκε ὁ ναῖσκος τοῦ Διονυσίου Ἀλφίνου Κολλυτέως μὲ τὴ γραπτὴ
διακόσμηση καὶ τὸ ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα.

Ὁ περίβολος τοῦ Δεξίλεω (Εἰκ. 3, 4). Ἡ ἀνασκαφὴ ποὺ γινόταν
στὸν ἀταύτιστο ἀκόμη Κεραμεικὸ ἦταν ἰδιωτικὴ. Ὁ Ρουσόπουλος
σημειώνει καὶ περιγράφει ὅ,τι μπορεῖ. Ὁ ἰδιοκτῆτης ὅμως τοῦ κτή-
ματος βλέποντας τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ ἔχοντας εὐνόητους σκοποὺς
ἐμποδίζει μὲ φράγμα ἀπὸ σανίδες καὶ χῶμα τὴ συνέχιση τῆς μελέ-
της⁴. Ὁ Ρουσόπουλος ξαναγυρίζει στὴν ἀνασκαφὴ ποὺ κάμνει ὁ
Ὑψηλάντης, τοῦ ὁποῖου «ἐδιπλασιάσθη ἡ προθυμία ἀποδυσθέντος εἰς
τὴν ἀνασκαφὴν καὶ τοῦ ἑτέρου συνιδιοκτῆτου Δημητρίου Βάβαλη». Καὶ οἱ δύο ἔσκαβαν καὶ ἔβρισκαν λείψανα τάφων ποὺ δὲν τοὺς ἐνδιέ-
φεραν. Ὁ Ρουσόπουλος ποὺ παρακολοῦθεῖ τὴν ἀνασκαφὴ λέγει ὅτι
«ἀνατολικώτερον δὲ κατὰ τὴν τοῦ τειχίου φορὰν γενομένης νέας δο-
κιμῆς, ὑπεφάνη ἕτερον ἀνάγλυφον, μετατοπισμένον ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς

3. Αὐτόθι 282.

4. Αὐτόθι 283.

Εἰκ. 2. Ὁ ταφικὸς περίβολος
τοῦ Ἀγάθωνος Ἡρακλειώτου.

του θέσεως, καλῆς τέχνης καὶ ἐξεργασίας ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, καὶ φανερώτερον γενόμενον ἔδειξεν ἵππέα νέον ἀγένειον ἐπὶ γαύρου καθήμενον ἵππου ἐν τῇ στιγμῇ καθ' ἣν μέλλει νὰ λογχίσῃ κατὰ τὴν σφαγὴν τὸν ὑπὸ τοὺς ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ἵππου κεκλιμένον ἐπὶ τῆς μεγάλης του στρογγύλης ἀσπίδος καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἀτενίζοντα τὸ πρόσωπον ἐχθρόν». Πρόκειται γιὰ τὸ ἐξάαιρετο ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω πὺ βρῖσκεται στὸ Μουσεῖο τοῦ Κεραμεικοῦ. Εὐχαριστεῖ τὸν Ρουσόπουλο ἢ εὕρεσή του ἀλλὰ ἐκεῖνο πὺ τὸν ἐνθουσιάζει εἶναι ἡ ἐπιγραφή τῆς βάσης τοῦ ἀναγλύφου⁵:

Δεξιλέως Λυσανίο Θορίκιος
ἐγένετο ἐπὶ Τεισάνδρο ἄρχοντος
ἀπέθανε ἐπ' Εὐβολίδο
ἐγ Κορίνθωι τῶν πέντε ἵππέων

5. IG II² 5222.

Τὸν ἐνθουσιασμό του ὁ Ρουσόπουλος τὸν ἐκφράζει μὲ τοῦτα τὰ λόγια: «ἀλλ' ὀπόση ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ μου, ὅταν καθαρισθέντος τοῦ ὄπισθεν τοῦ ἀναγλύφου ἀνεστραμμένως κειμένου μαρμάρου ἀντέγραψα τὴν ὑποκάτω ὑπ' ἀριθμὸν 343 κειμένην ἐπιγραφὴν, μεγάλα καὶ καλὰ γράμματα ἔχουσαν, συναισθάνονται οἱ γνωρίζοντες τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ κατανοοῦσιν οἱ ἀναγνώσται τοῦ Πausανίου καὶ ἐξεταστὰί τῆς τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν»⁶. Τὸ πρόβλημα τῆς εὔρεσης τοῦ Κεραμεικοῦ ἀπασχολοῦσε τὸν Ρουσόπουλο. Προσπαθοῦσε νὰ τοποθετήσῃ τοπογραφικῶς τὰ εὐρήματα τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς τοῦ 1861 τὰ ὅποια ἔμεναν ἀνερμήνευτα: «Ἦδη πρὸ δύο ἐτῶν ἔτρεφα τὴν ἰδέαν, ἣν ἐκ τῶν αὐτόθι τότε χάριν τῆς ὁδοποιΐας γενομένων ἀνασκαφῶν, συνέλαβα, καὶ πολλοῖς εἶπα, νῦν δὲ ἔχομεν καὶ ἀπόδειξιν ἐκ τῆς παρούσης ἐπιγραφῆς, συσχετισμένης μετὰ τριῶν τοῦ Πausανίου χωρίων, ὅτι ἐνταῦθα ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἔσμέν· νῦν διευκολύνεται ἡ ἐρμηνεία τοῦ Περιηγητοῦ, διαφωτίζεται δὲ καὶ ἡ τῶν Ἀθηνῶν τοπογραφία, ἥς παρὰ τὴν θέσιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν δύο θεάτρων, τοῦ Ὀλυμπείου, τοῦ Διισσοῦ, τοῦ σταδίου, καὶ παρέργων τινῶν οὐκ οἶδα τί μέχρι τοῦδε ἦν ἀσφαλὲς καὶ ἀναμφισβήτητον, ἀφοῦ, ὡς γνωστὸν καὶ τὸ φανερώτατον μνημεῖον, τὸ Θησεῖον, ἐν ἀμφιβολίᾳ κεῖται»⁷.

Ὁ Δεξίλειος ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πέντε ἵππεις ποὺ σκοτώθηκαν στὸν Κορινθιακὸ πόλεμο τοῦ 394 π.Χ. Ἡ Ἀθήνα γιὰ νὰ τοὺς τιμήσει ἔδρασε ἰδιαίτερο μνημεῖο, ξέχωρα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ κατασκεύασαν οἱ οἰκογένειες τῶν πεσόντων, ὅπως τοῦ Δεξίλειου.

Ἡ ἐπίστεψη τοῦ μνημείου αὐτοῦ, σήμερα στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο (ἀρ. 754), βρέθηκε στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνασκαφῆς: «μνημεῖον ἐν δημοσίᾳ ἰδρυμένον ποτέ, τὸ ἐπὶ τῶν ἐν Κορίνθῳ πεσόντων ἵππέων ἐν ἔτει 394 πρὸ Χρ. ὅπερ εἶδεν ὁ Πausανίας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς Ἀκαδημίαν καὶ ἀναφέρει. Ἀνεώθη δὲ τοῦτο ὑπὸ τῆς ἐταιρίας εὐθύς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῶν ἀνασκαφῶν, καὶ τὸ ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ὅχι μόνον διότι τὸ ἀνέσωσεν ἡ ἐταιρία, ἀποζημιώσασα τὸν κατέχοντα αὐτό, ἀλλὰ καὶ διότι ἡ ἀνακάλυψις του ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ταύ-

6. AE 1862, 284.

7. Αὐτόθι.

την. * Αν αὕτη δὲν ἐγίνετο, δὲν θὰ ἐγίνετο καὶ συνομιλία τῶν γειτόνων τῆς ἀγ. Τριάδος μετὰ τοῦ ἀπομάχου φύλακος τῆς ἀνασκαφῆς περὶ τοιοῦτων πραγμάτων, ὡς ἐγένετο ὄντως, καὶ οὕτω εἷς τούτων λαβὼν ἀφορμὴν, ὁ κεραμεὺς ὁ ἀνασκάψας αὐτὸ πρὸ 9 ἐτῶν ἐν τῷ κτήματί του, τὸ ἐδήλωσεν εἰς μέλη τοῦ συμβουλίου τῆς ἐταιρίας, οὔτοι δὲ τὸ ἀνεγνώρισαν πρῶτοι»⁸. Στὰ λόγια τοῦ Κουμανούδη διαφαίνεται ἡ ἰδέα μιᾶς μυστικῆς ἀλληλουχίας γεγονότων ποὺ ὀδήγησαν στὴ διάσωση τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ μνημείου, ποὺ εἶδε καὶ μνημονεῦει ὁ Πausanias σὲ περισσότερα σημεῖα τοῦ ἔργου του. Μακρηγόρησα στὴν ἐξιστόρηση τῆς εὑρεσης τοῦ μνημείου τοῦ Δεξιλέω διότι εἶχε μεγάλη σημασία γιὰ τοὺς τότε ἐρευνητὲς οἱ ὁποῖοι πατοῦσαν πλέον στὸ στερεὸ ἔδαφος τῆς ἱστορικῆς καὶ τοπογραφικῆς βεβαιότητος.

Ὁ περίβολος τοῦ Διονυσίου Κολλυτέως. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κεραμεικοῦ, ἄτακτη, μὲ διακοπές, μὲ λίγα χρηματικὰ μέσα, μὲ ἐμπόδια ἀπὸ τὶς δημόσιες ἐπιχειρήσεις, τὸν δῆμο, τὸ κράτος καὶ τοὺς ιδιωτὲς, θὰ συνεχιστεῖ τὴν ἴδια χρονιά σὲ μικρότερη ἔκταση διότι «ἐν τῇ ἀγίᾳ Τριάδι ἐξηκολούθησε μόνον ὁ κύριος Παντελῆς Καζαντζῆς τὴν ἀνασκαφὴν του, ἀλλὰ κατ' ἐπιπολὴν μόνον. ἔσκαψε δηλαδὴ τάφρον κατὰ τὴν φορὰν τῶν μνημείων ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς θέσεως, ὅπου ἄλλοτε εὑρέθη τὸ μνημεῖον Ἀριστοναύτου, καὶ ἐξέφερον εἰς φῶς ὅλον τὸ μνημεῖον τοῦ Διονυσίου, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ὀπισθεν αὐτοῦ τετραγωνικοῦ ὑψηλοτέρου τοῦ διονυσιακοῦ, μεγάλους λίθους, σιδηραῖς ἀγκύλαις συνδεδεμένοι, ἐκτισμένοι, καὶ πάντοθεν καλῶς ἄλλοτε ἀλειμμένοι, ὡς ἵχνη βέβαια μαρτυροῦσι. ἄνω δὲ καλύπτεται ὑπὸ μιᾶς μαρμαρίνης πλακὸς μεγάλης, κοιλότητα ἐν τῷ μέσῳ ἐχούσης. ὀπισθεν ταύτης εὑρέθη ῥιμμένος ταῦρος γενναῖος λίθου πεντελικοῦ μονοκόμματος εἰς φυσικὸν μέγεθος· λείπουσι δ' αὐτοῦ τὰ ἄκρα τῶν ποδῶν καὶ ἡ οὐρά· ἡ δὲ κεφαλὴ, ἧς τὸ μέτωπον ἀκατάξεστον ἀφέθη, κεκλιμένη πρὸς τὸν ἐμπροσθινὸν δεξιὸν πόδα, καὶ ἡ θέσις τῶν ποδῶν καὶ τοῦ σώματος ἱκανῶς δηλοῦσιν ὅτι εἰς μά-

8. Σ. Α. Κουμανούδης, *Δύο Γενικαὶ Συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας συγκροτηθεῖσαι τῇ 14 καὶ τῇ 21 Ἰουνίου 1870*, 10.

χην ἦν ἔτοιμος, ἴστατο δὲ πιθανῶς ἐπὶ τοῦ μνημείου, τοῦ ὀπισθεν τοῦ διονυσιακοῦ σηκοῦ ἴσταμένου, συσχετιζόμενος μετὰ τοῦ Διονυσίου ἢ τοῦ ὀνόματος ἔνεκεν ἢ τῆς τέχνης ἢ καὶ ἀμφοτέρων· ὁ γὰρ ταῦρος σύμβολον ἦν τοῦ Διονύσου, ὃς καὶ Ταῦρος ἐπεκαλεῖτο καὶ ταυρόμορφος ἐπλάττετο»⁹ (Εἰκ. 5, 6).

Ἀκόμη ὑπάρχει ἀβεβαιότης. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κεραμεικοῦ θὰ ἐπαναληφθεῖ σὲ μερικὰ χρόνια, τὸ 1870. Αἰτία τῆς μακρᾶς διακοπῆς ἦταν ἡ ἔλλειψη χώρου ἐκεῖ ἰδιοκτησίας τοῦ Δημοσίου. Ἀγοράστηκαν ὅμως ἐν τῷ μεταξύ ἀρκετὰ χωράφια καὶ ἡ Ἑταιρεία ἄρχισε τὶς συστηματικὰς ἀνασκαφάς. Ἡ ἀβεβαιότητα γιὰ τὴν ὀνομασία τοῦ χώρου ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ ὁ Κουμανούδης τὸ τονίζει¹⁰: «Ἡ δὲ τρίτη ἀνασκαφὴ ἡ μείζων, ἢ καὶ διαρκούσα εἰσέτι, ἤρξατο τῇ 25 Φεβρουαρίου ἐνεστῶτος ἔτους ἐν τῷ ἔξω Κεραμεικῷ, ἢ ἐπειδὴ τινες δὲν νομίζουν ἀσφαλὲς τὸ ὄνομα τοῦτο διὰ τὸν τόπον ὃν νοοῦμεν, ἃς εἴπωμεν, πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως παρὰ τὸ ἐκκλησιδίου τῆς ἀγ. Τριάδος ἔνθα πρὸ ἐτῶν ὀκτῶ ἰδιῶταί τινες καὶ ἡ κυβέρνησις ἀνασκάψαντες μέρος τοῦ γνωστοῦ τοῖς πᾶσι γηλόφου ἀνέδειξαν πολλὰ μνήματα ἄξια λόγου κατὰ χώραν ἰδρυμένα καὶ ἐν γραμμῇ ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς, οὐ παραλλατούση πολὺ τῆς εὐθείας. Ἐφέτος δὲ πρῶτην φοράν ἐπελήφθη καὶ ἡ ἑταιρία τοῦ ἐκεῖ ἔργου. Ἀφοῦ δηλαδὴ τὸ συμβούλιον ἐπληροφόρηθη, ὅτι οὐ μικρὸν μέρος τοῦ γηλόφου, τοῦ ὑποτιθεμένου εὐλόγως ὅτι καλύπτει ὅμοια ἄλλα μνήματα, περιῆλθεν εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δημοσίου, ἐπεχείρησε τὴν ἀνασκαφὴν, ἐλπίζον, ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι ἰδιωτικοὶ αὐτόθι τόποι ὁμοίως ἀγοραζόμενοι ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως θὰ παρεῖχον εἰς τὴν ἑταιρίαν τὴν εὐκολίαν τοῦ νὰ ἐξακολουθήσῃ καὶ φέρῃ τῷ χρόνῳ εἰς τέλος τὴν ὅλην ἀνασκαφὴν. Τὸ πρᾶγμα ἤξιζε τὸν κόπον καὶ τὴν δαπάνην. Νεκρόπολις, οἷα οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστὴ ὑπάρχουσα, εἶχεν ἐκεῖ ἐν μέρει ἢ δὴ πρότερον ἀναφανῆ, καὶ ἐλπίδες ἦσαν μεγάλαι, ὅτι ἡδύνατο ν' ἀνευρεθῇ ὁδὸς τις ἐκεῖ που ἀρχαία, ἢ ἢ εἰς Ἐλευσίνα, ἢ ἢ εἰς Ἀκαδημίαν

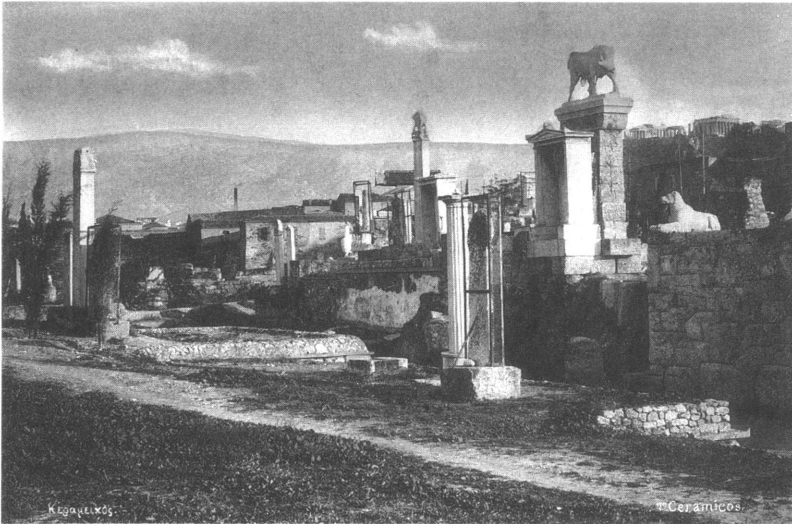
9. Ἀθ. Ρουσόπουλος, *ΑΕ* 1862, 295.

10. Σ. Α. Κουμανούδης ὁ.π. 8 κέ.

Είχ. 5. Ὁ ταῦρος τοῦ μνημείου
τοῦ Διονυσίου Κολλυτέως
συμπληρωμένος
καὶ ἀναστηλωμένος
ἀπὸ τὸν Λάζαρο Φυτάλη.

ἄγουσα, ἐπομένως καὶ μνήματα δημοσίᾳ ἰδρυμένα ὑπὸ τῶν πάλαι Ἀθηναίων, ὅσα ὁ Πausanias καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι ἀναφέρουσιν, οὔτω δὲ καὶ τὰ τῆς Ἀθηναϊκῆς τοπογραφίας γενικώτερον νὰ διαφωτισθῶσι. Καὶ λοιπὸν πρῶτον, ἀπὸ τοῦ ἀνατολικωτάτου ἐμφανοῦς ἄκρου τοῦ ἐκεῖ ὑδραγωγείου ἀρχῆς γενομένης, ἀνοίχθη εὐρεῖα τάφος πρὸς νότον, παραμείβουσα τὴν δυτικὴν στοὰν τοῦ ἐκκλησιδίου καὶ φθάνουσα ἕως ἀντικρῦ περίπτου τοῦ γνωστοῦ μνήματος τοῦ ἱππέως Δεξίλειω, εἶτα δὲ ἄλλης ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τοῦ δυτικωτάτου ἄκρου τοῦ γηλόφου εὐρύνθη ἐπὶ πλέον ἢ πρῶην ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀνοιχθεῖσα τάφος, καὶ ἐχώρησε νῦν ἡ σκαφή πρὸς ἀνατολὰς καὶ πολὺ ἐπέκεινα τοῦ μνήματος τοῦ Δεξίλειω. Μετὰ ταῦτα ἀπεκομίσθη καὶ ὅλον τὸ πρὸς βορρᾶν τοῦ ἡμίσεος τῆς ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς τάφου ἀπομένον τριγωνικὸν μέρος τοῦ γηλόφου, τὰς τελευταίας δὲ ταύτας

Εἰκ. 6. Ἡ ταφικὴ ὁδὸς μετὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ Α. Brückner.

ἡμέρας εὐρύνεται ἐπὶ πλεόν ἢ μνησθεῖσα μεγάλη τάφος, ἀποκομιζομένων χωμάτων ἐκ τοῦ ὄχθου αὐτῆς τοῦ ἀριστεροῦ τοῖς πρὸς ἀνατολάς χωροῦσι, καθὼς πρότερον εὐρύνθη κατὰ τὸν δεξιόν της ὄχθον, ὅτε, ὡς εἴπομεν, ἐχώρησεν ἡ σκαφή καὶ ἐπέκεινα τοῦ μνήματος τοῦ Δεξιέω. Τούτων δὲ οὕτω γενομένων, μέρος σημαντικὸν τοῦ ὅλου λόφου ἐξέλιπε, τὰ μνήματα τὰ ὀρθὰ ἔγιναν κατὰ τὸ πλεῖστον περιφαντα καὶ ἡ φυσιογνωμία τῶν τόπων ἱκανῶς ἤλλαξεν. Ἀπεκομίσθησαν δὲ μέχρι τοῦδε χώματος κυβικὰ μέτρα 6855».

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ ἐρευνήθηκαν πολλοὶ τάφοι, λάρνακες, ἀγγεῖα μὲ τὰ καμένα ὅστὰ τῶν νεκρῶν. Βρέθηκε πλήθος μικροευρημάτων τὰ ὅποια σύντομα ὁ Κουμανούδης ἀναφέρει, ὄχι ὅμως ἐπιτύμβιες στῆλες καὶ ἀνάγλυφα. Ἡ ἔκθεση συνοδεύεται ἀπὸ τοπογραφικὸ σχέδιο ὅπου δηλώνονται σχηματικὰ οἱ τάφοι ἢ οἱ περίβολοι καὶ ἀναγράφονται στὸν καθένα τὰ κείμενα τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν, ἐξηγήσεις πρωτότυπες καὶ διαφωτιστικές. Τὸ σχεδιογράφημα ἦταν ἔργο τοῦ καθηγητοῦ τῶν μαθηματικῶν στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωάννου Παπαδάκη, συμβούλου τῆς Ἑταιρείας (1863-1877). Κατὰ τὸ ὑπόμνημα¹¹ στὸ σχέδιο εἶχαν περιληφθεῖ καὶ μνημεῖα ποὺ εἶχαν βρεθεῖ μετὰ τὴ λογοδοσία τοῦ Κουμανούδη.

11. Σ. Α. Κουμανούδης ὁ.π. 12.

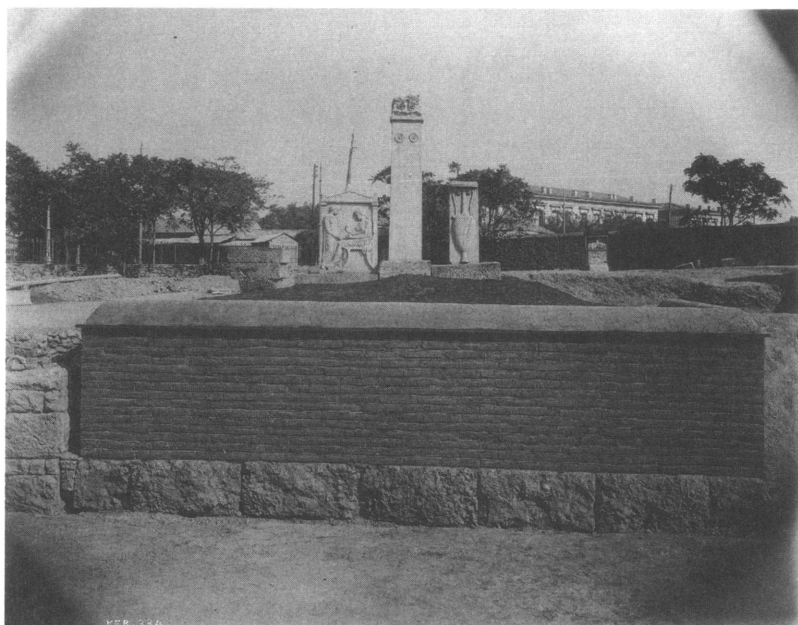
Ἡ στήλη τῆς Ἡγησοῦς. Τὸ διασημότερο μνημεῖο τοῦ Κεραμεικοῦ, ἡ στήλη τῆς Ἡγησοῦς (Εἰκ. 7) (IG I³ 1289, EAM 3624), βρέθηκε στὶς 30 Ἀπριλίου 1870. Δηλώνεται ἡ θέση της στὸ τοπογραφικὸ σχέδιο τοῦ Παπαδάκη ἀλλὰ δὲν μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Κουμανοῦδη στὴ λογοδοσία του τῆς 14 Ἰουνίου. Ἡ εὕρεση τῆς στήλης ἀνακοινώθηκε ἀπὸ τὸν Ρουσόπουλο, ὁ ὁποῖος τὴν χαρακτήρησε ὡς ἀνάγλυφο ἀξιολογώτατο¹².

Ἀποκαλύπτεται μέρος τοῦ Δημοσίου Σήματος. Ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίστηκε μέχρι τέλους Δεκεμβρίου σὲ χῶρο ἀγορασμένο καὶ διακόπηκε ὅταν ἡ ἔρευνα τοῦ χώρου αὐτοῦ ὀλοκληρώθηκε. Ἡ περίοδος αὐτὴ εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὴ γιατί ἀνασκάφηκε μέρος τοῦ Δημοσίου Σήματος, τοῦ χώρου ὅπου θάπτονταν ἐπιφανεῖς πολῖτες ἢ ξένοι μὲ ἔξοδα τῆς πολιτείας. Βρέθηκαν λοιπὸν ἡ ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Πυθαγόρου, προξένου τῆς Ἀθήνας στὴν πατρίδα του Σηλυμβρία τῆς Προποντίδος (IG I³ 1034) καὶ ἡ ὠραία ἀετωματικὴ καὶ πολὺ μεγαλύτερη, σὲ δίβαθμη βάση, στήλη τῶν δύο Κερκυραίων πρεσβευτῶν, τοῦ Θερασάνδρου καὶ τοῦ Σμύλου, πού πέθαναν στὴν Ἀθήνα τὸ 373 π.Χ. (IG II² 5224). Σὲ μικρὴ ἀπόσταση πρὸς τὰ ΝΔ βρέθηκε τὸ ταφικὸ μνημεῖο τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. τῆς Δημητρίας καὶ τῆς Παμφίλης (IG II² 11797). Στὰ ΒΔ τοῦ μνημείου τῶν Κερκυραίων πρεσβευτῶν βρέθηκε ἡ ἐπιτύμβια τράπεζα τῆς Ἰππαρέτης Ἀλκιβιάδου Σκαμβωνίδου, ἐγγονῆς τοῦ μεγάλου Ἀλκιβιάδου (IG II² 7400).

Τὸ Δίπυλον· ὁ ὄρος Κεραμεικοῦ. Τὴν ἐπόμενη χρονιὰ 1872 ἡ Ἐταιρεία συνέχισε τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ Κεραμεικοῦ στὰ ΒΑ τῆς Ἀγίας Τριάδας, ὅπου κάποτε βρισκόταν ἡ μικρὴ στακτοθήκη¹³. Ἡ στακτοθήκη ἦταν λόφος πού σχηματίστηκε ἀπὸ τὴν ἀπόθεση τῆς

12. Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν, 30 Μαΐου 1870.

13. Σ.Α.Κουμανοῦδης, ΠΑΕ 1871/72, 8-11.

Εἰκ. 7. Ὁ ταφικός
περίβολος
τοῦ Κοραΐου Μελιτέως
καὶ τῆς Ἥγησους
μετὰ τὴν ἀνασκαφὴ
τοῦ Brückner.

στάχτης τῶν σαπωνοποιείων¹⁴. Σκέφθηκε τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐταιρείας «ὅτι κατ' εὐθείαν οὕτω χωροῦν πρὸς τὴν νῦν πόλιν, ἤθελεν ἔλθει κατ' ἀνάγκην καὶ προσαράξει, οὕτως εἶπεῖν, εἰς τὸν περίβολον τοῦ ἄστεος, ἴσως καὶ εἰς αὐτὸ τὸ τεθρυλημένον Δίπυλον». Δὲν διαψεύστηκε στὶς ἐλπίδες του γιατί ἀποκαλύφθηκε μέρος του καὶ στὴ θέση του ὁ γνωστὸς ἀμφίγραφος ὄρος μετὰ τὴν ἐπιγραφὴ ὄρος Κεραμεικοῦ, δυτικὰ τοῦ ΒΔ πύργου τοῦ Διπύλου (IG II² 2617).

Τοπογραφικὲς δυσχέρειες. Τῇ δυσχέρεια τῆς ταύτισης τῶν ἀρχαίων ποῦ βρίσκονταν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ ἐκθέτει ὁ Κουμανούδης στὴ συνέχεια τοῦ λόγου του¹⁵: «Εἶναι ὁ ὄρος οὗτος ἐκ τῶν πολλῶν ποτε ὁμοίων ἐν διαφόροις τῆς πόλεως μέρεσιν ἀνεστηλωμένων ὁ

14. Κ. Μπίρη, *Αἱ τοπωνυμῖαι τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηναίων* (1971), 101.

15. ΠΑΕ 1871/72, 9.

πρώτος ανευρεθείς ὀρθός, καὶ ὡς τοιοῦτος παρέχει ἡμῖν ἐλπίδας ἀνακαλύψεως εἰς τὸ μέλλον καὶ ἄλλων, ἵνα λάβῃ ποτὲ οὕτω σύστασιν ἐδραϊάν ἢ γινῶσις τῆς Ἀθηναϊκῆς τοπογραφίας καὶ μὴ κυμαίνηται κατὰ τὰ ἀνεμοφυσήματα τῶν εὐχερῶς πάνυ τοπογραφούντων. Δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμέν τι δυσχερὲς κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ βαρυθυμήσῃ τις, ἐνθυμούμενος μόνον τὸ ποσάκις καὶ ποσαχῶς κατὰ τὰς τρεῖς τελευταίας δεκαετηρίδας μετετοπίσθη ἐν τοῖς βιβλίοις καὶ τοῖς χάρταις ἢ τῶν πάλαι Ἀθηνῶν ἀγορά. Ἄλλ' ἢ σπουδαιότης τοῦ ὑπὸ τῆς Ἑταιρίας ἡμῶν εὐρεθέντος ὄρου τότε θὰ ὁμολογηθῆ ἀληθινή, ὅταν βεβαιωθῆ, ὅτι εἶναι, ὅπως φαίνεται, ἀραρότως ἰδρυμένος, ἐφ' ἧς ποτὲ ἐτέθη θέσεως. Τοῦτο δ' ἐλπιζόμενον εἶναι προσεχῶς νὰ γίνῃ, ὅταν ὁ πέριξ τόπος ἐντελῶς καθαρισθῆ. Τότε δὲ καὶ ἡ νῦν διὰ τὴν τοπογραφίαν ὑποσχόμενος ἔννοια τῶν γραμμάτων τοῦ ὄρου, γεγραμμένων οὕτως, ὅπως εἶπομεν, θέλει γίνῃ, ἐλπίζομεν, σαφεστέρα, ἂν μάλιστα πρὸς δυσμὰς εἰς ἀπόστασιν μετρίαν εὐρεθῆ καὶ ἄλλος τοιοῦτος ὡσαύτως ἐπιγεγραμμένος κατὰ τὰ δύο του πρόσωπα, ὅτε θέλομεν λέγει, ὅτι ἔχομεν ἐν τῇ γραμμῇ ταύτῃ τὰ πρὸς βορρᾶν ὄρια τοῦ ἔξω Κεραμεικοῦ καὶ θέλομεν ἀποδέχεσθαι εὐκόλως τὴν ἐρμηνεύσαν, ἣν ἤδη τις ἡμῶν συνάδελφος καὶ τοῦ ἐνὸς τούτου καὶ μόνου ἔδωκεν ὄρου λέγων, ὅτι διὰ τοῦτο εἶναι οὕτως ἐπιγεγραμμένος, ἵνα τοὺς ἔξω παρὰ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως βαδίζοντας διδάσκῃ τοὺς μὲν ἀπ' ἄρκτου καὶ ἀνατολῶν ἐρχομένους, ὅτι ἐδῶ ἄρχεται ὁ Κεραμεικός, τοὺς δὲ ἀπὸ νότου καὶ δυσμῶν, ὅτι ἐδῶ λήγει».

Πραγματικὲς δυσχέρειες. Οἱ μεγαλύτερες δυσκολίες ποὺ συναντοῦσε ἡ Ἑταιρεία κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν δὲν ἦσαν οἱ ἐπιστημονικὲς ἀλλὰ ἐκεῖνες ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὑπηρεσίαι. Τὸ Συμβούλιο, καὶ κυρίως ὁ Κουμανούδης, δὲν ἀπογοητεύονταν, παρὰ τὸ ὅτι ἐγκατέλειπαν, ἐξ αἰτίας τῶν δυσκολιῶν, τὴν μιὰ θέσῃ γιὰ νὰ ἐρευνήσουν ¹⁶ ἄλλη: «Δι' ὄλου τοῦ ἔτους, ἐκτὸς μικρῶν διαλειμμάτων, ἐξηκολούθησεν ἐνταῦθα ἡ ἀνασκαφὴ ἢ ἀπὸ πέρυσι γενομένη πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Διπύλου, κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς πόλεως. Κατὰ τὴν

16. ΠΑΕ 1872/73, 16-17.

ἀνασκαφήν ταύτην ἀπήντησε τὸ Συμβούλιον, ὡς πάντοτε, μεγάλας δυσκολίας, καὶ ἔνεκα τούτων μετήχθησαν οἱ σκαφεῖς ἡμῶν δις καὶ τρίς ἀπὸ ἐνὸς εἰς ἄλλο μέρος τοῦ ἐκεῖ ἀνασκαψίμου χώρου. Αἱ δυσκολίαι προήρχοντο ἢ ἐξ ὁδοῦ τινος αὐτόθι κεχαραγμένης καὶ θεωρουμένης κάπως χρησίμου, ἢ ἐξ ἰδιωτικῶν ἀγρῶν ἀκόμη ἀνεξαγοράστων ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἢ ἐξ ὑπογείως τεθειμένων ἐκεῖ σωλήνων καὶ ἀγωγῶν φωταερίου καὶ ὑδάτων».

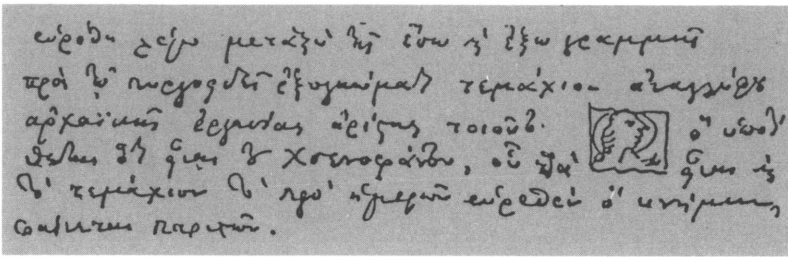
Ἄλλη δυσκολία ἢ ὅποια ἦταν δυνατὸν νὰ ἔχει συνέπειες γιὰ τὴν υἰεία τῶν ἀνθρώπων πού ἐργάζονταν στὴν ἀνασκαφή ἦταν ὁ ἀνοιχτὸς ὀχετὸς ἀποχέτευσης τῶν ἀκαθάρτων τῆς Ἀθήνας, ὁ ὁποῖος κατέληγε ἐκεῖ, στὴν ἀνασκαφή. Τὰ λόγια τοῦ Κουμανούδη ἀμυδρῆ εἰκόνα μόνο μποροῦν νὰ δώσουν τῶν συνθηκῶν ἐργασίας: «Ὅχι δὲ μικρὰν ἐνόχλησιν ἐπροξένησε τῇ ἀνασκαφῇ καὶ εἰς ἔξοδα σημαντικὰ ὑπέβαλε τὴν Ἑταιρίαν καὶ ὁ αὐτόθι πού ἀσκέπαστος ὀχετὸς τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων τῆς πόλεως, περὶ οὗ εὐκταῖον ἦτο νὰ ληφθῆ πρόνοιά τις ὑπὸ τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς, ἵνα καὶ τῆς πολλῆς δυσωδίας ἀπαλλαχθῶσι τὰ πέριξ καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ μὴ διακόπτονται ἐκεῖ εἰς μεγάλην ἔκτασιν. Ἄλλὰ τὰ κωλύματα τὰ ἄλλα, τὰ ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν ἐκεῖ ἀγρῶν ἢ οἰκοπέδων ἐμβαλλόμενα, εἶναι ἔτι μείζονα τῶν προειρημένων, καί, ἐν ὅσῳ δὲν εὐπορεῖ τὸ δημόσιον ταμεῖον, δυσκόλως, φοβούμεθα, θέλουσιν ἀρθῆ. Ἐδῶ ἐχρειάζετο νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπικουρίαν ἢ γενναιότης εὐπόρων ὁμογενῶν, ἵνα παρασκευασθῆ εἰς τὴν Ἑταιρίαν ἐλεύθερος ὁ τόπος τῶν ἀρχαιολογικῶν ζητήσεων ἐπ' ὠφελεία τῆς ἐπιστήμης. Διότι ἡ Ἑταιρία ἔχει μὲν ὅπως οὖν ἐκ τῶν τακτικῶν τῆς πόρων τὰ χρηματικὰ μέσα ἵνα σκάπτῃ καὶ ἀνερευνηῖ, δὲν ἔχει δὲ καὶ τόσα ὥστε καὶ εἰς ἀγορὰν τόπων, τῶν αὐτῇ ἀναγκαιούντων νὰ δαπανᾷ. Ταῦτα εἴπομεν συντόμως περὶ τῶν κωλυμάτων, ἵνα μικρόν τι κἄν γινώσκῃ περὶ αὐτῶν καὶ τὸ κοινὸν καὶ μὴ νομίζῃ, ὅτι τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρίας ἐξ ἀψικορίας τινὸς καὶ χάριν τοῦ ἐκ τῆς ποικιλίας τερπνοῦ, ἢ, ὅπερ χεῖρον, ἐξ ἀνεπιστημοσύνης, μεταβιβάσει ἐκάστοτε τὰ ἔργα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ χωρὶς σχεδίου καὶ σκοποῦ».

Ἡ εὕρεση τοῦ δισκοφόρου. Ἕνα διάσημο καὶ σημαντικό μνημεῖο τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης βρέθηκε ἐκεῖ πού χύνονταν τὰ ἀκάθαρτα τῆς

Ἀθήνας. Ἀξίζει νὰ παρατεθεῖ ἐγγραφή τοῦ Κουμανούδη, τῆς 7 Αὐγούστου 1873, στὸ ἡμερολόγιο τῆς ἀνασκαφῆς στὴν ὁποία μνημονεύει τὴν εὕρεση τοῦ δυσκοφόρου ΕΑΜ 38: «Τῇ 7ῃ Αὐγούστου εὐρέθη πρὸς τῷ ὀχετῷ τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων, ὅπου ἡ γραμμὴ ἢ τε ἔξω καὶ ἢ ἔσω τοῦ περιβόλου ἀνεγνωρίσθη, ἡ ἔξω μάλιστα πλατυτάτη καὶ τελευτῶσα εἰς πυργοειδῆ ὄγκον ἔνθα καὶ γωνία. Εὐρέθη λέγω μεταξύ τῆς ἔσω καὶ ἔξω γραμμῆς πρὸς τῷ πυργοειδεῖ ἔξογκώματι τεμάχιον ἀναγλύφου ἀρχαϊκῆς ἐργασίας ἀρίστης τοιοῦτο ὃ ὑποθέτω ὅτι εἶναι τοῦ Ξενοφάντου, οὗ θὰ εἶναι τὸ τεμάχιον τὸ πρὸ ἡμερῶν εὐρεθὲν ὃ κνήμην φαίνεται παριστῶν» (Εἰκ. 8).

Οὔτε τὴν ἐπόμενη χρονιά τὰ προβλήματα τῆς ἀνασκαφῆς λύθηκαν. Ὁ Κουμανούδης μονότονα τὰ ἐκθέτει, σ' ἓνα ἀχροατήριο λίγων ἀνθρώπων, μόλις εἴκοσι, βέβαιος ὅτι ἂν ποτὲ γίνεи κάτι, δὲν θὰ εἶναι γιατί τὸ ἐπιτάσσει τὸ συμφέρον τῶν ἀρχαίων καὶ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ ἄλλα συμφέροντα, καθαρὰ χρηματικά, τρίτων¹⁷: «Αἱ δυσκολίαι τοῦ ἔργου, ἃς ἀπηριθμήσαμεν πέρυσιν ἐνώπιόν σας, δὲν ἐξέλιπον ὅλως καὶ φέτος, ἰδίως δὲ ὁ μέγας ἀγωγὸς τοῦ φωταερίου, ὃ ἐκεῖθεν ποθεν διερχόμενος εἶναι μέγιστον ἔτι κώλυμα. Ἐζητήσαμεν διὰ τοῦ Ὑπουργείου τὴν κατὰ νόμον ἐκεῖθεν αὐτοῦ ἄρσιν καὶ περιμένομεν ἐλπίζοντές ποτε νὰ ἐπιτύχωμεν, ὡς ἐπετύχομεν τέλος πάντων πρὸ τεσσάρων μηνῶν τὴν διὰ δημοσίων ἐξόδων ἄρσιν τοῦ ὠσαύτως ἐκεῖθεν ποθεν διερχομένου ὑδραγωγείου τῆς ἀγίας Τριάδος καὶ μέλλομεν προσεχῶς νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἐκεῖ μεταξύ τῶν δύο βάσεων πύργων σκαφήν, ἣν εἵχομεν ποτε ἀναστεῖλει ἐξ ἀνάγκης. Ἐπετύχομεν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἀγορὰν ἑνὸς ἐκεῖ που ἰδιωτικοῦ ἀγροῦ, προκαταβαλόντες ὅμως τὸ τίμημα ἐκ τῶν χρημάτων τῆς Ἑταιρίας, ἵνα τὸ ἀπολάβωμεν ἐν καιρῷ. Ἀπομένουσι δ' ἕτερα ἅτινα ὄχι μικρὰ κωλύματα, τὰ μὲν ἐν τῇ θέσει τῆς μεγάλης Στακτοθήκης, ἔνθα καὶ ἀπηγορεύθη ἡμῖν προχθὲς δικαστικῶς ἡ περαιτέρω σκαφή, τὰ δὲ ἀντικρῶ αὐτῆς πρὸς νότον. Ἀλλὰ τὸ μέγιστον τῶν κωλυμάτων, ὃ διὰ μέσων τῶν ἔργων ἡμῶν διερχόμενος ὀχετὸς τῶν ἀκαθάρτων τῆς πόλεως ὑδάτων, ὄντως Ἡρακλέους τινὸς δεῖται, ἵνα παρο-

17. ΠΑΕ 1873/74, 9-10.

Εἰκ. 8. Ἀπόσπασμα
τοῦ ἡμερολογίου
τῆς ἀνασκαφῆς
τοῦ Κεραμεικοῦ
τοῦ Σ. Α. Κουμανούδη.

χετευθῆ ἢ ἄλλως ἀβλαβῆς καταστῆ εἰς τὰς ἐπὶ τοῦ τόπου ἀνασκαφάς. Οὗτος δὲ ὁ Ἡρακλῆς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλος ἢ ἡ Κυβέρνησις, ἀφοῦ ἡ Δημαρχία Ἀθηνῶν δυσκόλως θ' ἀποφασίσῃ ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον, ἢ δ' Ἐταιρία δι' ὀλιγότητα τῶν χρηματικῶν τῆς μέσων, οὐδαμῶς. Καὶ ὅσα ἤδη εἰς τρεῖς καὶ τέσσαρας αὐτοῦ προσωρινὰς παροχетеύσεις ἐδαπάνησε, ἦσαν ὑπὲρ τὴν δύναμίν τῆς».

Ἐπιστημονικὲς ἀμφιβολίες. Πιθανῶς ἡ ἀταξία τῆς ἀνασκαφῆς, πού ὀφειλόταν στίς πρακτικὲς δυσκολίες πού ἀντιμετώπιζε ἡ Ἐταιρεία κάνει διστακτικὸν τὸν Κουμανούδη στὰ συμπεράσματά του¹⁸ : «τὸ ζητούμενον Δίπυλον εἰσέτι δὲν εὐρέθη ἀριθῆλως, ἢ εὐρεθὲν παρ' ἡμῶν δὲν ἀνεγνωρίσθη δι' ἔλλειψιν τόλμης ἢ σοφίας». Στὴν ἀνασκαφή τοῦ 1873/74 βρέθησαν χτισμένα στὸ τεῖχος ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θραύσματα τῆς ἀρχαίῃς ἐπιτύμβιας στήλης τοῦ δισκοφόρου τοῦ Διπύλου¹⁹ καὶ βωμὸς τοῦ Διὸς Ἐρκειοῦ, τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἀκάμαντος (IG II² 4983). Βρέθηκε ἀκόμη καὶ τὸ γεωμετρικὸ νεκροταφεῖο τοῦ Διπύλου ἀπὸ τὸ ὁποῖο πῆρε τὸ ὄνομα ὁ ρυθμὸς. Θὰ ἀσχοληθεῖ ὅμως ἡ Ἐταιρεία ἀρκετὰ χρόνια ἀκόμη μὲ τὴν ἀνασκαφὴ αὐτὴ καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ χωρὶς νὰ φέρει σὲ πέρας τὸ μεγάλο ἔργο.

Οἱ δυσχέρειες δὲν ἐξαλείφονται. Ἡ μικρὴ κοινωμία τῆς Ἀθήνας τοῦ 1874 δὲν φαίνεται νὰ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὰ δυσάρεστα τῆς ἀνασκαφῆς, τὰ ὁποῖα ἔβλαπταν καὶ αὐτήν. Ἐπανέρχεται ὁ Κουμανούδης

18. Αὐτόθι 10.

19. AE 1874, τευχ. IZ', πίν. 71.

δης στις 20 Ἰανουαρίου 1876 στὰ τρία κεφαλαιώδη προβλήματα τῆς ἀνασκαφῆς. Τὰ ὅσα λέγει τὰ ἀπευθύνει²⁰ σὲ εἴκοσι τρεῖς μόλις ἐταίρους, τὸ σύνθηρες κοινὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῶν συγκεντρώσεων: «Ἐν τῇ προτέρᾳ θέσει ἐξηκολούθησαν αἱ ἐκ τοῦ παρελθόντος ἔτους σκαφαὶ καὶ χωρὶς νὰ ἀρθῶσιν ἐκ μέσου τὰ μεγάλα τρία κωλύματα, ἅπερ ἤδη δις καὶ τρίς ἐν ταῖς ἐπετείοις ἡμῶν λογοδοσίαις δεινολογοῦντες ἐμνημονεύσαμεν. Οὔτε τὸ ὑδραγωγεῖον δηλαδὴ οὔτε οἱ τοῦ φωταερίου σωλῆνες οὔτε ὁ τῶν ἀκαθάρτων τῆς πόλεως ὑδάτων ὀχετὸς εἶχον μετατεθῆ ἢ ἄλλως οἰκονομηθῆ, ὅτε μετὰ τὴν ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ τοῦ 1874 λογοδοσίαν μας ἐκόντες ἄκοντες ἤρχισαμεν πάλιν αὐτόθι τὰ σκαφὰς τὰς ζητητικὰς τοῦ Διπύλου, ἐλπίζοντες, ὅτι ὁ μέλλων χρόνος, ἴσως δὲ καὶ μέγα τι ἀρχαιολογικὸν εὔρημα, ὡς τις θεὸς ἀπὸ μηχανῆς ἐπιφαινόμενος ἤθελεν φέροι τὴν εὐκταίαν λύσιν τῶν δυσχερειῶν, κινῶν καὶ τὰς νοθρευομένας διοικητικὰς ἀρχὰς πρὸς ἐνέργειαν τελεσφόρον, ἐξ ἧς ἅμα μὲν εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν, ἅμα δὲ καὶ εἰς τὴν ὑγίαν καὶ τὴν εὐπρέπειαν τῆς πρωτευούσης ὄφελος ἤθελε προέλθει· ἀλλὰ θαύματα πρὸς ἐκπλήξιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐξέγερσιν τῶν δυνάμεών του δὲν γίνονται καθ' ἑκάστην, μᾶλλον δὲ ὁ κληῖρος τῆς ἀνθρωπότητος φαίνεται ὅτι εἶναι νὰ κάμνη μικρὰ καὶ ἐπίπονα βήματα πρὸς τὴν ἀνάντη ὁδὸν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης».

Ἀπομάκρυνση τοῦ ὀχετοῦ. Κατὰ τὸν ἀπολογισμὸ τοῦ 1876 ποὺ ἔγινε στις 9 Ἰανουαρίου 1877, μπροστὰ σὲ περισσότερους ἐταίρους, εἴκοσι πέντε, ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας ἔχει νὰ ἀνακοινώσῃ²¹ καὶ τὸ εὐχάριστο γεγονός τῆς ἀπομάκρυνσης τοῦ ὀχετοῦ τῶν ἀκαθάρτων τῆς Ἀθήνας. Ἀπὸ τὰ ἄλλα ὅμως ἐμπόδια προκλήθηκε διακοπὴ τῆς ἀνασκαφῆς: «καὶ οὐχ ἤκιστα ἔνεκα τοῦ φωταερίου μεγάλων σωλῆνων, περὶ ὧν πολλὰ πολλάκις εἰπόντες ἄλλοτε δὲν κρίνομεν πλέον σκόπιμον ἐνταῦθα νὰ παλιλλογήσωμεν. Μόνον δὲ ὅταν αἱ

20. ΠΑΕ 1874/75, 13-14.

21. ΠΑΕ 1876, 10.

ἀρχαί τοῦ Κράτους, εἰς ἃς ὄχι ἅπαξ ἀνεφέρθημεν, θελήσωσι νὰ ἐμπεδώσωσι τοὺς καλῶς κειμένους ἀστυνομικοὺς νόμους, τοὺς ὀρίζοντας ποῦ καὶ πῶς κατατίθενται ἐν τῇ γῇ οἱ τοιοῦτοι σωλῆνες θέλουσιν ἀρθῆ τὰ εἰς τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας ἐπιπροσθούντα κωλύματα καὶ αἱ τῶν τόπων ἐκείνων ἀσχημίαι, δι' ἃς ἀδίκως τινὲς τὴν ἡμετέραν Ἑταιρίαν μέμφονται, θέλουσιν ἐκλείψει. Ἐν τούτοις ἐγένετό τις βελτίωσις ὡς πρὸς τὰ πολλὰ λιμνάζοντα ἐν τοῖς ἐκεῖ λάκκοις ὕδατα, ἀφοῦ ἡ Κυβέρνησις κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1876 κατεσκεύασεν ὑπογείως ὀχετὸν θολωτὸν δεχόμενον τὰ ἐκ τῆς πόλεως ἐκρέοντα ἀκάθαρτα ὕδατα ὡς καὶ τινὰ τῶν ἄλλως συναγομένων ἐν τοῖς ἀνορυχθεῖσιν λάκκοις».

Ἡ συμβολὴ τοῦ σιδηροδρόμου στὴν ἀνασκαφή. Γιὰ τὴ διενέργεια ἀνασκαφῆς στὸν Κεραμεικὸ κατὰ τὸ 1879 ὑπῆρξε ἓνας πολὺ ἰσχυρὸς οἰκονομικὸς λόγος· ἡ ἀποκομιδὴ τῶν χωμάτων ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία τοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν - Πειραιῶς²² : «Ἐπεχειρήθη ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς προτέρας διὰ δύο μάλιστα λόγους· α. διότι ἐγένετο ὀλιγοδαπανωτέρα ἢ ἐντεῦθεν ἀποκόμισις τῶν χωμάτων, ὑπαρχούσης εὐκολίας νὰ δέχηται αὐτὰ ὁ πλησίον σιδηροδρόμος, ἔχων αὐτῶν χρεῖαν, καὶ β. διότι ἤθελεν τὸ Συμβούλιον ἅμα τῇ ἀνασκαφῇ νὰ ἀσχοληθῆ καὶ εἰς τακτοποιήσιν τινα, ἰδίως περιφραξίν τοῦ ἤδη πρὸ ἐτῶν ἀνεσκαμμένου χώρου τῆς νεκροπόλεως, πρὸς δὲ καὶ νὰ παρεκτείνη τὸ ἐκεῖ ξύλινον παράπηγμα, τὸ πρὸς ἀπόθεσιν ἀρχαίων χρησιμεῦον, ἃ ἔργα καὶ ἐν μέρει ἐξετέλεσε νῦν. Ἦτο δὲ καὶ τις ἐλπίς, ὅτι ἐκτείνεται ἔτι καὶ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἐπὶ ποσὸν ἡ νεκρόπολις καὶ πιθανὸν νὰ εὐρίσκετο καὶ ἄλλο κἀνὲν δημόσιον μνημα, οἷα τὰ τῶν πρέσβειων Κερκύρας καὶ τοῦ προξένου Σηλυβρίας. Ἄλλ' ἀφοῦ ἤρξαντο αἱ σκαφαί, ἐπροχώρουν ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐπιεικῶς ἄκαρποι· τὸ ἐπισωρευθὲν ἀπ' αἰώνων χῶμα ἦτο πολὺ, περὶ τὰ δέκα ἑνιαχοῦ μέτρα ὑψούμενον, ὅπερ ἔδει ν' ἀποκομισθῆ, ἕως οὗ φανῆ ἢ ἀρχαία ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἢ τὸ φυσικὸν ἔδαφος».

22. ΠΑΕ 1879, 7-8.

Οί ποσότητες τοῦ χώματος, κατὰ τὴν περιγραφή τοῦ Κουμανούδη, ἦσαν μεγάλες καὶ ἡ ἀπομάκρυνσή τους ἀπαιτοῦσε ὑπέρογκη δαπάνη. Ἡ Ἐταιρεία τοῦ σιδηροδρόμου τὰ μεταχειρίστηκε γιὰ τὴν ἀνύψωση τοῦ ἐδάφους μετὰ τὸν σταθμὸ τοῦ Θησειοῦ πρὸς Πειραιά. Κατὰ μῆκος μάλιστα τοῦ ἐργοστασίου Πουλοπούλου ἴσως ἡ τεχνιτὴ ἐπίχωση ἔχει τὸ μεγαλύτερο ὕψος, γιὰτὶ καὶ γέφυρα κατασκευάστηκε ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὴν ὁποία περνοῦν καὶ ὑψηλὰ ὄχηματα.

Προσωρινὴ διακοπὴ τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ συστηματικὴ ἔρευνα τοῦ χώρου γίνεται ἐπὶ δύο δεκαετίες σχεδόν, τὰ ἐμπόδια ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν, ἡ Ἐταιρεία ἐπεκτείνει συνεχῶς τὴ δραστηριότητά της. Κατὰ τὸ 1880 ἡ διάρκεια τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι μικρὴ, μόλις ἑνὸς μηνός. Ὁ χώρος ὅπου γίνεται εἶναι τὸ Δίπυλο. Περιγράφει ὁ Κουμανούδης τὰ κατὰ χώραν κτίσματα ποῦ βρῆκε ἀλλὰ διστάζει νὰ διατυπώσει²³ συμπεράσματα: «Ταῦτα εἶναι τὸ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης οὐσιῶδες κέρδος, ὅπερ προσηκόντως θέλει ἐκτιμηθῆ τότε ὅταν ἀρχαιολόγος τις ἴδῃ τῆς ὀχυρωματικῆς τῶν ἀρχαίων ἐξέταση τὸ σύνολον τῶν ἀπὸ ἐτῶν ἀποκεκαλυμμένων τούτων ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας τειχῶν, διδασκτικωτάτων ὄντως διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως. Τοῦτο καὶ πέρυσιν ἐν τῇ λογοδοσίᾳ ἠὐχθήμεν. Ἄλλὰ πότε θέλει γίνε; Ὅχι πρὶν ἢ οἱ περίξ τόποι ὅλοι προσκτηθῶσι τῷ δημοσίῳ, ἀρθῶσι δ' ἐκεῖθεν οἱ τοῦ φωταερίου ἀγωγοὶ σωλῆνες (περὶ ὧν τσάκικς τόσα εἶπομεν ματαίως), καὶ τελειώσῃ ἡ ἀνακάθαρσις τῶν τόπων, ὅτε θέλει εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ περίφραξις αὐτῶν ἢ χάριν καθαριότητος ἀναγκαῖα καὶ ἵνα μὴ ἐμπίπτωσιν εἰς αὐτοὺς ζῶα ἢ ἄνθρωποι. Νῦν δὲ ἀδυνατοῦν νὰ ποιήσῃ ταῦτα τὸ Συμβούλιον ἀπεχώρησεν ἀθύμως τοῦ τόπου τούτου».

Τέσσερα χρόνια μετὰ ἐπαναλήφθηκε ἡ ἀνασκαφὴ γιὰ τὴν εὔρεση τῶν δημοσίων μνημάτων στὸν δρόμο ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸ στὴν Ἀκαδημία, στὴ νεοχαραγμένη ὁδὸ τῶν ἐλαιοτριβείων, γιὰτὶ τὸ 1876 εἶχε βρεθῆ παρὰ τὸ ὀγκῶδες ἐκεῖνο ἀσβεστόκτιστον καὶ δυσώνυμον ἐρείπιον τὸ ἐπίθημα IG II² 5222 τοῦ μνημείου τῶν νεκρῶν ἱππέων τοῦ

23. ΠΑΕ 1880, 8.

Κορινθιακού πολέμου. Οί τάφοι πού ανοίγονταν καί ξαναγεμίζονταν δέν απέδωσαν σημαντικά εϋρήματα. Άλλες δοκιμές στην οδό Πειραιώς, κοντά στο εργοστάσιο του φωταερίου απέδωσαν τάφους, στήλες καί ανάγλυφα²⁴. Τή χρονιά αϋτή τόν Κουμανούδη βοηθοϋσαν στην επίβλεψη τής ανασκαφής ο γιός του Άθανάσιος, Έπιμελητής των Μουσείων καί ο Άντιπρόεδρος τής Έταιρείας Σπυρίδων Φιντικλής.

Έπανάληψη καί διακοπές τής ανασκαφής. Τήν άνοιξη του 1890 ή Έταιρεία, με διευθυντή τής ανασκαφής τόν σύμβουλο Κυριακό Μυλωνά, έρεϋνησε καί πάλι τόν Κεραμεικό²⁵. Στην έκθεση του Μυλωνά εκφράζεται ή απογοήτευση του ανασκαφέως για τά πενιχρά αποτελέσματά της, ως προς τή σημασία των εϋρημάτων. Σημαντικό είναι τó γενικό τοπογραφικό πού συνοδεϋεί τήν έκθεση, στο όποιο φαίνεται με σαφήνεια ο χϋρος τόν όποιο ειχε, έως τότε, έρευνήσει ή Έταιρεία (Εικ. 9).

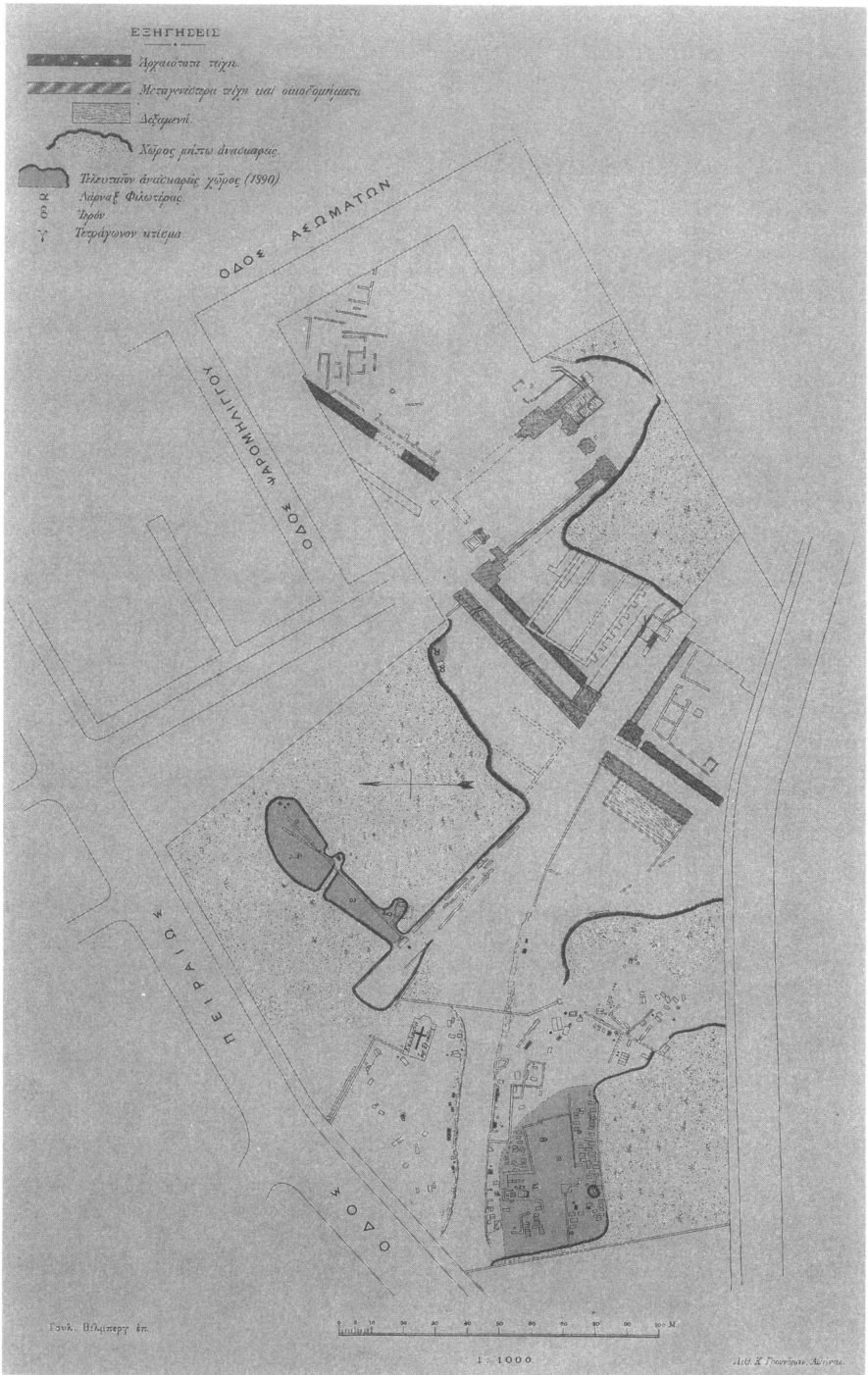
Ο Στέφανος Α. Κουμανούδης απέχώρησε από τήν Έταιρεία τόν Δεκέμβριο του 1894. Η Έταιρεία επανέλαβε τήν ανασκαφή του Κεραμεικού τó 1896 με ανασκαφέα τόν Βαλέριο Στάη²⁶, ο όποιος έρεϋνησε επί ένα μήνα τύμβο κοντά στην άγια Τριάδα. Πλησιόχωρη είναι καί ή ανασκαφή πού έγινε με τή διεύθυνση του Άντωνίου Οικονόμου, ύφηγητου τής αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο, με σκοπό νά βρει τόν δρόμο πού οδηγούσε από τó Δίπυλο στην Άκαδημία, δηλαδή για νά βρει τó Δημόσιον Σήμα. Σημαντικό εϋρημα ήταν στήλη με τιμητικό ψήφισμα για τόν Άντίδωρο, ιερέα τής Καλλίστης. Η θέση του ιερού τής Καλλίστης προσδιοριζόταν πλέον γενικά.

Η τελευταία περίοδος τής ανασκαφής. Άρκετά χρόνια αργότερα μετά τήν ανασκαφή του Στάη καί του Άν. Οικονόμου, τó 1907, με άφορμή τίς μελέτες του Alfred Brückner ο όποιος επιθυμούσε τή δι-

24. ΠΑΕ 1884, 17-21.

25. ΠΑΕ 1890, 19-25.

26. ΠΑΕ 1896, 22-23.

Εικ. 9. Γενικό
τοπογραφικό
σχέδιο
των ανασκαφών
του Κεραμεικού
από την
'Αρχαιολογική
'Εταιρεία
(ΠΑΕ 1890 πίν. Β').

ευκρίνιση ζητημάτων που δημιουργούνταν από την ήμιτελή ανασκαφή του νεκροταφείου τα παλιότερα χρόνια, ή Ἐταιρεία ανέθεσε στον Ἀνδρέα Σκιαῖ τὴ νέα ἔρευνα, σὲ συνεργασία μὲ τὸν Brückner, ὁ ὁποῖος ἐργαζόταν τότε γιὰ λογαριασμὸ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου στὴ συμπλήρωση τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Alexander Conze γιὰ τὰ ἀττικά ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα. Μὲ τὶς νέες ἔρευνες φάνηκαν οἱ περιβόλοι καὶ ἡ νεκρόπολη ἄρχισε νὰ παίρνει τὴν πραγματικὴ της μορφή, μὲ τοὺς δρόμους στὸ ἀρχικὸ τους ἐπίπεδο.

Ἡ τελευταία ανασκαφή τῆς Ἐταιρείας στὸν Κεραμεικὸ. Ἡ ἔρευνα τοῦ 1907 ἦταν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβάσεως τῆς ανασκαφῆς ἐκ μέρους τῆς Ἐταιρείας στὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτοῦτο. Λόγοι πολιτικοί, καὶ κυρίως ἡ βασιλικὴ ἐπιτροπὴ στὰ πράγματα τῆς Ἐταιρείας, συνετέλεσαν ὥστε ἡ μεταβίβαση αὐτὴ νὰ γίνῃ ἀνεπισημῶς. Δὲν ὑπῆρξαν ἀποφάσεις στὴν Ἐταιρεία, δὲν δημοσιεύτηκαν ἔγγραφα. Κατὰ τὸν Γραμματέα τῆς Ἐταιρείας Παναγιώτη Καθβαδία καὶ συνδεδεμένο μὲ τὰ Ἀνάκτορα, ἡ ανασκαφὴ στὸν Κεραμεικὸ κατὰ τὸ 1907 ἔγινε²⁷ διότι ὁ Brückner «ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐνεργήσῃ μικρὰς τινὰς ανασκαφὰς ἐν τῷ παρὰ τὴν ἁγίαν Τριάδα νεκροταφείῳ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν περιβόλων τῶν ἐκεῖ ἐπιτυμβίων μνημείων». Ἡ ανασκαφὴ ἔγινε καὶ οἱ Γερμανοὶ τοῦ Βερολίνου κατὰ τὴν ἐτήσια συνεδρία τους «ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τοῦ Βίνκελμαν, λόγου γενομένου περὶ τῶν πορισμάτων τῆς ανασκαφῆς, συνεχάρησαν τηλεγραφικῶς τὴν ἡμετέραν Ἐταιρείαν ἐπὶ τῇ ἐκτελέσει τῆς ἐργασίας ταύτης, ἣτις λαμπρὰ ἔσχεν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης ἀποτελέσματα».

Ὁ Σκιαῖς στὴν ἔκθεσή τῆς ανασκαφῆς ἀφήνει νὰ διαφανῆ ὅτι ἡ πρόθεσις τῶν Γερμανῶν ἦταν νὰ ἀναλάβουν τὴ συνέχισή της: «Ἡ ανασκαφὴ, ἦν ἐνήργησα κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐν τῷ Κεραμεικῷ, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς προοίμιον ἄλλης γενικωτέρας ανασκαφῆς μελλούσης νὰ συμπληρώσῃ καὶ ἀποπερατώσῃ τὰς ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν πολλάκις ἐκτελεσθείσας αὐτόθι ανασκαφικὰς ἐργασίας τῆς

27. ΠΑΕ 1907, 57-58· 99-107.

Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐπειδὴ δὴλαδὴ ἡ ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν προλαμβάνουσα τὴν μελετωμένην ἐργασίαν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐζήτησε παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὴν ἄδειαν νὰ ἐνεργήσῃ ἐν τῷ Κεραμεικῷ διὰ τοῦ καὶ ἐξ ἄλλων ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν ἐγνωσμένου ἀρχαιολόγου Ἀλφρέδου Brückner μικράς τινας ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας, ἵνα συνταχθῇ ἀκριβὲς τοπογραφικὸν σχέδιον τοῦ αὐτόθι ἀρχαίου νεκροταφείου καὶ ἐξακριβωθῇ ἀσφαλῶς εἰς τίνας ἐκ τῶν ὑπαρχόντων περιβόλων ἀνήκουσιν οἱ ἀνακαλυφθέντες τάφοι, ἢ Ἀρχαιολογικῆ Ἑταιρεία ἐδήλωσεν ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἔναρξιν τῆς ὑπ' αὐτῆς μελετωμένης ἀνασκαφῆς καὶ ἀναλαμβάνει νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴ ἰδίᾳ δαπάνῃ τὸ ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημίας ζητούμενον, ἐπιφυλαττομένη νὰ ἐξακολουθήσῃ κατόπιν τὴν περαιτέρω ἐξερεύνησιν. Ἀποδεκτῆς γενομένης τῆς προτάσεως ταύτης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀνετέθη εἰς ἐμὲ νὰ ἐκτελέσω καθ' ὑπόδειξιν τοῦ κ. Brückner ὅσας οὗτος ἐθεώρει ἀναγκαίαις ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίνῳ Ἀκαδημίας ἀνατεθειμένης αὐτῷ ἐντολῆς».

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Alfred Brückner. Τὸ 1909 τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Κεραμεικοῦ ἔκαμε ὡς διευθυντῆς ὁ Brückner μὲ βοήθην τὸν Γεώργιο Οἰκονόμου. Τὴν ἔκθεσιν τῆς ἀνασκαφῆς συνέταξε ὁ Brückner²⁸, ὁ ὁποῖος ρητῶς λέγει ὅτι ἐπειδὴ μὲ τίς ἐργασίες τοῦ 1907 «εἶχε φανῆ ὅτι αἱ πρότερον γενομέναι ἐργασίαι δὲν εἶχαν φθάσει τὸ ἔδαφος τῶν κτισμάτων τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἐπάναγκες ἦτο νὰ ἐξερευνηθῇ περαιτέρω καὶ ἐπανέλθῃ ἡ ἐν τῷ 4ῳ αἰῶνι κατάστασις ἐν τε τῷ νεκροταφείῳ καὶ ἐν τῷ πρὸ τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως χώρῳ. Κατόπιν τιμητικῆς ἐντολῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐπιτραπείς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου καὶ τὴν φροντίδα περὶ τελειωτικῆς δημοσιεύσεως τοῦ χώρου, ἐξετέλεσα ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου τρέχ. ἔτους μέχρι 30ῆς Νοεμβρίου μετὰ τοῦ Δ⁹⁰⁵ κ. Γ. Π. Οἰκονόμου τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου».

28. ΠΑΕ 1909, 105-112.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ 1909, ὁ Brückner ἐργάστηκε μὲ μισθό, ὡς ὑπάλληλος τῆς Ἑταιρείας, ἀφοῦ ζητήθηκε ἀπὸ τὴν Γερμανικὴ Κυβέρνηση ἡ ἀναγκαία ἄδεια μέσω τοῦ Ἑλληνος πρεσβευτοῦ στὸ Βερολίνο Κλέωνος Ραγκαβῆ, γιοῦ τοῦ πρώτου Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας Ἀλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβῆ. Δημοσιεύματα τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων δυσμενῆ γιὰ τὴ συνεργασία Ἑταιρείας - Brückner ἀνάγκασαν τὸν τελευταῖο νὰ ἐρωτήσῃ τὴν Ἑταιρεία, μέσω τοῦ Καββαδία, ἂν ἰσχύει ἡ συμφωνία συνεργασίας ἐπὶ μισθῷ. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Brückner δὲν ὑπάρχει στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἑταιρείας. Τὸ Συμβούλιο ὅμως εἶχε γνώση τῆς διότι στὴν ἀπάντησή του²⁹ τοῦ λέγει ὅτι «ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὴν πρὸς τὸν γραμματέα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑμετέραν ἐπιστολὴν, γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐμμένουσα εἰς τὰ ἤδη συμπεφωνημένα παρακαλεῖ νὰ ἐξακολουθήσητε τὸ ἔργον, ὅπερ ἀνελάθετε, οὐδόλως λαμβάνοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἐν ταῖς ἐφημερίσι γραφέντα, ἅτινα καὶ τὸ Συμβούλιον μετὰ λύπης ἀνέγνω».

Συμφωνία Καββαδία-Brückner. Ποιὰ ἦταν ὅμως ἡ συμφωνία ποὺ εἶχε γίνει μὲ τὸν Καββαδία, τὴν ἀποκαλύπτει ὁ ἴδιος ὁ Brückner σὲ μακρὰ ἀπάντησή του³⁰ πρὸς τὴν Ἑταιρεία, γραμμμένη ἀπὸ τὸν Γεώργιο Οἰκονόμο. Ἀφοῦ ἐξιστορήσει τὰ τῆς ρυθμίσεως, μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ πρεσβευτοῦ Κλέωνος Ραγκαβῆ, τῶν ὑπηρεσιακῶν τοῦ ζητημάτων στὴ Γερμανία, περιγράφει τὶς συνεννοήσεις του μὲ τὸν Καββαδία: «Ἐπὶ τούτοις ὁ κ. Καββαδίας ἐν τῇ ιδιότητι αὐτοῦ ὡς Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας μοὶ ὑπεσχέθη τὴν καταβολὴν τῶν ἐκ 2×450=900 δρ. ὀδοιπορικῶν μου ἐξόδων καὶ μηνιαίαν ἀποζημίωσιν ἐκ δρ. τριακοσίων. Ὡσαύτως μοὶ ἐξησφαλίσθη ἄδεια ἀπουσίας κατὰ τοὺς μῆνας Δεκέμβριον καὶ Ἰανουάριον, καθ' οὓς ὑπεχρεούμην νὰ ἀσχολοῦμαι περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν πορισμάτων τῶν ἀνασκαφῶν.

29. ΑΑΕ 288/13 Νοεμβρίου 1909.

30. ΑΑΕ 293/16 Νοεμβρίου 1909.

Ἔθηκε δὲ ὁ κ. Καββαδίας ὡς σκοπὸν τῆς ἐργασίας, ὅστις ἔδει νὰ ἐκπληρωθῇ ἐντὸς τοῦ ἔτους, τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ὁδοῦ καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῇ τάφων ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς εἰς δυνατὸν μέχρι τοῦ Διπύλου. Ἐπειδὴ ἐν τούτοις ἐφάνη ἀμφίβολον ἂν ἠδύνατο ἕως τότε νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἐργασία αὕτη, περιωρίσθη εἰς τὴν πρὸς νότον τοῦ Ἡριδανῶ χώραν καὶ ἀνετέθη μοι ὡς πρῶτον τμημα τοῦ ἔργου, ἐφ' ὅσον ἡ Ἁγία Τριάς μένει ἀκόμη ἐν τῇ παλαιᾷ αὐτῆς θέσει, ἡ τελεία ἐξερεύνησις τῆς κυρίας ὁδοῦ καὶ τῶν πρὸς νότον αὐτῆς κτισμάτων. Ὡς πρὸς δὲ τὴν δημοσίευσιν τῶν πορισμάτων ὁ κ. Καββαδίας μοι ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ προνοήσω περὶ ἔργου γενικοῦ καὶ λεπτομερῶς πραγματευομένου περὶ τοῦ χώρου τοῦ νεκροταφείου, μέλλοντος δὲ νὰ ἐκδοθῇ ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Διὰ τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1909 ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὑποβάλω βραχεῖαν περιληπτικὴν ἔκθεσιν.

Εἰς διαφώτισιν τῆς πορείας τῆς ἐργασίας ταύτης ἤθελε συντελέσει τὸ Συμβούλιον ἂν παρεῖχε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Συνεργάτην μου Δ^ρ κ. Οἰκονόμον καὶ εἰς ἐμὲ νὰ ἐκθέσωμεν τὰ κατ' αὐτὴν ἐπὶ τόπου».

Ταραχὴ στὴν Ἑταιρεία. Ὁ Νοέμβριος τοῦ 1909 ἦταν ἀπὸ τίς πλέον ταραχώδεις περιόδους τῆς ἱστορίας τῆς Ἑταιρείας, τὴν ὁποία ἔχω διηγηθεῖ μὲ συντομίαν³¹. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γουδῆ (15 Αὐγούστου 1909) ἀναγκάζει τὸν Καββαδία σὲ παραίτησιν ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Γραμματέως (10 Νοεμβρίου) καὶ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τίς κρατικὰς θέσεις του. Γραμματεὺς γίνεται ὁ Γεώργιος Παπαβασιλείου. Στις 11 Νοεμβρίου παραιτεῖται ὁ β' Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου Ὁθων Lüders, στις 18 Νοεμβρίου παραιτεῖται μὲ τὴν σειράν του ὁ Παπαβασιλείου καὶ στὴν θέσιν του ἐκλέγεται ὁ Χρῆστος Τσουντας. Στις 27 Νοεμβρίου παραιτεῖται ὁ α' Ἀντιπρόεδρος Δημοσθένης Τσιβανόπουλος καὶ τὴν θέσιν του καταλαμβάνει ὁ Γεώργιος Μιστριώτης.

Μέσα στὴν ταραγμένη γιὰ τὴν Ἑταιρεία περίοδο ὑποβάλλεται στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας, σύμφωνα μὲ τὸν νόμον 3392 τῆς 24

31. Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία (1987) 108-111.

Ὁκτωβρίου 1909 ὁ προϋπολογισμὸς γιὰ τὶς ἐργασίες τοῦ 1910. Μὲ τὸν νόμο αὐτὸν εἶχαν ἄφ' ἑνὸς μειωθεῖ οἱ εἰσπράξεις τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τὸ Λαχεῖο, ἀπὸ 300.000 σὲ 200.000 ἐτησίως, ἐνῶ συγχρόνως τῆς εἶχαν ἀνατεθεῖ πρόσθετες, ἐπαχθεῖς χρηματικὲς ὑποχρεώσεις. Στὸ διαβιβαστικὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἔγγραφο³² λέγεται ὅτι «δι' ἀνασκαφὰς δὲ ἀνέγραψε μὲν 30.000 δρ., ἀλλὰ τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστον τοῦ ποσοῦ τούτου θὰ δαπανηθῇ εἰς τὴν ὑπὸ τὸν γερμανὸν καθηγητὴν κ. Brückner διευθυνομένην ἀνασκαφὴν τοῦ Κεραμικοῦ κατὰ συμφωνίαν γενομένην μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Γεν. Ἐφόρου κ. Καββαδία, ἣν συμφωνίαν τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας ἐνόμισε ὅτι ὄφειλε νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ἐπικυρώσῃ».

Τὴ λήξῃ τῆς δραστηριότητος τῆς Ἑταιρείας στὸν Κεραμικὸ σημαίνει ἡ δημοσίευση στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίδα τοῦ 1910 διεξοδικῆς ἔκθεσης τοῦ Brückner γιὰ τὶς ἐργασίες του κατὰ τὸ 1907 καὶ 1909.

Ἡ ἀνασκαφὴ γίνεται γερμανικῆ. Κατὰ τὶς ἀρχαιρεσίες τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1912 ὁ Καββαδίας ἐκλέχτηκε καὶ πάλι Γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας. Στὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχείου τῶν μετὰ τὸ 1909 ἐτῶν δὲν ὑπάρχει κανένα τὸ ὁποῖο ἀφορᾷ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Κεραμικοῦ. Ἀπὸ τὸ 1913 ἀναλαμβάνει τὴ συνέχιση τῆς ἐρευνας καὶ τῆς μελέτης τῆς μεγάλης νεκρόπολης τὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο. Ἡ παραχώρηση τῆς ἀνασκαφῆς στοὺς Γερμανοὺς, χωρὶς τὴ γραπτὴ συγκατάθεση τῆς Ἑταιρείας, ἐγίνε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας. Κατὰ τὰ ἔτη 1911-1914 διευθυντὴς τῆς Ὑπηρεσίας (τμηματάρχης) ἦταν ὁ Βασίλειος Λεονάρδος καὶ ὑπουργοὶ στὴν Κυβέρνηση τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, ἀπὸ τοῦ Ὁκτωβρίου τοῦ 1910 μέχρι Φεβρουαρίου τοῦ 1915 ὁ Ἀπόστολος Ἀλεξανδρῆς, ὁ Λάμπρος Κορομηλᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης Τσιριμῶκος.

32. ΑΑΕ 361/29 Δεκεμβρίου 1909.

Η ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ
ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ
ΣΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Τὸ τεῦχος τοῦτο ἔπρεπε νὰ κυκλοφορηθεῖ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1998, ὅπως ἀναγράφεται στὸν τίτλον τοῦ. Ἡ καθυστέρηση ὀφείλεται στὴν προσωρινή, ἐλπίζω, ἀδυναμία ἔρευνας σὲ ἑλληνικὰ ἀρχεῖα, γιὰ τὴν εὔρεση στοιχείων τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς διαφώτιζαν πλήρως ὡς πρὸς τὴ διαδικασία τῆς παραχώρησης τῆς ἀνασκαφῆς στὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο. Χάρη στὴ βοήθεια τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἰνστιτούτου κ. Klaus Fittschen καὶ τοῦ κ. Martin Kreeb, βρέθηκε ἡ ἀγγελία τῆς ἀνάληψης ἐκ μέρους τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς συνέχισης τῆς ἀνασκαφῆς, δημοσιευμένη στὴν *Deutscher Reichsanzeiger und königlich preußischer Staatsanzeiger* 178, 30. Juli 1913, ἡ ὁποία ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ στὸ πρωτότυπον κείμενον καὶ μεταφρασμένο στὰ ἑλληνικά:

KUNST UND WISSENSCHAFT

Dem Kaiserlich Deutschen Archäologischen Institute zu Athen ist von dem Königlich griechischen Unterrichtsministerium-gemäß Beschluß seines archäologischen Symvulions vom 16. d. M.- die Ermächtigung zugesichert worden, die Aufdeckung des Kerameikos von Athen mit deutschen Mitteln zu vollenden. Es handelt sich um das wichtige Gebiet der alten Stadt bei ihrem Haupttore, dem Dipylon. Dort waren durch die griechische Archäologische Gesellschaft seit 1863 der Verlauf der Stadtmauer und Reste der besterhaltenen Gräberstraße bereits erschlossen. Seit 1906 sind dank dem Entgegenkommen und den Unterstützungen, welche die griechischen Staatsbehörden und die griechische Archäologische Gesellschaft den Studien angedeihen ließen, deutsche Gelehrte, der Universitätsprofessor F. Noack - Tübingen und dann in mehrjährigen Arbeiten der

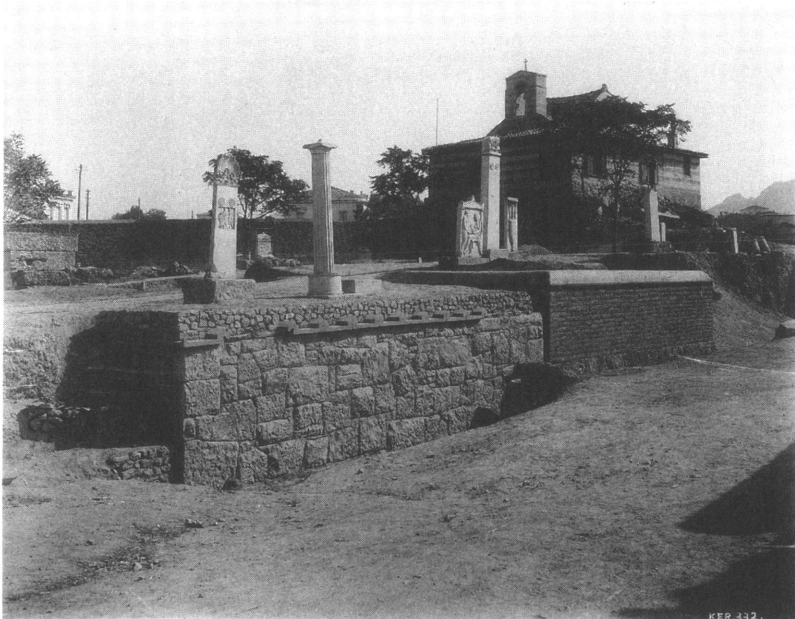
Professor A. Brueckner, Oberlehrer am Königlichen Prinz Heinrichs-Gymnasium in Schöneberg, immer tiefer in die Probleme eingedrungen, welcher der Ort stellt; jener hat die Geschichte der Stadtmauer von Themistokles an, dieser den Anlageplan des Gräberfeldes und das System der Wasserverteilung vor der Stadt zunächst durch Teilgrabungen festgestellt. Das Deutsche Archäologische Institut übernimmt nun, indem es an diese Vorarbeiten anknüpft, die Aufgabe der völligen Aufdeckung der in einer Ausdehnung von etwa 45000 qm bereits von der griechischen Regierung expropriierten Gebietes. Es erlangt damit die Möglichkeit, mit ihm im Zusammenhang arbeitenden Gelehrten ein reiches, frisches Studienmaterial zu gewähren. Es erwächst ihm aber auch die Aufgabe, für die Bergung und den Aufbau der Funde zu sorgen, das Ruinenfeld würdig auszugestalten und so an eindrucksvoller Stelle in der Hauptstadt zugleich für die Gastfreundlichkeit zu danken, welche die Deutschen aller Kreise in Hellas genießen. Das Institut darf hoffen, wenn es voraussichtlich im nächsten Frühjahr mit seinen Grabungen beginnen wird, dabei durch Zuwendungen deutscher Freunde der Sache unterstützt zu werden, wie solche bereits zu den Arbeiten des Professors Brueckner zur Wiederherstellung einiger Denkmäler der Gräberstraße und zur der Planaufnahme in der erfolgreichsten Weise beigetragen haben.

«ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Τὸ Ἑλληνικὸ Βασιλικὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ του Συμβουλίου στὶς 16 τοῦ μηνὸς αὐτοῦ, ἐξουσιοδότησε τὸ Αὐτοκρατορικὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο στὴν Ἀθήνα νὰ ὀλοκληρώσει μὲ γερμανικὰ μέσα τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Κεραμεικοῦ τῆς Ἀθήνας. Πρόκειται γιὰ σημαντικὴ περιοχὴ τῆς

ἀρχαίας πόλης κοντά στην κύρια πύλη της, τὸ Δίπυλο. Ἐκεῖ ἢ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία εἶχε ἤδη ἀπὸ τὸ 1863 ἀποκαλύψει τὴν πορεία τοῦ τείχους τῆς πόλης καὶ ὑπολείμματα τοῦ καλύτερα διατηρημένου τμήματος τῆς ταφικῆς ὁδοῦ. Χάρη στὴν εὐγένεια καὶ στὴν ὑποστήριξη τῶν ἑλληνικῶν δημοσίων ἀρχῶν καὶ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὑπεισῆλθαν, ἀπὸ τὸ 1906 καὶ πέρα, ὄλο καὶ περισσότερο στὰ προβλήματα ποὺ θέτει ὁ χῶρος Γερμανοὶ ἐπιστήμονες, ὁ F. Noack, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου στὸ Tübingen, καὶ ἀργότερα, μὲ πολυῦτεῖς ἐργασίες, ὁ A. Brueckner, καθηγητῆς στὸ Γυμνάσιο Prinz Heinrich στὸ Schöneberg. Ὁ πρῶτος ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἱστορία τοῦ τείχους τῆς πόλης ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐξῆς, ὁ δεύτερος ἐντόπισε μὲ δοκιμαστικὰ ἀνασκαφὰς τὸ σχέδιο διευθέτησης τοῦ νεκροταφείου καὶ τὸ σύστημα διανομῆς τοῦ νεροῦ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη. Τὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο, λοιπὸν, συνδέοντας αὐτὰς τὶς προεργασίες, ἀναλαμβάνει τὸ ἔργο τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀποκάλυψης τοῦ χώρου τῶν 45.000 τετραγωνικῶν μέτρων ποὺ ἔχουν ἤδη ἀπαλλοτριωθεῖ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση. Προέκυψε ἔτσι, σὲ συνάρτηση μὲ τοὺς ἐπιστήμονες ποὺ ἐργάζονται ἐκεῖ, ἡ δυνατότητα τῆς παροχῆς πλούσιου καὶ νέου ὕλικου γιὰ μελέτη. Ἀναλαμβάνεται ὅμως ἐπίσης καὶ ἡ ὑποχρέωση τῆς φροντίδας γιὰ τὴ διαφύλαξη καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῶν εὐρημάτων, τῆς ἀντάξιας δηλαδὴ διαμόρφωσης τοῦ χώρου τῶν ἐρειπίων σὲ μιὰ σημαντικὴ θέση τῆς πρωτεύουσας, ὡς εὐχαριστία ταυτόχρονα γιὰ τὴν φιλοξενία ποὺ ἀπολαύουν οἱ Γερμανοὶ στὴν Ἑλλάδα. Τὸ Ἰνστιτούτο ἐλπίζει ὅτι ἐάν, κατὰ τὰ φαινόμενα, ἀρχίσει τὶς ἀνασκαφὰς τὴν ἐπόμενη ἀνοιξη, στὶς ἐργασίες αὐτὰς θὰ ἔχει τὴν ὑποστήριξη Γερμανῶν φίλων τοῦ ἔργου, ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἤδη κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν τοῦ καθηγητῆ Brueckner γιὰ τὴν ἀναστήλωση μερικῶν μνημείων τῆς ταφικῆς ὁδοῦ καὶ γιὰ τὴν ἐκπόνηση τοῦ σχεδίου, συνεισέφεραν μὲ τὸν καλύτερο τρόπο».

Ἀπὸ τὸ κείμενο προκύπτει ὅτι τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο εἶχε ἐγκρίνει, στὶς 16 Ἰουλίου 1913, τὴν παραχώρηση τῆς ἀνασκαφῆς στοὺς Γερμανούς, πράγμα τὸ ὁποῖο δὲν ἀνακοινώθηκε γραπτῶς στὴν Ἑταιρεία οὔτε τὸ Συμβούλιό της συζήτησε ποτέ. Μὲ τὴ γερμανικὴ ἀγγελία δὲν διαφωτίζεται πλήρως τὸ σημαντικὸ ζήτημα. Ἐλπίζω ὅτι σὲ προσεχῆς τεῦχος θὰ παρουσιαθοῦν νέα καὶ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα.

Ἡ Ἁγία Τριάς
τοῦ Κεραμεικοῦ
καὶ τὰ ταφικὰ μνημεῖα
τῆς Β πλευρᾶς
τῆς ταφικῆς ὁδοῦ
(φωτ. 1912).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΣΤΟΝ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟ

- Κ. Σ. Πιττάκης, *Ἐφημερίς Ἀρχαιολογική* 1860, 2102.
- P. Pervanoglu, *Bolletino dell'Istituto* 1861, 140. 1862, 87.
- Κ. Σ. Πιττάκης, *Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς* 1862, 17-32 πίν. Η' α-Η' β.
- Ἰ. Α. Ρουσόπουλος, *Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς* 1863, 279-284· 295-301· 312 πίν. ΜΓ', ΜΔ' 3.
- A. S. Rhousopoulos, *Bolletino dell'Istituto* 1863, 161 κέ. 1864, 40 κέ.
- Ant. Salinas, *I monumenti sepolcrali scoperti nei mesi di maggio, giugno et luglio 1863 presso la chiesa della Santa Trinità in Atene* (Torino 1863).
- Ἰ. Α. Ρουσόπουλος, *Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν* 1870 ἀρ. φύλ. 736-744.
- Σ. Α. Κουμανούδης, *Δύω Γενικαὶ Συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας συγκροτηθεῖσαι τῇ 14 καὶ 21 Ἰουνίου 1870* (1870) 8-11, πίν.
- C. Curtius, *Archäol. Zeitung* 29, 1871, 12 κέ., πίν.
- Σ. Α. Κουμανούδης, *ΠΑΕ* 1870/71, 9· *Ἀθήναιον* 1, 1872, 165 κέ.· *ΠΑΕ* 1872/73, 19· *ΠΑΕ* 1874/75, 17· *ΠΑΕ* 1875/76, 10· *ΠΑΕ* 1879/80, 7· *ΠΑΕ* 1880/81, 7· *ΠΑΕ* 1884, 19-21.
- Κ. Μυλωνᾶς, *ΠΑΕ* 1890, 19-25, πίν.
- Β. Στάης, *ΠΑΕ* 1896, 22.
- Ἰ. Αντ. Οἰκονόμου, *ΠΑΕ* 1896, 20-22.
- R. Delbrueck, *AM* 1900, 292 κέ., 311.
- Π. Καβαδίας, *ΠΑΕ* 1907, 57-58.
- Ἰ. Α. Σχιᾶς, *ΠΑΕ* 1907, 99-107.
- A. Brückner, *ΠΑΕ* 1909, 105-112.
- A. Brückner, *AE* 1910, 95-143.
- A. Brückner, *Der Friedhof am Eridanos* (Berlin 1909).

Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ
(Στοιχεῖα ἐκ τῶν Προγραμμάτων ΑΡΜΑ καὶ ΣΕΜΑ)

ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΠΡΙΝ ΓΙΝΟΥΝ ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ

1. *CIG* 36 (Rangabé 5· Ross, *Arch. Aufs.* I (1855) 33· *AEE* 3345· *IG* I³ 1195)
2. *CIG* 620b (*AEE* 407· *IG* II² 5956/5960):
3. *CIG* 668b (*AEE* 720· *IG* II² 6605):
4. *CIG* 854 (*AEE* 1834· *IG* II² 8899):
5. *CIG* 862 (*AEE* 1918· *IG* II² 9095):
6. *CIG* 863 (*AEE* 1925· *IG* II² 9118):

ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ

ΠΟΥ ΒΡΕΘΗΚΑΝ ΣΤΙΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

- Κ. Σ. Πιττάκης, *AE* 1862 (τεῦχ. Α', Ἰανουαρίου) σ. 5, ἀρ. 7, πίν. Β' (*IG* II² 5731)· σ. 5, ἀρ. 8, πίν. Β' (*IG* II² 10241)· σ. 5, ἀρ. 9, πίν. Γ' (*IG* II² 8261)· σ. 6, ἀρ. 10, πίν. Γ' (*IG* II² 8605)· σ. 6, ἀρ. 11, πίν. Γ' (*IG* II² 12741)· σ. 6, ἀρ. 12, πίν. Γ' (*IG* II² 6737)· σ. 6, ἀρ. 13, πίν. Γ' (*IG* II² 9013)· σ. 6, ἀρ. 14, πίν. Γ' (*IG* II² 11182)· σ. 7, ἀρ. 15, πίν. Γ' (*IG* II² 5721)· σ. 7, ἀρ. 16, πίν. Γ' (*IG* II² 7927)· σ. 7, ἀρ. 17, πίν. Γ' (*IG* II² 10763)· σ. 7, ἀρ. 18, πίν. Δ' (*IG* II² 9392)· σ. 8, ἀρ. 19, πίν. Δ' (*IG* II² 8604)· σ. 8, ἀρ. 20, πίν. Δ' (*IG* II² 8676)· σ. 8, ἀρ. 21, πίν. Δ' (*IG* II² 6730)· σ. 9, ἀρ. 22, πίν. Δ' (*IG* II² 5691)· σ. 9, ἀρ. 23, πίν. Δ' (*IG* II² 7803)· σ. 7, ἀρ. 24, πίν. Δ' (*IG* II² 8520)· σ. 9, ἀρ. 25, πίν. Ε' (*IG* II² 6712).
- Κ. Σ. Πιττάκης, *AE* 1862 (τεῦχ. Β', Φεβρουαρίου), σ. 18, ἀρ. 29, πίν. ΣΤ' (*IG* II² 12225)· σ. 20, ἀρ. 36, πίν. ΣΤ' (*IG* II² 9223)· σ. 20 (καὶ σ. 62), ἀρ. 38, πίν. ΣΤ' (*IG* II² 9713)· σ. 21, ἀρ. 39, πίν. Ζ' (*IG* II² 11425)· σ. 21, ἀρ. 40, πίν. Η' α, Η' β (*IG* II² 5462).
- ἸΑθ. Σ. Ρουσόπουλος, *AE* 1862 (τεῦχ. ΙΑ', Νοεμβρίου), σ. 279 καὶ 297, ἀρ. 345 πίν. ΜΓ', ἀρ. 2-4 (*IG* II² 8551)· σ. 280 καὶ 297, ἀρ. 346, πίν. ΜΔ', ἀρ. 1-2 (*IG* II² 8550)· σ. 280 καὶ 297, ἀρ. 344, πίν. ΜΓ',

ἀρ. 1 (IG II² 11891)· σ. 282 (IG II² 5365)· σ. 284 καὶ 296, ἀρ. 343 (IG II² 6217)· σ. 282, 295 καὶ 298, ἀρ. 347-348 (IG II² 11169)· πίν. MB', ἀρ. 1, ΜΓ', ἀρ. 5, ΜΔ', ἀρ. 3.

Ἄθ. Σ. Ρουσόπουλος, AE 1862 (τεῦχ. IB', Δεκεμβρίου), σ. 298, ἀρ. 349, πίν. ΜΔ', ἀρ. 4 (IG II² 12141)· σ. 299, ἀρ. 350, πίν. ΜΔ', ἀρ. 5 (IG II² 9768)· σ. 299, ἀρ. 351 [1], πίν. ΜΔ', ἀρ. 6 (IG II² 9767)· σ. 299, ἀρ. 351 [2] (IG II² 7050)· σ. 299, ἀρ. 351 [3] (IG II² 8536)· σ. 299, ἀρ. 351 [4] (IG II² 7950)· σ. 300, ἀρ. 351 [5] (IG II² 12696).

Bull. d. Inst. d. R. 1861 (P. Pervanoglou), σ. 141 (IG II² 5376).

Ann. dell'ist. 1861 (Henzen-Gildemeister), σ. 321 κέ. (IG II² 8388).

Bull. d. Inst. d. R. 1864 (A. S. Rhousopoulos), σ. 40 (IG II² 6626)· σ. 43 (IG II² 9141).

Bull. de l'éc. franç. d'Ath. τόμ. I σ. 214 (IG II² 7257, 7263)· σ. 215 (IG II² 6008, 6859)· σ. 217 (IG II² 6893)· σ. 218 (IG II² 6626, 7226)· σ. 219 (IG II² 5768)· σ. 220 (IG II² 5633)· σ. 221 (IG II² 10507, 10574, 12734)· σ. 223 (IG II² 8181, 9682)· σ. 224 (IG II² 6945, 7543, 7968, 8649, 10404)· σ. 225 (IG II² 9274, 11710).

Fr. Lenormant, *La Voie sacrée éleusinienne* (Paris 1864), σ. 27 (IG II² 5796)· σ. 104 (IG II² 8352)· σ. 106 (IG II² 5645)· σ. 108 (IG II² 9322, 9760)· σ. 170 (IG II² 9262, 8788)· σ. 171 (IG II² 12551)· σ. 171 (AEE 3800).

Fr. Lenormant, *RhM* 21 (1866): Ἐπιγραφές πού ἀντέγραψε παρὰ τὸ Δίπυλον κατὰ τὴν περίοδο Δεκεμβρίου 1863 - Ἰανουαρίου 1864. Ὁ Κομμανοῦδης τίς εἶδε κατὰ χώραν. Ἄρ. 304 IG II² 6227· 305 IG II² 6230· 306 IG II 2697· 307 IG II² 12192· 308 IG II² 10346· 309 IG II² 7774· 310 IG II² 8448a· 311 IG II² 12134· 312 IG II² 7997· 313 IG II² 7294· 314 IG II² 8922· 315 IG II² 5813· 316 IG II² 11411· 317 IG II² 10825· 318 IG II² 11841· 319 IG II² 12296.

«Νεολόγος» Ἀθηνῶν 5 Ἰανουαρίου 1875, *IG* II² 5756, 7331.

Παλιγγενεσία, 13 Αὐγούστου 1870, *IG* I³ 1154· 19 Ἰουνίου 1870, *IG* II² 7400· 2 Μαΐου 1870 *IG* I³ 1289· 6 Αὐγούστου 1870, *IG* II² 5224.

U. Koehler, *AM* 10, 1885, 362, *IG* I³ 1355, *IG* I³ 1031· σ. 363, *IG* I³ 1333· σ. 367, *IG* I³ 1377· σ. 368, *IG* I³ 1378· σ. 369, *IG* I³ 1351· σ. 370, *IG* I³ 1307 bis.

Στ. Ἀθ. Κουμανούδη, Ἀττικῆς Ἐπιγραφαί Ἐπιτύμβιοι, ἐν Ἀθήναις 1871.

α) Ἀταύτιστες: 1292γ, 3665, 3713, 37356, 3764, 3790, 3819, 3669(= Conze 796).

β) Ἐπιγραφεὺς πού περιελήφθησαν στὶς *IG*: *IG* III 3665, 3710, 3717· *IG* I³ 1352 (= *IG* II² 9156)· *IG* II² 2534, 5434, 5445, 5467, 5795, 6059, 6223, 6226, 6310, 6496, 6602, 6617, 6622, 6623, 6719, 6723, 6746, 6892, 7023, 7037, 7148, 7207, 7232, 7290, 7474, 7476, 7477, 7480, 7481, 7488, 7519, 7558, 7587, 7618, 7642, 7769, 7785, 7872, 7893, 7907, 7945, 7993, 8066, 8068, 8166, 8225, 8293, 8428, 8704, 8845, 8898, 8981, 9026, 9044, 9058, 9102, 9201, 9249, 9337, 9433, 9476, 9502, 9507, 9678, 9752, 9826, 9862, 9926, 9974, 10043, 10066, 10095, 10128, 10175, 10299, 10577, 10598, 10630, 10871, 10896, 10917a, 10952, 11020, 11088, 11089, 11138, 11158, 11169, 11245, 11259, 11337, 11445, 11552, 11569, 11598, 11715, 11720, 11733, 11775, 11797, 11806, 11817, 11905, 11959, 11984, 12083, 12179/80, 12316, 12653, 12721, 12754, 12755, 12793, 12954, 12955.

Στ. Ἀθ. Κουμανούδη, Ἀττικῆς Ἐπιγραφαί Ἐπιτύμβιοι. Προσθήκαι, ἐκδιδόμεναι ὑπὸ Σ. Ν. Κουμανούδη καὶ Α. Π. Ματθαίου, (BAE ἀρ. 132) Ἀθῆναι 1993.

α) Ἀταύτιστες: 2176, 363γ, 6896, 12266, 14806, 1531γ, 19256, 21816, 2250δ, 22606, 23286, 24706, 27286, 2803γ, 30976, 3142αγ, 33806, 36406, 36696, 36916, 37076, 37126, 37466, 3790γ, 3815γ, 38156, 38356, 38386.

β) Ἐπιγραφές πού περιελήφθησαν στίς IG: IG III 2137, 3234, 3436, 3462, 3463, 3468, 3486, 3488, 3517, 3688, 3692. IG I² 1072. IG I³ 1237 (= IG II² 11433), 1370, 1379. IG II² 2535, 2547, 5245, 5257, 5363, 5399, 5449, 5483, 5484, 5515, 5557, 5623, 5652, 5672, 5685, 5700, 5713, 5725, 5803, 5918, 5925, 5981, 5989, 6034, 6080, 6083, 6084, 6126, 6378, 6396, 6427/8, 6460, 6540, 6609, 6625, 6629, 6704, 6738, 6744, 6747, 6764, 6830, 6841, 6849, 6876, 6887, 6935, 6976, 6985, 7008, 7100, 7138, 7156, 7163, 7334, 7383, 7393, 7407, 7419, 7429/30, 7449, 7459, 7547, 7572, 7574/5, 7694, 7704, 7780, 7805, 7821, 7920, 7926, 7988, 8038, 8057, 8084, 8187, 8195, 8211, 8224, 8239, 8256, 8301, 8337, 8406, 8451, 8474, 8505, 8515, 8565, 8614, 8635, 8641, 8741/2, 8794, 8809, 8856, 8876, 8906, 8920, 8929, 8949, 8953, 8969, 9019, 9043, 9056, 9062, 9077, 9097, 9183/4, 9250, 9280, 9317, 9343, 9347a, 9347b, 9347c, 9463, 9488, 9560, 9651, 9668, 9686, 9729, 9784, 9846, 9874/5, 9903, 10006, 10033, 10107, 10147, 10154, 10190, 10280, 10352, 10393, 10398, 10455, 10588, 10678, 10717, 10816, 10873, 10918, 10999, 11032, 11110, 11137, 11142, 11178, 11230 ῥ 8638, 11313, 11471, 11481, 11488, 11517, 11525, 11537, 11611, 11623, 11685, 11703, 11748, 11899, 11921/2, 11923, 11930, 11941, 12024, 12051, 12060, 12062, 12080, 12234, 12311, 12323, 12347, 12398/9, 12406, 12452, 12545, 12548, 12611, 12622, 12677/8, 12722, 12829, 12837, 12900, 12919, 12941, 12979a, 12988, 13006, 13007, 13055, 13092.

γ) Ἄλλες δημοσιεύσεις: Peek, *Kerameikos* III, 18, ἀρ. 15· *Hesperia* 16, 1947, 264, ἀρ. 15· Peek, *AttGrab* II, σ. 27, ἀρ. 81· Peek, *AttGrab* II, σ. 32, ἀρ. 102· Sironen 76, 77, 183.

B. Στάης, *Δελτ. Ἀρχ.* 6, 1890, 136-138 (IG II² 9473, 9930, 10890, 11549, 5303, 9761, 9386).

K. Δ. Μυλωνᾶς, *Ἐφημερίς Ἀρχαιολογική* 1893, 59 (IG II² 4695) καὶ 171-224 (IG II² 5609, 5770, 5879, 9535, 9471, 9975, 6734, 12274, 7724, 9734, 11870, 5981, 7761, 5763, 7719, 7157, 5551, 5512, 6289, 6801, 5801, 10042, 7446, 9789, 8221, 8487,

8485, 7260, 6545, 6011, 9341, 6590, 9251, 10195, 9575, 8163, 8091, 8987, 8475, 5581, 9489, 8983, 7951, 11043, 11074, 10197, 12758, 9573, 8063, 8064, 12227, 9364, 9126A, 5587, 6386, 5646, 12106, 9179, 10016, 9578, 8013, 9705, 10048).

- A. Brückner, *Der Friedhof am Eridanos* (Berlin 1909), σ. 115, IG II² 12190· 118, 11260· 118, 10617· 119, 8024 (A)· 33, 12918· 40, 2566· 47, ὑποσ. 2, 1, 10400· 47, ὑποσ. 2, 10, 5872· 47, ὑποσ. 2, 11, 9508· 47, ὑποσ. 2, 12, 10094· 47, ὑποσ. 2, 138361a Add. 47, ὑποσ. 2, 14, 9270· 47, ὑποσ. 2, 15, 6608· 47, ὑποσ. 2, 16, 9895· 47, ὑποσ. 2, 17, 10252· 47, ὑποσ. 2, 18, 9075· 47, ὑποσ. 2, 19, 9017· 47, ὑποσ. 2, 2, 11368· 47, ὑποσ. 2, 20, 9086· 47, ὑποσ. 2, 21, 8189· 47, ὑποσ. 2, 22, 8503a Add.· 47, ὑποσ. 2, 23, 8625· 47, ὑποσ. 2, 24, 8125· 47, ὑποσ. 2, 3, 9842· 47, ὑποσ. 2, 4, 10157· 47, ὑποσ. 2, 5, 11032· 47, ὑποσ. 2, 6, 8791· 47, ὑποσ. 2, 7, 8486· 47, ὑποσ. 2, 8, 7379· 47, ὑποσ. 2, 9, 8693.

Ἀποχετευτικός ἀγωγὸς
κατὰ μῆκος
τῆς Β πλευρᾶς
τοῦ ἱεροῦ
τῶν Τριτοπατρέων·
ὑψηλότερα, ἢ ἐκκλησίαι
τῆς Ἁγίας Τριάδος.

ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΣΤΟ ΑΘΗΝΑΙΟΝ
ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΦΙΛΟΜΑΘΩΝ

- Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς ἀνέκδοτοι, Ἀθήναιον 1, 1872, 164-172.
σ. 165/6, ἀρ. 1: *IG II² 3162*· σ. 167/8, ἀρ. 2: *IG II² 13136* (EAM 3315)· σ. 168/9, ἀρ. 3: *IG II² 3331* (EM 10372).
- Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις καὶ ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς ἀνέκδοτοι, Ἀθήναιον 1, 1872, 395-403.
σ. 395 (καὶ Ἀθήναιον 2, 1873, 135): *IG II² 4689* (EM 9038)· σ. 397/8: *IG II² 5484*· σ. 401, α': *IG II² 3226* (EM 1849)· σ. 401/3, α': *IG II² 1941* (EM 8094)· σ. 403, β' (καὶ Ἀθήναιον 2, 1873, 135): *IG II² 4789* (EM 8421).
- Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι ἐκ Δήλου καὶ Ἀθηνῶν, Ἀθήναιον 2, 1873, 131-138.
σ. 136: *IG II² 4865*· σ. 136/7: *IG I³ 1211* (EM 10642).
- Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι Μεγαρίδος καὶ Ἀττικῆς, Ἀθήναιον 2, 1873, 479-489.
σ. 487/8: *IG II² 900a* (EM 7407)· σ. 488/9: *IG II² 849* (EM 7507).
- Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Διπύλου, Ἀθήναιον 3, 1874, 267-273.
σ. 267/8: *IG II² 13211*· σ. 268: *IG II² 3206*· σ. 269: *IG II² 6323*· σ. 270: *IG II² 2797* (EM 10033 + 10032)· σ. 271: *IG II² 875*· σ. 272: *IG II² 4339 b* (EM 4353)· σ. 272: *IG II² 5194*.
- Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἀρχαιολογικαὶ εἰδήσεις καὶ ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἀθηνῶν, Ἀθήναιον 3, 1874, 594-599.
σ. 595: *IG II² 7393* (EAM 2606)· σ. 598/9 (ἀνατύπωση ἄρθρου του ἀπὸ τὴν Παλιγγενεσία, 9/12/1874): *IG I³ 1095*.
- Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς, Ἀθήναιον 4, 1875, 216-219.

σ. 218, ἀρ. 1: *IG II² 1707*.

Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς ἀνέκδοτοι, Ἀθήναιον 7, 1878, 478-487.

σ. 485-487, ἀρ. 5: χάραγμα σὲ ἀγγεῖο.

Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς ἀνέκδοτοι, Ἀθήναιον 8, 1879, 138-144, 231-238, 288-297.

σ. 141, ἀρ. 4: ἐπιγραφή τιμητικῆ ρωμαϊκῶν χρόνων.

Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἀνασκαφὴ παρὰ τὸ Δίπυλον, Ἀθήναιον 8, 1879, 144-146.

Στ. Ἀθ. Κουμανούδης, Ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς ἀνέκδοτοι, Ἀθήναιον 8, 1879, 231-238.

σ. 234, ἀρ. 4: *IG II² 1205 (EM 7727)*· σ. 235-6, ἀρ. 5: *IG II² 1298 (EM 7847)*· σ. 237, ἀρ. 6: χάραγμα σὲ πήλινο σκεῦος.

Δ. Φῆλιος, Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀθήναις, Ἀθήναιον 8, 1879, 526-527.

σ. 526: *IG II² 6625*· σ. 526/7: *IG II² 5601*.

Ἀθ. Σ. Ρουσόπουλος, Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν, 10 Μαρτίου 1861, φ. 400, σ. 1600 καὶ φ. 402, σ. 1618 καὶ 1 Μαΐου 1870, φ. 736, σ. 2065, ἀρ. γ': *IG II² 8388 (EAM 1488)*. 1 Μαΐου 1870, φ. 736, σ. 2065-2072: *IG II² 5462 (EAM 738)*, *IG II² 5376 (EAM 737)*, *IG II² 11841*, *IG II² 12296*, *IG II² 10825*, *IG II² 11169*, *IG II² 9768*, *IG II² 8550*, *IG II² 7997*, *IG II² 7294 (EM 583)*, *IG II² 5645*, *IG II² 6226*, *IG II² 8551*, *IG II² 11891*, *IG II² 5813*, *IG II² 9760*, *IG II² 9322*, *IG II² 6217 (Μουσεῖο Κεραμεικοῦ)*. 14 Μαΐου 1870, φ. 737, σ. 2074-2080: *IG II² 6227*, *IG II² 6230*, *IG II² 7774*, *IG II² 7050*, *IG II² 5222 (EAM 754)*, *IG II² 6626*, *IG II² 12141 (EM 8856)*, *IG II² 2624 (EM 10186)*, *IG II² 6789*, *IG II² 5687*, *IG II² 6997*, *IG II² 8607*, *IG II² 11148*, *IG II² 12129 (EAM 765)*, *IG II² 8570*, *IG II² 11976*, *IG II² 7876 (EM 10976)*, *IG II² 9917 (EM 10446)*, *IG II² 12594*, *IG II² 8229*, *IG II² 7368*. 30 Μαΐου 1870, φφ. 739-740, σ. 2089-2103: *IG II² 9682 (EAM 1262)*, *IG II² 6945 (EAM 1193)*, *IG II² 41 frg. a*, *IG II² 11387*, *IG II² 11915 (EM 11092)*, *IG II² 9136 (EM 11003)*, *IG II² 10229 (EM 10535)*, *IG II² 8181*, *IG II² 9534*, *IG II² 11710 (EM 10895)*, *IG II² 5768 (EM 10432)*, *IG II² 5633 (EAM 764)*, *IG II² 7263*, *IG*

Π² 7257, IG I³ 1289 (EAM 3624), IG Π² 6001 (EM 10936), IG
 Π² 6008, IG Π² 6859, IG Π² 6007, IG Π² 8370. 19 Αύγουστου
 1870, φ. 743, σ. 2124-2128: IG Π² 11824, IG Π² 8424, IG Π²
 10506, IG Π² 12682 (EM 11096), IG Π² 9203, IG Π² 5242, IG
 Π² 5558, IG Π² 5679, IG Π² 8507 (EM), IG Π² 7226 (EM 9140),
 IG Π² 5837, IG Π² 6273, IG Π² 8533 (EM 9223), IG Π² 5447, IG
 Π² 11533, IG Π² 11618, IG Π² 12143, IG Π² 5624/5, IG Π²
 8316, IG Π² 7524, IG Π² 9229, IG Π² 6893 (EM 10958). 9 Σε-
 πτεμβρίου 1870, φ. 744, σ. 2129-2133: IG Π² 9087 (EM 9265),
 IG Π² 8094 (EM 9197), IG Π² 10054, IG Π² 9151 (EM 8846), IG
 Π² 10574 (EM 9313), IG Π² 7543, IG Π² 12551 (EM 8861/2),
 IG Π² 10404 (EM 4840), IG Π² 8649, IG Π² 10507 (EM
 9308/9), IG Π² 12734 (EM 9453), IG Π² 7968 (EM 9192), IG Π²
 9274, IG Π² 11720, IG Π² 12002c, IG Π² 12002a, IG Π² 12002b,
 IG Π² 7400, IG Π² 6722, IG Π² 6723, IG Π² 6719, IG Π² 5434, IG
 Π² 10952, IG Π² 6746, IG III 3724.

Σ. Λογιωτατίδης, *Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν*, 10 Ἰουνίου 1863, φ. 492,
 σ. 113-115, IG Π² 8550, IG Π² 11169, IG Π² 8551, IG Π² 11891,
 IG Π² 6217 (Μουσεῖο Κεραμεικοῦ).

Ἐπίσης:

Ἐφημερίς 12-11-1874 καὶ 30-11-1874

Παλιγγενεσία 9-12-1874

Ἀνακατασκευή ὄψεως
 τοῦ περιβόλου
 τοῦ Κοροΐβου Μελιτέως.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟ

Δημοσιευμένα στην *Ἐφημερίδα Ἀρχαιολογική*
τῆς Α' Περιόδου

Α) Κοντά στο Δίπυλο βρέθηκε τὸ 1820 ἡ IG II² 10451 (AE 1839, 346), τὸ 1828 οἱ IG II² 9152 καὶ IG II² 6612 (AE 1841, 616-7), στίς 30-5-1833 δυτικά τοῦ Διπύλου βρέθηκε ὁ Πιπτάκης τὴν IG II² 8008 (AE 1853, σ. 984, 1693), στίς 24-3-1833 νοτιοδυτικά τοῦ Διπύλου τίς IG II² 7995, IG II² 5764, IG II² 6334, IG II² 10050 καὶ IG II² 8610 (AE 1853, σ. 988, 1712-6), στίς 19-12-1836 τίς IG II² 10130 καὶ IG II² 7228 (AE 1853, σ. 929, 1545-6), στίς 11-3-1838 δυτικά τοῦ Διπύλου τίς IG II² 5815 καὶ IG II² 8330 (AE 1854, 2211-2), τὸ 1842 βρέθηκε παρὰ τὸ Δίπυλο τὴν IG I³ 1323 (AE 1853, σ. 927, 1537), τὸ 1853 τὴν IG II² 10307 (AE 1853, 1495).

Β) «ἀγνοοῦμεν διατί οἱ ξένοι οὔτοι, τοὺς ὁποίους ἀναφέραμεν εἰς τὰς ὑπ' ἀριθ. 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461 ἐπιγραφὰς εἶχον τοὺς τάφους των ἐντὸς τοῦ Κεραμεικοῦ, καὶ εἰς μέρος τὸ μᾶλλον συνεχέστερον τοῖς εἰσερχομένοις καὶ ἐξερχομένοις εἰς τὰς Ἀθήνας· διότι οἱ τάφοι οὔτοι ἦσαν ὡς ἀναφέραμεν πλησίον τοῦ Διπύλου ἐπὶ ὑψώματος τινὸς γῆς, κειμένου μεταξύ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ καὶ τῆς εἰς Πειραιᾶ... Τὰς ἀναφερομένας στήλας, ἐφ' ὧν αἱ ῥηθεῖσαι ἐπιγραφαί, ἄφησα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἔνθα εὐρέθησαν, ἤτοι ἔθεσα αὐτὰς πλησίον τοῦ Διπύλου, παρὰ τῇ ἐκεῖ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Τριάδος, διότι οὕτω μένοντα τὰ μὴ ὑποκείμενα εἰς διαφθορὰν λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἔνθα εὐρέθησαν, συντείνουσιν εἰς τὴν ἀληθῆ τοπογραφίαν τοῦ μέρους.» (AE ἀρ. 461).

Τὸ 1838 βρέθηκε ἡ IG II² 6141 (AE 1840, 454), τὸ 1839 ἡ IG II² 6676 (AE 1840, 455), τὴν ἱερὰ ὁδὸ τὸ 1839 ἡ IG II² 11907, ἡ IG II² 6864, ἡ IG II² 10417, ἡ IG II² 12540 καὶ ἡ IG II² 8770 (AE 1840, 456-7, 459-61), παρὰ τὴν ὁδὸ Πειραιῶς ἡ IG II² 8407 (AE 1840, 458).

Γ) Δυτικά τοῦ Διπύλου, στήν οἰκία Μισσίου (ἔπειτα Φεράλδη) βρέθηκε στίς 7 Ἰανουαρίου 1834 ἡ ἐπιτύμβιος τοῦ Ἀπολλοδώρου Ἀγαθο-

κλέους Σιδωνίου *IG II² 10265a* (*AE 1854*, σ. 1180, 2286), και ἡ ἐπιτύμβια *AE 1854*, σ. 1180, ἀρ. 2286. Στις 20 Μαΐου 1858 βρέθηκαν οἱ *IG II² 8784*, *IG II² 8296*, *IG II² 5810*, *IG II² 12179/80* καὶ *IG II² 10673* (*AE 1858*, 3355-9).

Δ) «Ἐξία παρατηρήσεως εἶναι τὰ ἐν ταῖς νῦν ἀνασκαφαῖς, πρὸς πλάτυνσιν καὶ ἐπιπέδωσιν τῆς Πειραιϊκῆς ὁδοῦ, ἀνακαλυπτόμενα πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Διπύλου, (ἦτοι τὸ πρὸς τὸ νοτιο-δυτικὸν μέρος αὐτοῦ), τρία περίπου μέτρα κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος λόφου ἀνευρέθησαν ἐκεῖ στρώματα γῆς ψαμμώδους ποτὶ μὲν λεπτοτάτης, ὡς ἡ Φαληρικῆ, ποτὶ δὲ ψάμμου τῶν ρυάκων, ἐν ἧ καὶ κομμάτια πλεῖστα θραυσμάτων πηλίνων τορευμάτων καὶ λαβῶν ἀρχαίων ἀγγείων, καὶ ἐν τισι μέρεσι ἀνεφάνη λατύπη λίθου Πεντελησίου, καὶ ὅσπερ ἀνθρώπων ἐνταφιασμένων ἀπλῶς ἄνευ θηκῶν καὶ λαρνάκων καὶ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τούτων ἀνευρέθησαν λάρνακες ὀπτῆς γῆς καὶ τις λίθου Πεντελησίου. Πρὸς τούτοις ἐνταῦθα εὐρέθησαν καὶ αἱ στῆλαι ἀπὸ σημάτων, ἃς ἐδημοσιεύσαμεν, καὶ ἐξ ὧν ἐξάγεται, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐνταῦθα ἐνταφιασμένων οὐκ ἦσαν Ἀθηναῖοι, τοῦτο δὲ διότι παράμερον ἦν τὸ μέρος, καὶ ἴσως εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ περιγράφει ὁ Πλάτων «ὡς ἄρα Λεόντιος ὁ Ἀγλαίωνος ἀνιὼν ἐκ Πειραιέως ὑπὸ τὸ βόρειον τεῖχος ἐκτὸς αἰσθανόμενος νεκρούς παρὰ τῶν δημείῳ κειμένους, ἅμα μὲν ἰδεῖν ἐπιθυμοῖ, ἅμα δ' αὖ δυσχεραίνει» κ.τ.λ. Πλάτ. πολιτ. Β. 4, τόμ. 2. Ἔστι δὲ ἡ θέσις αὕτη μεταξὺ τῆς Πειραιϊκῆς πύλης καὶ τῆς Ἰεράς, ἦτοι τοῦ Διπύλου. Ὅρα Πλούτ. Β. Σύλλα. Πρὸς δὲ τὸ νότιον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀνευρέθη πληθὺς ἀνθρωπίνων ὀστέων συσσωρευμένων, κεκαλυμμένων δὲ ψάμμῳ, εἰσὶ ταῦτα πιθανῶς λείψανα τῶν πτωμάτων τῶν δυστυχῶν ἐκείνων Ἀθηναίων, οὓς ὁ Σύλλας, ὅτε φρικωδῶς εἰς τὰς Ἀθήνας εἰσῆλασεν, ἀγρίως καὶ σκληρῶς ἐχρεοκόπει.» (*AE 1860*, σ. 2102, σημ.)

Κατὰ τοὺς μῆνες Φεβρουάριο - Μάρτιο τοῦ 1861 βρέθηκαν οἱ ἐπιγραφές *IG II² 6995*, *IG II² 5538*, *IG II² 9065*, *IG II² 7388*, *IG II² 5984*, *IG II² 7351*, *IG II² 6033*, *IG II² 7348*, *IG II² 7386*, *IG II² 6050*, *IG II² 9144*, *IG II² 9819*, *IG II² 9785*, *IG II² 12188*, *IG II² 10729*, *IG II² 9283*, *IG II² 7225*, *IG II² 10927*, *IG II² 8142*, *IG II² 12656*, *IG II² 7975*, *IG II² 9644* (*AE 1860*, σ. 2091, 4109-10, 4112-24 καὶ 4133-8).

Ἄγνωστο πότε — μᾶλλον ὅμως κατὰ τὶς ἐργασίες αὐτὲς — βρέθηκαν οἱ IG II² 6592, IG II² 7133, IG II² 6787, IG II² 8703, IG II² 7380, IG II² 12301 καὶ IG II² 12649 (AE 1860, σ. 2101, 4147-8, 4150-1, 4155-6, 4158).

Ἀποψη
τῆς Ν πλευρᾶς
τῆς ταφικῆς ὁδοῦ.

ΓΛΥΠΤΑ ΠΟΥ ΒΡΕΘΗΚΑΝ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟ
δημοσιευμένα υπό Α. Conze, *Die attischen Grabreliefs*, Berlin 1893-1922

- Conze 157, T. 48 IG II² 12129 Ἐφημερίς τῶν φιλομαθῶν 14 Μαΐου
1870, φ. 737, σ. 2080
- Conze 313, T. 77 IG II² 12349 Εὐρ. Ἀρχ. Ἐτ., λίθ. 1942
- Conze 336 IG II² 12024 Εὐρ. Ἀρχ. Ἐτ., λίθ. 2086
- Conze 1062, T. 216 IG II² 5601
- Conze 1095, T. 223 IG II² 11984 Εὐρ. Ἀρχ. Ἐτ., λίθ. 1653
- Conze 1298 IG II² 11762 Εὐρ. Ἀρχ. Ἐτ., λίθ. 491
- Conze 1320, T. 272 IG I³ 1376
- Conze 1493, T. 310 IG II² 11704
- Conze 1856, T. 393 IG II² 5925 Εὐρ. Ἀρχ. Ἐτ., λίθ. 2085
- Conze 1937, T. 417 IG II² 9682 Εὐρ. Ἀρχ. Ἐτ., λίθ. 1613α
Ἐφημερίς τῶν φιλομαθῶν 30 Μαΐου 1870, 2089-2090ε
- Conze 1969, T. 423 IG II² 6945 Εὐρ. Ἀρχ. Ἐτ., λίθ. 1635
Ἐφημερίς τῶν φιλομαθῶν 30 Μαΐου 1870, 2090δ
- Conze 2042, T. 444 IG II² 7163 Εὐρ. Ἀρχ. Ἐτ., λίθ. 2134
- Conze 2085, T. 457 IG II² 7459 Εὐρ. Ἀρχ. Ἐτ., λίθ. 2080

Ἵδατοδεξαμενές
(φωτ. 1910).

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΡΧΑΙΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟ
ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟΝ ΣΗΜΑ

Θουκ. II 34, 1-8:

Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χειμῶνι Ἀθηναῖοι τῷ πατρίῳ νόμῳ χρώμενοι δημοσίᾳ ταφὰς ἐποιήσαντο τῶν ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ πρώτων ἀποθανόντων τρόπῳ τοιῷδε. τὰ μὲν ὅστᾳ προτίθενται τῶν ἀπογενομένων πρότιστα σκηνην ποιήσαντες, καὶ ἐπιφέρει τῷ αὐτοῦ ἕκαστος ἦν τι βούληται· ἐπειδὴν δὲ ἢ ἐκφορὰ ἦ, λάρνακας κυπαρισσίνας ἄγουσιν ἄμαξαι, φυλῆς ἐκάστης μίαν· ἔνεστι δὲ τὰ ὅστᾳ ἦς ἕκαστος ἦν φυλῆς. μία δὲ κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν, οἳ ἂν μὴ εὐρεθῶσιν ἐς ἀναίρεσιν. ξυνεκφέρει δὲ ὁ βουλόμενος καὶ ἀστῶν καὶ ξένων, καὶ γυναῖκες πάρειςιν αἱ προσήκουσαι ἐπὶ τὸν τάφον ὀλοφυρόμεναι. τιθέασιν οὖν ἐς τὸ δημόσιον σῆμα, ὃ ἐστὶν ἐπὶ τοῦ καλλίστου προαστείου τῆς πόλεως, καὶ αἰεὶ ἐν αὐτῷ θάπτουσι τοὺς ἐκ τῶν πολέμων, πλὴν γε τοὺς ἐν Μαραθῶνι· ἐκείνων δὲ διαπρεπῆ τὴν ἀρετὴν κρίναντες αὐτοῦ καὶ τὸν τάφον ἐποίησαν. ἐπειδὴν δὲ κρύψωσι γῆ, ἀνὴρ ἡρημένος ὑπὸ τῆς πόλεως, ὅς ἂν γνώμη τε δοκῆ μὴ ἀξύνετος εἶναι καὶ ἀξιῶσει προήκη, λέγει ἐπ' αὐτοῖς ἔπαινον τὸν πρέποντα· μετὰ δὲ τοῦτο ἀπέρχονται. ὧδε μὲν θάπτουσιν·

Ξενοφ. Ἑλλην. II, IV, 33:

ἐνταῦθα καὶ ἀποθνήσκει Χαίρων τε καὶ Θίβραχος, ἄμφω πολεμάρχω, καὶ Λακράτης ὁ ὀλυμπιονίκης καὶ ἄλλοι οἱ τεθαμμένοι Λακεδαιμονίων πρὸ τῶν πυλῶν ἐν Κεραμεικῷ.

Αἰσχ. Κατὰ Κτησιφῶντος 236:

οὐ γὰρ περιχαρακώσαντα χρὴ τὰ τεῖχη οὐδὲ τὰς δημοσίας ταφὰς ἀνελόντα τὸν ὀρθῶς πεπολιτευμένον δωρεὰς αἰτεῖν, ἀλλ' ἀγαθοῦ τινος αἴτιον γεγεννημένον τῇ πόλει.

Λυκ. Κατὰ Λεωκράτους 43:

τὸν οὐδὲ συμπενηθῆσαι τὰς τῆς πατρίδος συμφορὰς τολμήσαντα, οὐδὲ συμβεβλημένον οὐδὲν εἰς τὴν [τῆς πόλεως καί] τοῦ δήμου σωτηρίαν, ὅθ' ἢ μὲν χώρα τὰ δένδρα συνεβάλλετο, οἱ δὲ τετελευτηκότες τὰς θήκας, οἱ δὲ νεῶ τὰ ὄπλα.

Παυσ. 1, 2, 4:

ἐσελθόντων δὲ ἐς τὴν πόλιν οἰκοδόμημα ἐς παρασκευὴν ἐστὶ τῶν πομπῶν, ἅς πέμπουσι τὰς μὲν ἀνὰ πᾶν ἔτος, τὰς δὲ καὶ χρόνον διαλείποντες.

Παυσ. 1, 3, 1:

τὸ δὲ χωρίον ὁ Κεραμεικὸς τὸ μὲν ὄνομα ἔχει ἀπὸ ἥρωος Κεράμου, Διονύσου τε εἶναι καὶ Ἀριάδνης καὶ τούτου λεγομένου.

Παυσ. 1, 29, 2:

Ἀθηναίοις δὲ καὶ ἔξω πόλεως ἐν τοῖς δήμοις καὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς θεῶν ἐστὶν ἱερά καὶ ἡρώων καὶ ἀνδρῶν τάφοι· ἐγγυτάτω δὲ Ἀκαδημία, χωρίον ποτὲ ἀνδρὸς ἰδιώτου, γυμνασιον δὲ ἐπ' ἑμοῦ. κατιοῦσι δ' ἐς αὐτὴν περίβολός ἐστιν Ἀρτέμιδος καὶ ξόανα Ἀρίστης καὶ Καλλίστης.

Παυσ. 1, 29, 3-8:

ἱερά μὲν σφισι ταύτηι τοσαῦτά ἐστι, τάφοι δὲ Θρασυβούλου μὲν πρῶτον τοῦ Λύκου, ἀνδρὸς τῶν τε ὕστερον καὶ ὅσοι πρὸ αὐτοῦ γεγονάσιν Ἀθηναίοις λόγιμοι τὰ πάντα ἀρίστου –παρέντι δέ μοι τὰ πλείω τοσάδε ἐς πίστιν ἀρκέσει τοῦ λόγου· τυραννίδα γὰρ ἔπαυσε τῶν τριάκοντα καλουμένων σὺν ἀνδράσιν ἐξήκοντα τὸ κατ' ἀρχὰς ὀρμηθεὶς ἐκ Θηβῶν, καὶ Ἀθηναίους στασιάζοντας διαλλαγῆναι καὶ συνθεμένους ἔπεισε <τοῖς νόμοις ἐμ>μείναι—. πρῶτος μὲν ἐστὶν οὗτος τάφος, ἐπὶ δὲ αὐτῶι Περικλέους τε καὶ Χαβρίου

καὶ Φορμίωνος. ἔστι δὲ καὶ πᾶσι μνήμα Ἀθηναίοις ὁπόσοις ἀποθανεῖν συνέπεσεν ἔν τε ναυμαχίαις καὶ ἐν μάχαις πεζαῖς πλὴν ὅσοι Μαραθῶνι αὐτῶν ἠγωνίσαντο· τούτοις γὰρ κατὰ χώραν εἰσὶν οἱ τάφοι δι' ἀνδραγαθίαν, οἱ δὲ ἄλλοι κατὰ τὴν ὁδὸν κεῖνται τὴν ἐς Ἀκαδημίαν, καὶ σφῶν ἐστᾶσιν ἐπὶ τοῖς τάφοις στῆλαι τὰ ὀνόματα καὶ τὸν δῆμον ἐκάστου λέγουσαι. πρῶτοι δὲ ἐτάφησαν οὓς ἐν Θράικῃ ποτὲ ἐπικρατοῦντας μέχρι Δραβησκοῦ τῆς χώρας Ἰδωνοὶ φονεύουσιν ἀνέλπιστοι ἐπιθέμενοι· λέγεται δὲ καὶ ὡς κεραυνοὶ πέσσοιεν ἐς αὐτούς· στρατηγοὶ δὲ ἄλλοι τε ἦσαν καὶ Λέαγρος, ὦι μάλιστα ἐπετέτραπτο ἡ δύναμις, καὶ Δεκελεὺς Σωφάνης, ὃς τὸν Ἀργεῖόν ποτε πένταθλον Νεμείων ἀνηρημένον νίκην ἀπέκτεινεν Εὐρυβάτην βοηθοῦντα Αἰγινήταις, στρατὸν δὲ ἔξω τῆς Ἑλλάδος Ἀθηναῖοι τρίτον τοῦτον ἔστειλαν· Πριάμῳ μὲν γὰρ καὶ Τρωσὶ πάντες Ἕλληνες ἀπὸ κοινοῦ λόγου κατέστησαν ἐς πόλεμον, Ἀθηναῖοι δὲ ἰδία μετ' Ἰολάου τε ἐς Σαρδῶ καὶ δεύτερον ἐς τὴν νῦν Ἰωνίαν ἐστράτευσαν καὶ τρίτον δὴ τότε ἐς τὴν Θράικην. ἔστι δὲ ἔμπροσθεν τοῦ μνήματος στήλη μαχομένους ἔχουσα ἵππεῖς· Μελάνωπός σφισὶν ἔστι καὶ Μακάρτατος ὀνόματα, οὓς κατέλαβεν ἀποθανεῖν ἐναντία Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν τεταγμένους, ἔνθα τῆς Ἑλεωνίας εἰσὶ χώρας πρὸς Ταναγραίους ὄροι. καὶ Θεσσαλῶν τάφος ἔστιν ἵππέων κατὰ παλαιὰν φιλίαν ἐλθόντων, ὅτε σὺν Ἀρχιδάμῳ Πελοποννήσιοι πρῶτον ἐσέβαλον ἐς τὴν Ἀττικὴν στρατιᾷ, καὶ πλησίον τοξόταις Κρησίν· αὐθις δὲ ἔστιν Ἀθηναίων μνήματα Κλεισθένης, ὦι τὰ ἐς τὰς φυλὰς αἱ νῦν καθεστᾶσιν εὐρέθη, καὶ ἵππεῦσιν ἀποθανοῦσιν ἠνίκα συνεπελάβοντο οἱ Θεσσαλοὶ τοῦ κινδύνου. ἐνταῦθα καὶ Κλεωναῖοι κεῖνται, μετὰ Ἀργείων ἐς τὴν Ἀττικὴν ἐλθόντες· ἐφ' ὅτῳ δέ, γράψω τοῦ λόγου μοι κατελθόντος ἐς τοὺς Ἀργεῖους, καὶ Ἀθηναίων δ' ἔστι τάφος, οἱ πρὶν ἢ στρατεῦσαι τὸν Μῆδον ἐπολέμησαν πρὸς Αἰγινήτας. ἦν δὲ ἄρα καὶ δήμου δίκαιον βούλευμα, εἰ δὴ καὶ Ἀθηναῖοι μετέδοσαν δούλοις δημοσίαι ταφῆναι καὶ τὰ ὀνόματα ἐγγραφεῖναι

στήλη· δηλοῖ δὲ ἀγαθοὺς σφᾶς ἐν τῷ πολέμῳ γενέσθαι περὶ τοὺς δεσπότης. ἔστι δὲ καὶ ἀνδρῶν ὀνόματα ἄλλων, διάφορα δὲ σφισι τὰ χωρία τῶν ἀγώνων· καὶ γὰρ τῶν ἐπ' Ὀλυνθον ἔλθόντων οἱ δοκιμώτατοι καὶ Μελήσανδρος ἐς τὴν ἄνω Καρίαν ναυσὶν ἀναπλεύσας διὰ τοῦ Μαιάνδρου. ἐτάφησαν δὲ καὶ οἱ τελευτήσαντες πολεμοῦντες Κασσάνδρῳ καὶ οἱ συμμαχήσαντές ποτε Ἀργείων.

Παυσ. 1, 29, 10-12:

οὕτως τε οὖν ἐνταῦθα τέθραπται καὶ Εὐβουλος ὁ Σπινθάρου καὶ ἄνδρες οἷς ἀγαθοῖς οὖσιν οὐκ ἐπηκολούθησε τύχη χρηστή, τοῖς μὲν ἐπιθεμένοις τυραννοῦντι Λαχάρει, οἱ δὲ τοῦ Πειραιῶς κατάληψιν ἐβούλευσαν Μακεδόνων φρουρούντων, πρὶν δὲ εἰργάσθαι τὸ ἔργον ὑπὸ τῶν συνειδόντων μηνυθέντες ἀπώλοντο. κεῖνται δὲ καὶ οἱ περὶ Κόρινθον πεσόντες· ἐδήλωσε δὲ οὐχ ἥκιστα ὁ θεὸς ἐνταῦθα καὶ αὖθις ἐν Λεύκτροις τοὺς ὑπὸ Ἑλλήνων καλουμένους ἀνδρείους τὸ μηδὲν ἄνευ Τύχης εἶναι, εἰ δὴ Λακεδαιμόνιοι, Κορινθίων τότε καὶ Ἀθηναίων, ἔτι δὲ καὶ Ἀργείων καὶ Βοιωτῶν κρατήσαντες, ὕστερον ὑπὸ Βοιωτῶν μόνων ἐν Λεύκτροις ἐς τοσοῦτον ἐκακώθησαν. μετὰ δὲ τοὺς ἀποθανόντας ἐν Κορίνθῳ στήλην ἐπὶ τοῖσδε ἐστάναι τὴν αὐτὴν σημαίνει τὰ ἐλεγεία, τοῖς μὲν ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Χίῳ τελευτήσασιν, τοὺς δὲ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ἀσιανῆς ἠπείρου διαφθαρῆναι δηλοῖ, τοὺς δὲ ἐν Σικελίᾳ. γεγραμμένοι δὲ εἰσιν οἱ τε στρατηγοὶ πλὴν Νικίου, καὶ τῶν στρατιωτῶν ὁμοῦ τοῖς ἀστοῖς Πλαταιεῖς· Νικίας δὲ ἐπὶ τῷδε παρείθη, γράφω δὲ οὐδὲν διάφορα ἢ Φίλιστος, ὃς ἔφη Δημοσθένην μὲν σπονδὰς ποιήσασθαι τοῖς ἄλλοις πλὴν αὐτοῦ καὶ ὡς ἠλίσκετο αὐτὸν ἐπιχειρεῖν ἀποκτεῖναι, Νικίᾳ δὲ τὴν παράδοσιν ἐθελοντῆ γενέσθαι· τούτων ἕνεκα οὐκ ἐνεγράφη Νικίας τῇ στήλῃ, καταγνωσθεὶς αἰχμάλωτος ἐθελοντῆς εἶναι καὶ οὐκ ἄνθρωπος πολέμῳ πρέπων.

Παυσ. 1, 29, 13-16:

εἰσὶ δὲ ἐπ' ἄλλῃ στήλῃ καὶ οἱ μαχεσάμενοι περὶ Θράικην καὶ ἐν Μεγάροις καὶ ἠνίκα Ἀρκάδας τοὺς ἐν Μαντινεΐαι καὶ Ἡλείους ἔπεισεν Ἀλκιβιάδης Λακεδαιμονίων ἀποστῆναι καὶ οἱ πρὶν ἐς Σικελίαν ἀφικέσθαι Δημοσθένην Συρακουσίων κρατήσαντες. ἐτάφησαν δὲ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον ναυμαχῆσαντες καὶ ὅσοι Μακεδόνων ἐναντία ἠγωνίσαντο ἐν Χαιρωνεΐαι καὶ οἱ μετὰ Κλέωνος ἐς Ἀμφίπολιν στρατεύσαντες, οἳ τε ἐν Δηλίῳ τῷ Ταναγραίων τελευτήσαντες καὶ ὅσους ἐς Θεσσαλίαν Λεωσθένης ἤγαγε καὶ οἱ πλεύσαντες ἐς Κύπρον ὁμοῦ Κίμωνι, τῶν τε σὺν Ὀλυμπιοδώρῳ τὴν φρουρὰν ἐκβαλόντων τριῶν καὶ δέκα ἄνδρες οὐ πλείους. φασὶ δὲ Ἀθηναῖοι καὶ Ῥωμαίοις ὁμορὸν τινα πολεμοῦσι πόλεμον στρατιᾶν οὐ πολλὴν πέμψαι, καὶ ὕστερον ναυμαχίας Ῥωμαίων πρὸς Καρχηδονίους γινομένης τριήρεις πέντε Ἀττικαὶ παρεγένοντο· ἔστιν οὖν καὶ τούτοις ἐνταῦθα τοῖς ἀνδράσιν ὁ τάφος. Τολμίδου δὲ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δεδηλωται μὲν ἤδη μοι τὰ ἔργα καὶ ὃν τρόπον ἐτελεύτησαν· ἴστω δὲ ὅτῳ φίλον κειμένους σφᾶς κατὰ τὴν ὁδὸν ταύτην. κεῖνται δὲ καὶ οἱ σὺν Κίμωνι τὸ μέγα ἔργον {ἐπὶ τῇ} πεζῇ καὶ ναυσὶν αὐθημερὸν κρατήσαντες. τέθαπται δὲ καὶ Κόνων καὶ Τιμόθεος, δεύτεροι μετὰ Μιλτιάδην καὶ Κίμωνα οὔτοι πατὴρ καὶ παῖς ἔργα ἀποδειξάμενοι λαμπρά. κεῖται δὲ καὶ Ζήνων ἐνταῦθα ὁ Μνασέου καὶ Χρύσιππος ὁ Σολεύς, Νικίας τε ὁ Νικοδήμου ζῶια ἄριστος γράψαι τῶν ἐφ' αὐτοῦ, καὶ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων οἱ τὸν Πεισιστράτου παῖδα Ἰππαρχον ἀποκτείναντες, ῥήτορές τε Ἐφιάλτης, ὃς τὰ νόμιμα τὰ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ μάλιστα ἐλυμήνατο, καὶ Λυκοῦργος ὁ Λυκόφρονος.

Ο ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Τῆ μορφῇ τοῦ Κεραμεικοῦ, ὅπως εἶχε διαμορφωθεῖ μὲ τις ἀνασκαφές τῆς Ἑταιρείας ἕως τὸ 1890, εἶχε γνωρίσει ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς. Τὰ μνημεῖα τοῦ ἔκαμαν ἐντύπωση καὶ τὰ αἰσθήματα ποῦ τοῦ δημιούργησαν τὰ ἐξέφρασε μὲ ἐξαισίους στίχους στὴ συλλογὴ *Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου* ποῦ ἐκδόθηκε τὸ 1892. Ἐδῶ ἀναδημοσιεύονται, ἀπὸ τὸ τμῆμα τῆς συλλογῆς *Οἱ τάφοι τοῦ Κεραμεικοῦ*, ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων ποῦ ἀφιέρωσε ὁ ποιητῆς σὲ λίγα, φημισμένα σήμερα, μνημεῖα. Ἡ τέχνη τοῦ Παλαμᾶ τοὺς ἔδωσε νέα ζωή.

ΟΙ ΤΑΦΟΙ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ

ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ὁ χρυσοστέφανος θεός, ὁ μέγας Ἥλιος βγαίνει
 κ' ὑψώνεται ὀλοφάνερος καὶ λάμπει κι ἀγναντεύει
 τὴ χαϊδεμένη κόρη του, τὴν ἀκριβὴ τοῦ Ἀθήνα,
 καὶ μέσα στὴν ἀγκάλη του τὴ σφίγγει σὰν πατέρας
 καὶ τὴ χορταίνει μὲ φιλιὰ, καὶ μέσ' στὰ σωθικά της
 ἀφίνει ἀπὸ τὴ λαῦρα του λαῦρα, κι ἀπὸ τὸ φῶς του
 φῶς, αἶμ' ἀπὸ τὸ αἶμα του, πνοὴν ἀπ' τὴν πνοὴ του.
 Καὶ τὰ παιδιὰ τ'ἀνόθευτα τῆς θυγατέρας τοῦ Ἥλιου
 ποῦ μέσ' στοὺς κόρφους της ρουφοῦν τοῦ κόρφου της τὸ γάλα,
 ἄνθρωποι, δέντρ', ἀγρίμια, ἀνθοί, νερά, βουνά, λιθάρια,
 πάντοτε νοιώθουν μέσα τους, ἄλλος πολὺ, ἄλλος λίγο,
 ἓνα βαθὺ ἀνατρίχιασμα, μιὰ φλόγα, ἓνα μεθύσι,
 καὶ τὸ μεθύσι, ἡ φλόγ' αὐτὴ καὶ ἡ ἀνατριχίλα, ἐσ' εἶσαι
 ἀγάπη τῆς Ζωῆς, ἐσύ, σὰν πέλαγος μεγάλη!

Ω ΤΑΦΟΙ

Γιὰ νὰ χαρῶ τὸν ἥλιο μας καὶ γιὰ νὰ διαλαλήσω
 τὴ θεϊκὴ τὴ δόξα του καὶ τῆς ζωῆς τὴ δόξα,
 τί θέλω ἐδῶ στὰ μνήματα κ' ἐδῶ στὰ συντριμμένα
 λείψανα κόσμου παλαιοῦ καὶ κόσμου περασμένου;

Ἔρμα, γυμνὰ κι ἀσκέπαστα, ὅμοια τὰ βρίσκουν πάντα
 κ' οἱ λαῦρες τοῦ καλοκαιριοῦ κ' οἱ πάγοι τοῦ χειμῶνα·
 σέ περασμένην ἐποχὴ τοῦ Σύλλα ἢ ἀγριάδα
 τὰ σκόρπισεν ἀλύπητα· στὰ χρόνια μας μπροστά τους
 στέκει μ' εὐλάβεια κι ὁ σοφὸς καὶ συλλογιέται· καὶ ὅμως
 βαθύτερα κι ἀπ' ὅσα λέν στὸ νοῦ τοῦ διαβασμένου
 βαθύτερα, γλυκύτερα μιλοῦνε στὴν καρδιά μου.
 Στὸ μάρμαρο τοῦ Ὑμηττοῦ, στὴν πέτρα τῆς Πεντέλης,
 μισόσβυστα σκαλίσματα κ' εὐγενικὲς εἰκόνες,
 ἄνθη πελεκητά, χλωμὲς γραφές, λευκὲς νεραΐδες,
 δείγματ' ἀπλᾶ, σημάδια ἀγνὰ τῆς λύπης, τῆς ἀγάπης.
 Ἄρχαῖοι τάφοι, πιά κανεὶς δὲν ἔρχεται σιμὰ σας
 μὲ στέφανα ἀπὸ σέλινο, μὲ θλιβεροὺς ὑακίνθους,
 νὰ σᾶς ραντίσῃ μὲ κρασί, τὸ μέλι νὰ σᾶς φέρῃ.
 Ἄλλ' ὅμως, τάφοι ἀγνώριστοι, χαρὰ σ' ἐσᾶς! καντήλα
 καμμιὰ δὲν καίγει ἐπάνω σας, λιβάνι δὲ μυρίζει,
 γονατιστὸς ὁ ὑποκριτῆς μπροστά σας δὲ χτυπιέται,
 σωπαίνουν οἱ ἀναστεναγμοί, τὰ δάκρυα πιά δὲν τρέχουν,
 καὶ πανηγύρια ἀνέρα ποτὲ δὲ σᾶς ταράζουν,
 καὶ σᾶς φυλάγει ἢ μοναξιά κ' ἢ σιγαλιὰ σᾶς ἔχει·
 δὲ σᾶς ἰσκιώνουν θλιβερὰ τὰ κυπαρίσσια, ὦ τάφοι,
 οὔτε λουλούδια ὀλόδροσα φυτρώνουν στὰ πλευρά σας,
 ὡς καὶ τὸ χόρτο σπάνιο κι ἀνάρια ἀνάρια βγαίνει,
 δυὸ τρία ἀγριοβότανα σᾶς συντροφεύουν μόνο,
 καὶ σὰ νὰ θέλουν νὰ σᾶς ποῦν πῶς ὁ καιρὸς καὶ ἡ φύση
 σκληρὰ γιὰ σᾶς, κρύβουν γιὰ σᾶς μονάχα καταφρόνια.

Χαίρετε, τάφοι ἐρημικοί, κ' εὐλογημένοι τάφοι!
 πολλὰ μοῦ φανερώνετε, περίσσια μοῦ ἐξηγᾶτε,
 ὅμως ἀνάμεσα σ' ἐσᾶς τρεῖς μοναχά, τρεῖς τάφοι
 μὲ τρεῖς εἰκόνες ζωντανὲς κ' οἱ τρεῖς σας πλουτισμένοι
 εἶστε παλιοί μου σύντροφοι καὶ ἀδέλφια μου εἶστ' ἐγκάρδια!
 Καὶ καθεμία εἰκόνα σας αὐτὴ εἶναι κ' ἡ ψυχὴ σας
 κ' ἔχ' ἢ ψυχὴ τοῦ καθενὸς ξεχωρισμένη γλῶσσα.

ΔΕΞΙΛΕΩΣ

Κι ἀπὸ τὸ πρῶτο μάρμαρο κι ἀπὸ τὸ πρῶτο μνήμα
 ἀκούω φωνὴ πού χύνεται κι ἀκούω φωνὴ πού λείει:
 — Ἐμὲ Δεξίλειο μὲ λένε. Ἐγὼ εἶμαι τῆς Ἀθήνας
 τὸ λατρεμένο τὸ παιδί, τὰγένειο παλληκάρι.
 Μ' ἀνάθρεψαν τὰ βροντερὰ τραγούδια τοῦ Τυρταίου
 καὶ τάραξαν τὸν ὕπνο μου τὰ ὄνειρα τοῦ Αἰσχύλου.
 Ἐξω στὸ δρόμο, στὴ δουλειά, στοῦ κάμπου τὸν ἀέρα
 μοῦθρεψε ὁ ἥλιος τὸ κορμί καὶ τᾶνοιξε σὰν ἄνθος
 καὶ στὸ Γυμνάσιον ὁ θεὸς πού τὰ βοηθάει τὰ νιάτα
 μοῦ τῶπλασεν ἀρμονικά, σφιχτό, χυτὸ καὶ ὠραῖο.

.....

ΑΓΑΘΩΝΟΣ ΓΥΝΗ

Κι ἀπ' τοῦ δευτέρου μνήματος τὸ μάρμαρο μιὰν ἄλλη
 φωνὴν ἀκούω γλυκὰ γλυκὰ:

Ἐγὼ εἶμ' ἡ ἀγαπημένη
 γυναῖκα ἐγὼ τοῦ Ἀγάθωνα. Ἀπ' τὴ στιγμή τὴν πρώτη
 πού μ' ἔφερε μέσ' στὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀρχοντικοῦ σπιτιοῦ του,
 μέσα σ' αὐτὰ μὲ θρόνιασε βασίλισσα, τὸ χέρι
 μὲ ἀγάπη μοῦ σφιχτόκλεισε στὸ χέρι του καὶ μοῦ εἶπε:
 Ἐγὼ θὰ τρέχω ὀλημερῆς, θὰ πολεμῶ, θὰ ἰδρώνω,
 οἱ λαῦρες θὰ μὲ φένουμε, θὰ μὲ χτυποῦν τὰ χιόνια·
 καὶ σὰ γυρνῶ στὴ θάλασσα καὶ στὴ στεριά ὅταν τρέχω,
 ὁ στρατιώτης εἶμ' ἐγὼ κι ὁ δουλευτῆς κι ὁ ἄντρας.

.....

ΗΓΗΣΩ

Κι ἀπὸ τὸ τρίτο μάρμαρο κι ἀπὸ τὸ τρίτο μνήμα
 ἀκούω φωνὴ πού χύνεται κι ἀκούω φωνὴ πού λείει:
 Ἐμὲ μὲ κράζουν Ἡγησώ· διαβάτη, ἐμπρός σου στέκει
 ἡ νέα παρθένα, τὸ λευκὸ μισανοιγμένο μόλις
 κρίνο πού χέρι ἀνθρώπινο δὲν ἄπλωσε σ' ἐκεῖνο,
 δὲν τὸ εἶδε μάτι ἀνθρώπινο καὶ τὰ φτερά τῆς αὔρας

καὶ τῆς αὐγῆς τὰ δάκτυλα μήτε κ' ἐκεῖνα ἀκόμα
 δὲν ἄγγιξαν τὰ φύλλα του· ἐγὼ εἶμι' ἡ ἀγνή παρθένα.
 Ἔτσι προβάλλει ἀπείραχτο τὸ λυγρὸ κορμί μου
 μέσ' ἀπ' τὸ φόρεμα πού ἀπλὰ ραμμένο μὲ στολίζει.
 Τὰ δλόξανθά μου τὰ μαλλιά πού σκόρπια ἐκυματοῦσαν
 στοὺς ὤμους μου καὶ χύνονταν σὰ φεΐδια στὸ λαιμό μου
 ἐγὼ τὰ χτένισα σεμνά. Μιὰ κόρη δὲν ταιριάζει
 ποτὲ νὰ σέρνῃ ἐπάνω τῆς τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων
 μὲ ἀστόχαστα καμώματα καὶ χτυπητὰ στολίδια.
 Καὶ πρόσμενα καὶ πρόσμενα πάντα νάρθῃ μιὰ μέρα
 νὰ νοῖξω σπίτι, νὰ γενῶ γυναῖκα καὶ μητέρα,
 καὶ τότε στὴ μεγάλη μας θεά, μεγάλο τάμα,
 τὰ δλόξανθά μου τὰ μαλλιά νὰ τῆς τὰ πάω κομμένα.

.....

ΟΙ ΝΕΩΤΕΡΕΣ ΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΥ

Τὸ τεῦχος τοῦτο τοῦ Μέντορος ἀπευθύνεται κυρίως στοὺς Ἑλληγες ἀρχαιολόγους. Μὲ αὐτὸ γίνεται προσπάθεια νὰ δειχθεῖ ὅτι τὰ μεγάλα ἀρχαιολογικὰ ἔργα συντελοῦνται μόνο μὲ μεγάλες καὶ συνεχεῖς προσπάθειες διαδοχικῶν γενεῶν. Ὁ σημερινὸς Κεραμεικὸς εἶναι καὶ αὐτὸς ἀποτέλεσμα τῆς συνεχοῦς ἐργασίας πολλῶν Ἑλλήνων καὶ Γερμανῶν ἀρχαιολόγων. Τὸ ἔργο τους εἶναι ἄρρηκτα δεμένο. Τὸ ὅτι τῶν παλαιοτέρων εἶναι ξεχασμένο, δὲν μειώνει τὴν ἀξία του· ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιο τῆς σημερινῆς εἰκόνας τοῦ Κεραμεικοῦ.

Μὲ ὅσα προηγοῦνται σκιαγραφήθηκε ἡ προσπάθεια τῆς Ἑταιρείας, κυρίως τοῦ Σ. Α. Κουμανοῦδη, γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τοῦ Κεραμεικοῦ. Προσπάθησα νὰ ἀνασυστήσω, μὲ τὰ λόγια τῶν ἀνασκαφέων, τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐργασίας τους καὶ ὄχι τὴν εἰκόνα τῶν εὐρημάτων τους ἢ ὅποια σήμερα, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνασκαφῆς τους, εἶναι σαφῆς. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνικὴ πλευρὰ τοῦ ἐγχειρήματος ὑπῆρχε καὶ ἡ νομικὴ, ὅπου περιέχονται ἄλλες μεγάλες δυσκολίες τοῦ ἔργου τῶν Ἑλλήνων ἀνασκαφέων. Τὴν πλευρὰ αὐτὴ τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἑταιρείας καὶ τῆς Ὑπηρεσίας περιγράφει ὁ τότε, τὸ 1915, ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων Ἀκροπόλεως καὶ Ἀττικῆς Ἀντώνιος Κεραμόπουλλος (1870-1960) σὲ ἔκθεσή του πρὸς τὸν Ὑπουργὸ Παιδείας. Ἡ ἔκθεσις ἔχει ἡμερομηνία 25 Φεβρουαρίου 1915. Εἶναι ἡ ἡμέρα ἀποχώρησης τοῦ ὑπουργοῦ Ἰωάννου Τσιριμώκου τῆς Κυβερνήσεως Ἐλευθερίου Βενιζέλου, καὶ ἀνάληψης τοῦ Ὑπουργείου ἀπὸ τὸν Χαράλαμπο Βοζίκη τῆς Κυβερνήσεως Δημητρίου Γούναρη. Διευθυντῆς τῆς Ὑπηρεσίας ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Κουρουγιώτης (1872-1945). Τὴν ἔκθεσις αὐτὴ τύπωσε ὁ Κεραμόπουλλος τὸ 1916 σὲ φυλλάδιο, σπανιότατο σήμερα. Ἀναδημοσιεύεται στὶς ἐπόμενες σελίδες χωρὶς καμμία περιοπή.

ΕΦΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
 ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Φεβρουαρίου 1915.

Ἄριθ. 76.

Πρὸς
 τὸ Σεβαστὸν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
 καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως.

Κύριε Ὑπουργέ,

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. $\frac{1080}{532}$ ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου ἐ.ἔ. Ὑμετέρου ἐγγράφου, δι' οὗ μοι διεβιβάζετε τὰ ἐπιστρεφόμενα ὧδε συνημμένως ὠρισμένα ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Πουλχερίας Παντ. Καζαντζῆ καὶ τοῦ Δημοσίου δικαστικὴν διαφορὰν περὶ γηπέδου ἐν τῷ Κεραμεικῷ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐζητεῖτε ἐπειγόντως διαφορὰς πληροφορίας σχετικὰς, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω τὰ ἑξῆς:

(1860-2). Κατὰ τὸ 1860 ὁ μηχανικὸς τοῦ Δημοσίου «ὀδοποιὸς» Δανιὴλ ἀναφέρεται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. $\frac{2705}{2671}$ τῆς 18 Ἰανουαρίου ἐγγράφῳ τῆς Γενικῆς Ἐφορείας τῶν Ἀρχαιοτήτων, ὅτι κατασκευάζων τὴν νέαν ὁδὸν Πειραιῶς, ἐν ᾧ μέρει αὕτη παραθέει τὸ νῦν δυτικὸν περιφραγμὰ τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, καὶ ἔχων ἀνάγκην ἐπιχωματώσεων τῶν ἐκεῖ κατὰ τοὺς παλαιότερους χάρτας τῆς πόλεως ταπεινῶν μερῶν καὶ ρευμάτων, ἀφῆρει χώματα ἐκ τοῦ παρακειμένου λόφου τοῦ Κεραμεικοῦ καὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὃν ἀμφισβητοῦσιν νῦν οἱ ἀντίδικοι τοῦ Δημοσίου, χωρὶς ὅμως τότε νὰ παρεμβῶσιν οὐδαμῶς.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Δανιὴλ κατέστρεφε καὶ τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον («τὸν ἔθνικὸν ὄχθον» ἐφ' οὗ ἡ Ἁγία Τριάς) καὶ ἀρχαῖα μνημεῖα πάμπολλα καὶ παντοῖα καὶ τάφους (πρβλ. ἀρχεῖον Γενικῆς Ἐφορείας

τῶν Ἀρχαιοτήτων 1861 Ἀπριλίου 18, ἀριθ. $\frac{2864}{2791}$, Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς 1862 σ. 5-9, 20-22, 35, 282 πίν. Ἡα καὶ Ηβ, Φιλίστωρ 1861 σ. 462, 272. Bolletino dell' Istituto 1861 σ. 140 ἐξ. 1862, 87, Archäol. Zeitung 1862 σ. 4 ἐξ. 18 ἐξ.), ἡ Γενικὴ Ἐφορεία ὄχι μόνον ἐνδιαφέρεται καὶ διαμαρτύρεται, ἀλλὰ καὶ δαπανᾷ πρὸς μεταφορὰν τῶν κεινημένων ἀρχαίων εἰς τὸ πρόχειρον τότε ἐν τῷ Θησεῖῳ μουσεῖον καὶ εἰς τὴν πέριξ αὐτοῦ πλατεῖαν (ὅρα ἀρχεῖον Γενικῆς Ἐφορείας 1861 Ἀπριλίου 17 ἀριθ. $\frac{2861}{2760}$, καὶ Ἀπριλίου 26 ἀριθ. $\frac{2861}{2762}$, καὶ Μαΐου 2 ἀριθ. $\frac{2875}{2779}$, καὶ 22 Νοεμβρίου ἀριθ. 7340. Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν 1863 σ. 113.), ἀλλὰ καὶ πρὸς συναρμολόγησιν τῶν κεχωρισμένων μελῶν τοῦ ἀξιολόγου μνημείου τοῦ Ἀριστοναύτου (Ἀρχαιολογική Ἐφημερίς 1862 σ. 35) χωρὶς πάλιν νὰ ἐμφανίζωνται οἱ νῦν ἀντίδικοι ὡς δικαιοῦχοι οὐδαμοῦ οὐδαμῶς.

Ἡ δὲ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐνωρὶς ἤδη ὑπὸ τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Δανιὴλ παρακινήθεισα ἀπεφάσισεν ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου αὐτῆς τῇ 25 Φεβρουαρίου 1861 (οἱ χειρόγραφοι τόμοι τῶν πρακτικῶν τῶν συνεδριῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας εὗρηγται ἐν τῷ καταστήματι αὐτῆς, αἱ ἀποφάσεις δ' ἐκάστης συνεδρίας ὑπογράφονται ὑπὸ τῶν παραστάντων μελῶν τοῦ Συμβουλίου) νὰ ἐνεργήσῃ ἐκεῖ ἀνασκαφὰς διὰ τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων Πιττάκη λαμβανομένης συγχρόνως προνοίας καὶ περὶ διορισμοῦ ἀπομάχου τινὸς ὡς φύλακος τῶν ἀνασκαφῶν, ἃς ὅμως ὁ Πιττάκης δὲν ἐνήργησεν «ἐπειδὴ σκάπτει ἐκεῖ ὁ ὁδοποιὸς Δανιὴλ καὶ δὲν θεωρεῖ ἀναγκαῖον τὸ περιπλέον» (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας 7 Ἀπριλίου 1861).

Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὸ ἄρθρον 103 τοῦ ἀπὸ 10/22 Μαΐου 1834 νόμου, ὅστις ἴσχυε μέχρι τοῦ 1899, ὅτε ἐψηφίσθη ὁ ἀρχαιολογικὸς νόμος ΒΧΜΣΤ' τῆς 24 Ἰουλίου 1899, ἐπὶ ἰδιοκτῆτου χώρου μόνον ὁ ἰδιοκτῆτης ἐδικαιοῦτο νὰ ἐνεργήσῃ ἀνασκαφὰς, κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐθεώρει τότε τὸν περὶ οὗ πρόκειται χῶρον, καθ' ὃ καὶ ἡ Γενικὴ Ἐφορεία, ὡς ἐθνικόν, ἀφ' οὗ προβαίνει εἰς ἀπόφασιν περὶ ἀνασκαφῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς σκέψεως περὶ ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἄνευ οὐδενὸς κωλύματος ὀποθενδήποτε προερχομένου.

Τὸ Συμβούλιον δὲ τῆς Ἑταιρείας ἐπανέρχεται εἰς τὴν σκέψιν περὶ ἀνασκαφῆς αὐτόθι ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 4 Νοεμβρίου 1861 διὰ λόγων ἀντιδιαστελλόντων τὸν χώρον τῆς Ἁγίας Τριάδος ὡς δημόσιον πρὸς ἄλλους ἀλλαχοῦ ἐν Ἀθήναις κειμένους ἰδιωτικούς, χωρὶς ὅμως νὰ λάβῃ νέαν τινὰ ἀπόφασιν ὀριστικὴν.

(1863). Τῷ 1863 (ὄρα τὴν τῷ 1863 τυπωθεῖσαν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα τοῦ ἔτους 1862 σ. 279 ἐξ.) καρραγωγεὺς τις, ἀποκομίζων ἄμμον ἐκεῖθεν, προσέκρουσεν εἰς στήλην ἐπιτύμβιον καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ὡς συνιδιοκτῆτας ἐμφανισθέντας, τὸν Σταυρον Μεταξᾶν ἢ Ὑψηλάντην καὶ τὸν Δ. Βάβαλην ἢ Βάβαρη, νὰ ἀνασκάψωσιν ἐκεῖ καὶ ἀποκαλύψωσιν τὸν οἰκογενειακὸν τάφον τοῦ Ἡρακλεώτου Ἀγάθωνος μέχρι καὶ τοῦ Θορικίου Δεξιλέου.

Ἡ ἐπιτυχία δὲ αὕτη παρώτρυνε τὸν Παντελεῆν Καζαντζῆν (οὗτος τῷ μὲν 1862 εἰργάζετο διὰ τῶν κάρρων ὡς ἐκχωματωτῆς εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀνασκαφᾶς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου, τῷ δὲ 1864 εἰς τὰς ἐκχωματώσεις τοῦ Ὠδείου τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἀπὸ 2 Ὀκτωβρίου 1864 ἀναφορᾶς αὐτοῦ καὶ τοῦ συνεταίρου του Ἀναστ. Ἐρνέρη πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν ἀριθ. πρωτ. τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 90), ἵνα καὶ οὗτος ἐμφανιζόμενος ὡς ἰδιοκτῆτης τοῦ γειτονεύοντος δυτικῶς χώρου 15 Μαΐου καὶ ἐξῆς ἀνασκάψῃ τὸν τάφον τοῦ Κολλυτέως Διονυσίου μετὰ τοῦ μαρμαρίνου ταύρου, καὶ περαιτέρω, *ἔνθα ὁ Πιττάκης τῷ 1838 εἶχεν ἀνεύρει δύο ἐπιτυμβίους στήλας* (Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1854 σ. 1149 ἀριθ. 2211-2, Brückner, Der Friedhof am Eridanos σ. 84), τὸν τοῦ Ἀγαρνέως Λυσιμαχίδου μετὰ τοῦ μαρμαρίνου μολοσσοῦ κυνός, τοῦ λέοντος καὶ τοῦ Χαρωνείου ἀναγλύφου, καὶ τινων ἄλλων ἐπιτυμβίων ἐνεπιγράφων κιονίσκων ἢ μαρμάρων.

Ἄλλ' ἢ μὲν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία παρενέβη ἀμέσως καὶ διὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἐρνέστου Τσίλλερ, ὅστις ζῆ καὶ δύναται νὰ μαρτυρήσῃ, ἐφρόντισε περὶ συντηρήσεως τῶν χρωμάτων τοῦ ἐπιτυμβίου σηκοῦ τοῦ Διονυσίου (Ἐφημερίς Ἀρχαιολογικὴ 1862 – τυπωθεῖσα τῷ 1863 – σ. 282, χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρ-

χαιολογικῆς Ἑταιρείας 1863 Ἀπριλίου 29), ὑπὸ δὲ τῆς Κυβερνήσεως ἦτο ἤδη διωρισμένος τῶν ἐν τῷ μέρει τούτῳ ἀρχαιοτήτων φύλαξ ἔχων βεβαίως φυλακεῖον ἐνταῦθα, ὅστις τῇ 21 Μαΐου 1863 ἐπληρώθη ὑπὸ ἀτακτούντων στρατιωτῶν, οὓς ἠμπόδισε νὰ ἀσεβῶσι πρὸς τὰ ἀρχαῖα, ζητεῖται δὲ κατ' ἀκολουθίαν τούτου ἢ δι' ἀστυνομικῶν ὀργάνων ἐνίσχυσις τοῦ φύλακος (ἀρχεῖον Γενικῆς Ἐφορείας τῶν Ἀρχαιοτήτων 1863 ἀριθ. $\frac{3070}{2585}$ τῆς 22 Μαΐου).

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ Κυβέρνησις εἶχε συλλάβει ὑπονοίας, ὅτι οἱ εἰρημνοὶ ἰδιῶται ἅπαντες δὲν ἦσαν ἰδιοκτῆται τοῦ χώρου τούτου (ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 40 δις τῆς 14 Ἀπριλίου 1864 ἐγγράφῳ τῆς Γενικῆς Ἐφορείας τῶν Ἀρχαιοτήτων μνημονεύεται ἀναφορὰ ἰδιωτῶν ἐπιδοθεῖσα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ὑπὸ χρονολογίαν 6 Μαΐου 1863 – ἀριθ. πρωτ. Ὑπουργείου 6031 – καταγγέλλουσα, ὅτι ὁ Μεταξᾶς καὶ ὁ Βάβαρης δὲν ἦσαν ἰδιοκτῆται τοῦ ὄν ἀνέσκαπτον χώρου καὶ ζητοῦσα τὴν παρέμβασιν τοῦ Ὑπουργείου καὶ τὴν διακοπὴν τῆς ἀνασκαφῆς), καὶ διὰ τοῦτο ἠρέυνα, ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τούτου. Τῇ 10 Σεπτεμβρίου δὲ ἀγγέλλει εἰς τὸν Γενικὸν Ἐφορον καὶ τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν καὶ τὴν Νομαρχίαν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. $\frac{9693}{7584-5}$ (=ἀριθ. ἀρχείου Γενικῆς Ἐφορείας 3139, πρβλ. χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1863 Σεπτεμβρίου 21), ὅτι ἐρεῦνης γενομένης εὑρέθη, ὅτι *ὁ περὶ τὴν Ἀγίαν Τριάδα χῶρος, ἔνθα ἀτόπως εἶχον γίνεαι ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν ἀνασκαφαί, εἶναι δημόσιος καὶ διατάσσεται ὁ Γενικὸς Ἐφορος νὰ ἐνεργήσῃ ἀνασκαφὰς δημοσίᾳ δαπάνῃ*, ἡ δὲ Ἑταιρεία καὶ ἡ Νομαρχία νὰ βοηθήσωσιν αὐτῷ.

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἤρχισαν κατὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Πιπτάκη τῇ 13 Σεπτεμβρίου (ἀρχεῖον Γενικῆς Ἐφορείας 1863 ἀριθ. $\frac{3141}{2618}$, πρβλ. Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα 1862 σ. 312, Bolletino dell'Istituto 1863 σ. 161 ἐξ., 1864 σ. 40 ἐξ.), οὐδαμῶς διεκδικησάντων ἐπὶ τοῦ τόπου κατοχὴν ἢ κυριότητα τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων πολιτῶν Μεταξᾶ, Βάβαρη καὶ Καζαντζῆ. Τὰ ἐγγράφα τοῦ ἀρχείου τῆς Γενικῆς Ἐφορείας τοῦ 1863 ὑπ' ἀριθ. $\frac{3145}{2322}$ τῆς 24 Σεπτεμβρίου, καὶ $\frac{3133}{2629}$ τῆς 12 Ὀκτωβρίου ἀφορῶσιν εἰς τὸν τρόπον τῶν ἐκχωματώσεων καὶ τὸν τόπον τῆς ἀποκομίσεως τῶν χωμάτων τῆς τοῦ Πιπτάκη ἀνα-

σκαφῆς, τὰ δὲ ὑπ' ἀριθ. $\frac{3146}{2623}$ τῆς 28 Σεπτεμβρίου καὶ $\frac{5153}{263}$ τῆς 12 Ὀκτωβρίου ἀφορῶσιν εἰς καταστάσεις πληρωμῆς τῶν ἐργατῶν τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης, τὸ δὲ ὑπ' ἀριθ. $\frac{3148}{2625}$ τῆς 29 Σεπτεμβρίου ὑποβάλλει διάγραμμα καὶ προϋπολογισμόν τῶν ἀνασκαφῶν συνταχθέντα ὑπὸ ἀρχιτέκτονος. Τὰ ἀπὸ Σεπτεμβρίου - Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου εὐρεθέντα μικρὰ ἀρχαῖα μετηνέχθησαν κατὰ τὸ ἔτος 1864 εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Γενικῆς Ἐφορείας ὃ δὲ πρωτόγραφος κατάλογος αὐτῶν ἐξ ἑξ φύλλων εὔρηται ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ νῦν. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῇ 30 Ὀκτωβρίου τοῦ 1863 ὁ Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων Εὐστρατιάδης ἐκ προνοίας περὶ τῆς κατοικίας τοῦ ἀπομάχου φύλακος τῆς ἀνασκαφῆς «ἠρώτησε τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας, ἂν εἶνε διατεθειμένον νὰ συνδράμη τὴν Κυβέρνησιν ἐν τῇ κατὰ τὸν Κεραμεικὸν ἀνασκαφῇ καταβάλλον δραχ. 380 περίπου διὰ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς κινητοῦ φυλακείου, ἀφ' οὗ τὸ ὑπάρχον αὐτοῦ λιθόκτιστον χαλασθῆ διὰ τὴν χρεῖαν τῆς ἀνασκαφῆς, καὶ καθ' ὅσον, λέγει, ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τῷ ἐφετινῷ τοῦ Ἰπουργείου δὲν εἶνε ἐπαρκὲς ποσὸν σημειωμένον δι' ἀρχαιολογικὰ ἔργα», τὸ Συμβούλιον ὅμως τῆς Ἑταιρείας ἀποφασίζει νὰ συνδράμη ἐν ἀνάγκῃ τὸ ἔργον μόνον τῆς ἀνασκαφῆς.

(1864). Τῷ 1864 εὐρίσκω δύο ἀπομάχους φύλακας τῶν ἀρχαιοτήτων ἐν Ἁγίᾳ Τριάδι (ἀρχεῖον Γενικῆς Ἐφορείας 1864 ἀριθ. $\frac{1}{1}$ τῆς 1ης Ἰανουαρίου).

(1865). Τῷ 1865 λαμβάνεται πρόνοια περὶ προκαλύψεως τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Δεξίλειου διὰ συρματοπλέγματος, ὡς ἦτο ἤδη ἐκ προτέρου προκεκαλυμμένον τὸ παρακείμενον ἀνάγλυφον (τῆς Κοραλίου βεβαίως) κατὰ πάσης βλάβης (ἔγγραφον τοῦ Ἰπουργείου τῆς Παιδείας ἀριθ. $\frac{418}{195}$ ἀπὸ 18 Ἰανουαρίου 1865 πρὸς τὴν Γενικὴν Ἐφορείαν, ἀριθ. πρωτ. ταύτης 127).

(1866). Τῷ 1866 ἔσκαψεν ἡ Κυβέρνησις βορείως τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐπὶ ἀνεξαγοράστου ἰδιωτικοῦ γηπέδου ἐν συνεννοήσει πρὸς τὸν ἰδιοκτήτην, τῷ δὲ 1872 ἠγγόρασεν αὐτό (ἐντυπα Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1872 σ. 8).

(1867). Ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Γενικῆς Ἐφορείας εὔρηται ὑπ. ἀριθ.

439 ἀπὸ 3 Μαρτίου 1867 ὁ προϋπολογισμὸς τῶν μισθῶν τῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο φυλάκων τῶν ἀρχαιοτήτων, ἐν οἷς εἷς τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὑπὸ δὲ ἀριθ. 560 τῆς 9 Δεκεμβρίου λέγεται, ὅτι ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ὑπῆρχε ποσὸν ἀναγεγραμμένον πρὸς ἀγορὰν ἰδιωτικοῦ τινοῦ γηπέδου αὐτόθι.

(1869). Τῷ 1869 τὸ Δημόσιον ἠγόρασεν οἰκόπεδον τῆς Λουκίας χήρας Λουριώτου πρὸς δραχ. 2.50 τὸν πῆχυν (συνορεύει πρὸς Ν. καὶ Δ. μετὰ τὸ ἐπίσης ἀγορασθὲν γήπεδον τοῦ Γ. Τράστα) διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2302 τῆς 3 Ἀπριλίου συμβολαίου τοῦ συμβολαιογράφου Δημ. Μαυραντίνου(;), οὗ τὸ ἀρχεῖον ἔπειτα παρὰ τῷ Β. Κτενᾶ. Ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τούτῳ τῆς Λουριώτου εὐρέθη ὁ τάφος τοῦ Μακαρέως, τοῦ Σηλυμβριανοῦ προξένου κλπ.

(1870). Τῷ 1870 πρὸς ἀποφυγὴν δικαστικοῦ ἀγῶνος συνεβίβασθη ἡ Κυβέρνησις ἀγοράσασα γήπεδον τῶν Μεταξᾶ καὶ Βάβαρη ὡς κληρονόμων τοῦ Μ. Θειάσπρα κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 12743 τοῦ 1870 συμβόλαιον τοῦ συμβολαιογράφου Γ. Ἀφεντάκη καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 13750 τοῦ 1870 συμβόλαιον τοῦ συμβολαιογράφου Γ. Ἀντωνιάδου.

Ἀνασκάπτει δὲ τῷ 1870 ἡ ἐντολοδόχος τοῦ Ὑπουργείου Ἀρχαιολογικῆ Ἑταιρείας ἐπὶ 6 μῆνας ἐπὶ ἠγορασμένου ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐδάφους πρὸς ἀνατολὰς καὶ βορρᾶν καὶ νότον καὶ *βορειοδυτικῶς τοῦ Δεξιλέου* ἀποκαλυφθέντων τῶν τάφων τῆς Ἰππαρέτης Ἀλκιβιάδου, τῶν πρέσβειων τῆς Κερκύρας καὶ τοῦ Σηλυμβριανοῦ προξένου, τῆς Δημητριάς καὶ Παμφίλης, *τῆς Ἠγησοῦς, πολλῶν τάφων πρὸς Δ. καὶ Β. τῆς Ἠγησοῦς* π.χ. XIX καὶ XX τοῦ χάρτου ἐν Brückner, Der Friedhof am Eridanos καὶ πλείστων ἄλλων τάφων τε καὶ κτερισμάτων, δαπανηθειῶν δραχ. 10,629.15, ἐξαχθέντων 13,491 κυβικῶν μέτρων. *Τὰ ὑπ' ἀριθ. 6 καὶ 7 καταγραφόμενα ἀρχαῖα ἐν τῇ ἀπὸ 3 Μαρτίου 1912 αἰτήσει τῶν ἀντιδίκων* πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας (ἀριθ. πρωτ. 6575 τῆς 3 Ἀπριλίου 1912) *εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἔτους τούτου 1870* καὶ κεῖνται εἰσέτι κατὰ χώραν (Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν 1870 ἀριθ. 736-744, Δύω γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1870 σ. 8-12, ἔντυπα Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1871 σ. 6, 8 ἐξ.,

Archäol. Zeitung 1871 σ. 12 ἐξ., Ἀθήναιον 1872 σ. 397): ἐπομένως δ' οἱ ἀντιδίκιοι, ἰσχυριζόμενοι ὅτι μέχρι τοῦ 1900 ἐνέμοντο ἀνενοχλήτως τὸν ἀμφισβητούμενον χώρον, δὲν λέγουσιν ἀληθῆ, ἀφ' οὗ τὴν ἀνενόχλητον κατοχὴν καὶ νομὴν διανοίᾳ κυρίου καὶ καλῆ τῆ πίστει εἶχε τὸ Δημόσιον διατηροῦν καὶ τὸν ἀπόμαχον φύλακα τῆς ἀνασκαφῆς (Δύω γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ 1870 σ. 10). Πόσος τόπος ἦτο τότε ἀνεσκαμμένως καὶ πάντως ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ φύλαξιν τοῦ Δημοσίου, φαίνεται ἐκ χαρτῶν προσηρητημένων εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο: Δύω γενικαὶ συνελεύσεις τοῦ 1870, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Βερολίνου Archäol. Zeitung 1871 πίν. 42. Εἶνε δηλ. ἅπας ὁ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ἀμφισβητούμενος χώρος πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τῆς τῶ 1863 ἀνασκαφείσης σειρᾶς τῶν τάφων Δεξιλέω, Ἀγάθωνος, Διονυσίου, Λυσιμαχίδου συμπεριλαμβανομένης. Τόσον μάλιστα εἶχε προχωρήσει ἡ ἀνασκαφὴ αὐτόθι, ὥστε γεννᾶται ἤδη ἡ σκέψις περὶ καθαιρέσεως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδος (Δύω γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1870 σ. 9).

(1872). Τῶ 1872 ἀνέσκαψεν ἡ Ἑταιρεία βορειανατολικῶς τῆς Ἁγ. Τριάδος καὶ ἔφθασεν ἀποκαλύψασα τὸν «ὄρον Κεραμεικοῦ» καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως μέχρι τῆς Στακτοθήκης (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1872 σ. 8, χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1872 Μαΐου 10, πρβλ. 1874 Δεκεμβρίου 6 καὶ 19).

(1873). Τῶ 1873 εἰ καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Φίλιππος Ἰωάννου ἐπιμένει μέχρι παραιτήσεως νὰ ἀναστείλωσι τὰς ἐν τῶ Κεραμεικῷ ἀνασκαφάς, καὶ στρέψωσι τὴν προσοχὴν αὐτῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος (χειρόγραφα πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1873 Αὐγούστου 20 καὶ Νοεμβρίου 15) ἡ πρότασις αὐτοῦ δὲν γίνεται δεκτὴ, καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ συνεχίζονται ἐπὶ τοῦ λόφου βορείως τῆς Ἁγίας Τριάδος ὡς καὶ πέραν πρὸς ἀνατολὰς παρὰ τὸν ὄρον Κεραμεικοῦ καὶ κατὰ τὸν δεύτερον περιβόλον τῆς πόλεως, καὶ παρὰ τὸν πρὸς τὴν θολωτὴν σήραγγα πύργον τοῦ τεύχους (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑται-

ρείας 1873 σ. 19 ἐξ. μετὰ χάρτου τῶν ἐρειπίων τῶν τειχῶν, Ἀθηναίων 1872-3 σ. 395 ἐξ.), σκέπτεται δὲ καὶ περὶ περαιτέρω ἀπαλλοτριώσεων περὶ τὸν Κεραμεικὸν (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 15 Νοεμβρίου).

(1874). Τῷ 1874 ἀνεζήτησεν ἡ Ἑταιρεία τὸ Δίπυλον τοῦ τείχους ἀποκαλύψασα καὶ τὸ κρηναῖον κτίσμα μετὰ τοῦ πλακοστρώτου (πλησίον τοῦ νῦν μικροῦ μουσείου τοῦ Κεραμεικοῦ), ἠγοράσθησαν δὲ καὶ ἄλλοι ἀγροὶ πρὸς ἀνασκαφὴν, καὶ ἐπιζητεῖται διὰ τῆς Κυβερνήσεως ἡ ἄρσις τοῦ ὑδραγωγείου τοῦ λεγομένου τῆς Ἀγίας Τριάδος (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1874 σ. 9, χειρόγραφα πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 8 Φεβρουαρίου καὶ 27 Ἀπριλίου 1874, καθ' ἃ ἠγοράσθησαν οἰκόπεδα τὸ τοῦ Μαντζαβίνου καὶ τὸ τοῦ ἱερέως Πονηροῦ πληρωθεισῶν δραχ. 2,840 διὰ πῆχεις τετραγωνικοὺς 851, συνταχθέντος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1564 συμβολαίου τοῦ συμβολαιογράφου Ταμπακοπούλου). Ὑπῆρχε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο φύλαξ τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ ἕτερος εἰδικῶς ἐπὶ τῆς γινομένης ἀνασκαφῆς (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1874 Ἰανουαρίου 10).

Πρὸς δυσμὰς κατ' εὐθειαν ἀπὸ τοῦ Χαρωνείου ἀναγλύφου πρὸς τὴν νῦν (νέαν τότε) ὁδὸν Πειραιῶς ὁ χῶρος, δοθείσης εὐκαιρίας, ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1874-5 σ. 19 δηλοῦται ὡς ἀνήκων εἰς τὸ Δημόσιον.

Φαίνεται δέ, ὅτι αὐτός τε καὶ ὁ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ συνεχόμενος, ὃν ἀμφισβητοῦσιν οἱ ἀντίδικοι, καὶ τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀγίας Τριάδος «Ἐθνικὸν γήπεδον», περὶ οὗ «ὁ Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης εἶπε *νά σπεύσωμεν νά σκάψωμεν*» *πρὶν πωληθῆ ὑπὸ τοῦ Δημοσίου* (χειρόγραφα πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1875 Μαρτίου 11, καὶ Ἰουνίου 24) ὡς καὶ τὸ περὶ οὗ τὸ ὑπ' ἀριθ. 4073 ἔγγραφον τοῦ Οἰκονομικοῦ Ἐφόρου Ἀττικῆς πρὸς τὸν Δήμον Ἀθηναίων ἀπὸ 15 Μαΐου 1895 εἰς ἀπάντησιν ἐγγράφου τοῦ Δήμου ὑπ' ἀριθ. 3312 καὶ 3795 τοῦ 1895 (ὅρα ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Δημαρχίας φάκελλον εἰδικὸν περὶ τῆς Ἀγίας Τριάδος), ὅπερ οἰκόπε-

δον ἐν δικαστικῇ ἀμφισβητήσῃ τοῦ Δήμου πρὸς τὸ Δημόσιον εἶχεν ἐπιδικασθῆ ὀριστικῶς εἰς τὸ Δημόσιον, ἀπετέλουν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ συνεχῆς ἐθνικὸν γήπεδον, οὗ τὰ τμήματα ἔσχον διαφόρους ἀλλήλων τύχας, δηλ. μέρος ἀνέσκαψεν ὁ Δανιήλ τῷ 1860-1, τὸ αὐτὸ ἐν μέρει μέρος κατεπάτησαν προσωρινῶς οἱ ἀντίδικοι τῷ 1863 ἐκβληθέντες ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει, μέρος ἠμφισβήτησεν ἀνεπιτυχῶς ὁ Δήμος, μέρος κατέλαβεν ἡ ὁδὸς Πειραιῶς, καὶ μέρος παρέμεινεν ὡς περίβολος τῆς Ἁγίας Τριάδος.

(1875). Τῷ 1875 γίνεται ἀνασκαφὴ καὶ εἰς τὴν Στακτοθήκην κερδηθεῖσαν ἐν δικαστικῷ ἀγῶνι ὀριστικῶς ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ὡς οὖσαν δημόσιον κτῆμα (χειρόγραφα πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1874 Μαΐου 10, καὶ Δεκεμβρίου 19, 1875 Ἰουνίου 24), εἶτα πρὸς Ν. τῆς «παρὰ τὴν Ἁγ. Τριάδα δεξαμενῆς», προσέτι κατὰ τὴν τότε ἀποκαλυφθεῖσαν λάρνακα τῶν ψελίων «Φιλωτέρας-Ἀμμυώνης» καὶ «πρὸς δυσμὰς τοῦ Χαρωνείου ἀναγλύφου κατ' εὐθειᾶν», εὑρεθέντων πολλῶν τάφων καὶ ἄλλων ἀρχαίων (καὶ δύο σειρήνες). Ἐδαπανήθησαν δραχ. 25,569.20 καὶ προσέτι 3,741.60 (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 11 Μαρτίου 1875, Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1875 σ. 13 ἐξ., 19). Ἀγοράζεται δὲ καὶ οἰκίπεδον τῆς Μονῆς Ἁνδρου – ὅρα τὸ ἀπὸ 14 Αὐγούστου 1875 ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν (Τμῆμα Δικαστικόν) ὑπ' ἀριθ. 75664.

(1876). Τῷ 1876 ἔσκαψεν ἡ Ἑταιρεία πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ διέκοψε τὴν ἐργασίαν ἐμποδιζομένην ὑπὸ τοῦ μεγάλου σωλῆνος τοῦ φωταερίου, ὃν ματαίως ζητεῖ νὰ ἀπομακρύνωσιν ἐκ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1876-77 σ. 10, χειρόγραφα πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1875 Μαρτίου 11, Ἀπριλίου 25, Μαΐου 6, Ἰουνίου 6 καὶ 1876 Μαΐου 2), σκέπτονται δὲ ἤδη, ἐν ᾧ ἡ Κυβέρνησις κατεσκεύαζεν ἀρξαμένη τῇ 6 Φεβρουαρίου τὴν ὑπόνομον τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων, νὰ σκάψωσιν καθ' ὅλην τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδος, «ἵνα οὕτως ἀπονησῶθῃ τρόπον τινὰ τὸ κατ' ὄριον» τοῦτο, ὃ δηλοῖ, ὅτι αἱ ἄλλαι πλευραὶ αὐτοῦ ἦσαν ἤδη

ἀνεσκαμμένα (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1876 Φεβρουαρίου 12). Τὸ ἡμερολόγιον τῆς κατὰ τὸ 1876 ἀνασκαφῆς τοῦ χώρου τῆς ὑπονόμου τῶν ἀκαθάρτων ὑδάτων συντεταγμένον ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Κουμανούδη σφύζεται ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ (6 Φεβρουαρίου - 11 Μαΐου).

(1877). Τῷ 1877 ζητεῖται ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἡ βία ἔξωσις καφεπώλου τινὸς ἐγκαταστάντος παρὰ τὴν Ἁγίαν Τριάδα (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 19 Αὐγούστου), ἀγοράζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἀντιδραχ. 3.50 τὸν πῆχυν τὸ γήπεδον τοῦ Γ. Τράστα διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11424 τῆς 1ης Ἰουλίου συμβολαίου τοῦ συμβολαιογράφου Στεφ. Ταβανάκη ἀναπληροῦντος τὸν Γεώρ. Γρυπάρην· ἐν τῷ γηπέδῳ τούτῳ εὑρέθη ἡ Δημητρία καὶ ἡ Παμφίλη.

(1878). Τῷ 1878 σκέπτονται οἱ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας νὰ σκάψωσιν πρὸς βορρᾶν τῆς ἐκκλησίας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς νεοκτίστου ὑπονόμου, ἀφ' οὗ βεβαιωθῶσιν ὅτι ὁ χώρος *εἶνε ἐθνικὸς ὄντως, ὡς ὑποτίθεται*, ὃ δεικνύει τὴν εὐλάβειαν πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν πολιτῶν (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1878 Νοεμβρίου 8), λαμβάνεται δὲ φροντίς «*πῶς ἡμπορεῖ νὰ περιλεισθῇ καὶ ὁ τόπος τῶν περὶ τὸ Δίπυλον ἀνασκαφῶν ἐκ τῶν ἐνόμων, ἀφ' οὗ δὲν ἐτελείωσε τὸ ὅλον ἐκεῖ ἔργον, διότι καὶ τὰ ἀξιόλογα ἐκεῖ μνήματα καὶ τὰ ἄλλα κτίσματα δέονται πλείονος φρουρήσεως καὶ καθαριότητος*» (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1878 Νοεμβρίου 29).

Τὰ «ἀξιόλογα μνήματα» τοῦ Κεραμεικοῦ εἶνε ἀναμφιβόλως τὰ ἐν τῷ διαμφισθητομένῳ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων χώρῳ ὡς καὶ τὰ ἐν συνεχείᾳ πρὸς ἀνατολὰς αὐτῶν κείμενα.

(1879). Τῷ 1879 ἀπεφασίσθη νὰ ἀνασκάψωσιν εἰς τὸν νεωστὶ (διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23932 τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1878 συμβολαίου τοῦ συμβολαιογράφου Ἀφεντάκη – τὸ διάγραμμα συνταχθὲν τῷ 1864 ἐστάλη πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7449 ἐγγράφου τῆς Γενικῆς Ἐφορείας τῶν Ἀρχαιοτήτων) ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀγορασθέντα ἀγρὸν τοῦ Καρδαμίτση ἔξω τοῦ κυρίως

Διπύλου, ἀλλ' ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ἀνασκαφῆς νὰ περιτειχισθῇ καὶ ὁ τῆς ἀνασκαφῆς χώρος, ὅπου εἶνε δυνατόν. Νὰ φροντίσουν δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ παρόντος παραπήγματος ἢ τὴν κατασκευὴν ἄλλου, ὅπου κριθῆ ἀναγκαῖον (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1879 Μαρτίου 9). Λαμβάνεται προσέτι πρόνοια νὰ ἀγορασθῇ γήπεδον τῆς Μονῆς Ἐνδρου πωληθὲν εἰς ἰδιώτην τὸν Μπακατσούλαν (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 21 Δεκεμβρίου, πρβλ. 1880 Μαρτίου 10) καὶ ἀποφασίζεται ἡ ἀγορὰ ἀντὶ δραχ. 7 τὸν πῆχυν (χειρόγραφα πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1880 Μαρτίου 22, Ἀπριλίου 7, Ὀκτωβρίου 2).

Τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἔτους τούτου τὸ ἡμερολόγιον συντεταχμένον ὑπὸ τοῦ Στεφάνου Κουμανούδη εὐρηται ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ. Κατὰ τοῦτο ἡ ἐργασία ἤρξατο τῇ 12 Μαρτίου ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ Καρδαμίτση πρὸς Α. τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Πειραικῆς ὁδοῦ (δηλ. τῆς νῦν ὁδοῦ Ἑρμοῦ) ἀντικρὺ τοῦ πύργου τοῦ σιδηροδρόμου, τῶν χωμάτων ῥιπτομένων εἰς τὴν αὐλὴν τούτου. Ἐπειτα (σ. 4) ἔσκαψαν παραπλευρῶς τοῦ μνημείου τῆς Ἰππαρέτης, ἔπειτα «πρὸς τῇ (νέα) ὁδῷ Πειραιῶς οὐ μακρὰν τοῦ κιονίσκου τῆς Ἀφροδισίας», «πρὸς τῇ ὁδῷ Πειραιῶς πρὸς δυσμὰς τῆς Ἁγίας Τριάδος» (εὐρέθη καὶ ὁ κιονίσκος *Ἡλιόδωρος Διονυσίου Σημαχίδης* κείμενος καὶ νῦν εἰς τὴν θέσιν τῆς εὐρέσεως). Τῇ 5 Ἀπριλίου ἔσκαψαν πρὸς Ν. τοῦ τάφου τῆς Δημητρίας καὶ τῆς Παμφίλης, τῇ 16 Ἀπριλίου ἤρχισεν ἡ θεμελίωσις καὶ ἡ σκαφὴ θεμελίων παρὰ τὴν γραμμὴν τοῦ ὑδραγωγείου τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῇ 18 εὐρέθη «ὄρος θηκῶν», τῇ 19 ἤρχισεν ἡ σκαφὴ τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ γηπέδου Μπίρμπου (ἐπιγραφαί: Ζωτικὸς Διοδώρου Μιλήσιος, Σαραπίων Διονυσίου Ἀλαιεύς, Βακχεῖος Τεμποκλέους Μιλήσιος, Ξάνδα Ἀσκληπιάδου Ἀγκυρανῆ, – τρεῖς τάφοι κτιστοὶ σχεδὸν παράλληλοι κεκλεισμένοι διὰ πλακῶν μαρμαρίνων βορειονοτίως διατεθειμένοι) παρὰ τῷ ὑδραγωγείῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος τάφος (παρὰ τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας κατὰ χώραν καὶ νῦν κείμενος) «Μήνιος Θεομνήστου Ἑρμεῖος, Ἡδεῖα Μηνίου Ἑρμείου γυνή». Τῇ 3 Μαΐου ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ τῆς

παρεκτάσεως τοῦ παραπήγματος, τῆ 2 Ἰουνίου ἀνασκάπτουσι παρὰ τὸν τοῖχον τῆς ἐκκλησίας κάλπας. Τῆ 1 Ἰουνίου ἐξακολουθεῖ ἡ παρὰ τῆ Ἁγία Τριάδι ἰσοπέδωσις. Τῆ 6 Ἰουνίου «ἤρχισεν ἡ ἀνασκαφὴ τῆς ποτε ἡμικυκλικῆς πλατείας» ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ (τὸ γήπεδον τοῦτο ἠγοράσθη ὑπὸ τοῦ Δημοσίου παρὰ τοῦ Γ. Νικολάου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 21164 τῆς 3 Ὀκτωβρίου 1874 συμβολαίου τοῦ συμβολαιογράφου Γ. Ἀντωνιάδου). Τῆ 1 Αὐγούστου ἤρξατο ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ γηπέδου Φλέγκα (παρὰ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ· τὸ γήπεδον τοῦτο προσηρέχθη εἰς τὸ Δημόσιον ὑπὸ τοῦ Φλέγκα διὰ τῆς ἀπὸ 9 Ἰουλίου 1879 ἀναφορᾶς του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας (ἀριθ. πρωτ. τούτου 5197) ἀντὶ δραχ. 2.50 τὸν πῆχυν. Τῆ 25 Αὐγούστου λήξις τῆς ἀνασκαφῆς.

Ἐκ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἔτους τούτου ἐξαίρω τὴν γενομένην σκαφὴν θεμελίων καὶ θεμελίωσιν περιτειχίσματος ἐπὶ τῆς νέας ὁδοῦ Πειραιῶς, ὅπου ἐξέβαλλε τὸ ὑδραγωγεῖον τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἡ ἐργασία αὕτη κλείει ὅπωςδήποτε τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον πρὸς τὴν νέαν ὁδὸν Πειραιῶς καὶ εἶνε ἀπόδειξις, ὅτι τὸ περιτειχίσμα, οὗ χάριν ἐγένετο, δὲν ἦτο ξηρολιθία, ἥτις δὲν ἀπαιτεῖ βαθέα θεμέλια, ἀλλὰ τοῖχος διὰ κολλητικῆς ὕλης συγκεκορημένος.

(1880). Τῷ 1880 ἐπισπεύδεται ἡ συμπλήρωσις τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐπομένως τοῦ συντασσομένου σχεδίου αὐτῆς «*ἵνα δυναθῶμεν νὰ περιφράξωμεν*» (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 23 Φεβρουαρίου), ὃ δὲ Γενικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων Εὐστρατιάδης ἀνακοινοῖ, ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν τὴν κατάργησιν τῶν δύο εἰς Δίπυλον ὁδῶν ὡς ἐπιβλαβῶν εἰς τὰς ἀρχαιότητας (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 15 Μαρτίου, πρὸβλ. 14 Ἀπριλίου). Τὸ διάβημα τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τῆς γενομένης θεμελιώσεως περιτειχίσματος κατὰ τὴν ὁδὸν Πειραιῶς.

Περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 1880 γενομένων ἐργασιῶν τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1880 σ. 7 ἐξ. διὰ τοῦ στόματος τοῦ Στεφάνου Κουμανούδη λέγουσι τὰ ἐξῆς τῆ 13 Ἰανουα-

ρίου 1881. Ἡ Ἑταιρεία ἔσκαψε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο «παρὰ τὴν παλαιὰν Πειραιϊκὴν ὁδὸν (δηλ. τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ), καταντικρὺ τοῦ πύργου τοῦ σιδηροδρόμου ἐπὶ ἀγρῶν προηγορασμένων ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως» (π.χ. τὸ γήπεδον Φλέγκα κατὰ ἡμερολόγιον ἀνασκαφῆς ἀπὸ 17 Μαρτίου - 17 Ἀπριλίου 1880 γραφὲν ὑπὸ τοῦ Κουμανούδη καὶ εὐρισκόμενον ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ), «ἐπεχειρήθη δὲ ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη... β' διότι ἤθελε τὸ συμβούλιον ἅμα τῇ ἀνασκαφῇ νὰ ἀσχοληθῆ καὶ εἰς τακτοποίησίν τινα ἰδίως **περίφραξιν τοῦ ἤδη πρὸ ἐτῶν ἀνεσκαμμένου χώρου τῆς νεκροπόλεως**, πρὸς δὲ καὶ νὰ παρεκτείνῃ τὸ ἐκεῖ (δηλ. ἐπὶ τοῦ ἔπειτα κατὰ τὸ 1896 ἀνασκαφέντος τύμβου) ξύλινον παράπηγμα, τὸ πρὸς ἀπόθεσιν ἀρχαίων χρησιμεῦον, **ἃ ἔργα καὶ ἐξετέλεσεν ἐν μέρει νῦν**. Ἦτο δὲ καὶ τις ἐλπίς, ὅτι ἐκτείνεται ἔτι καὶ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἐπὶ ποσὸν ἡ νεκρόπολις.

Ἄλλ' ἀφ' οὗ ἤρξαντο αἱ σκαφαὶ ἐπροχώρουν ἐπὶ τινα χρόνον ἐπιεικῶς ἄκαρποι· τὸ ἐπισωρευθὲν ἀπ' αἰώνων χῶμα ἦτο πολὺ, περὶ τὰ δέκα ἐνιαχοῦ μέτρα ὑψούμενον, ὅπερ ἔδει νὰ ἀποκομισθῆ, ἕως οὗ φανῆ ἡ ἀρχαία ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἢ τὸ φυσικὸν ἔδαφος. Ἦτο δὲ πανταχοῦ σχεδὸν τὸ ἀνασκαπτόμενον χῶμα ἀμμῶδες καὶ πλήρες τεμαχίων, τάφοι δὲ ὀλίγιστοι ἐφάνησαν καὶ μᾶλλον πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τῆς ὅλης ἀνασκαφικῆς περιφερείας τὸ καὶ φυσικῶς ὑψηλότερον δηλ. τὸ πλησιέστερον τῇ παλαιᾷ Πειραιϊκῇ ὁδῷ, (δηλ. κατὰ τὸ νῦν μεῖζον φυλακεῖον τοῦ Κεραμεικοῦ). Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οὐδὲν ὄρθιον μνημα εὐρέθη. Τὰ δὲ ἐν τοῖς τάφοις εὐρεθέντα κτερίσματα ἦσαν πολὺ εὐτελεῆ. Κατὰ τὸ δυτικοβόρειον ὅμως μέρος, ἔνθα ἐγένετο ἡ σκαφὴ διὰ τὰ **θεμέλια τοῦ παρὰ τὴν νέαν καὶ πλατεῖαν ὁδὸν Πειραιῶς τοίχου, δι' οὗ περιεβάλομεν τὴν νεκρόπολιν, ὡς νῦν ὁρᾶται ἐκεῖ**, καὶ τάφοι πλείοτεροι καὶ παλαιότερων χρόνων ἐφάνησαν». Ὡστε κατὰ ταῦτα ὁ ἀρχαιολογικὸς χώρος, ἐν ᾧ περιλαμβάνεται καὶ ὁ νῦν ἐπίδικος, εἶχε κλεισθῆ τότε πρὸς τὴν νέαν ὁδὸν Πειραιῶς διὰ τοίχου καλῶς θεμελιωμένου.

(1881). Ἀλλ' ἐν ᾧ οὕτως εἶχε φραχθῆ ὁ χώρος πρὸς τὴν νέαν ὁδὸν Πειραιῶς, πρὸς τὴν παλαιάν ὅμως, ἦτοι πρὸς τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ, ἔνθα καὶ ἄλλως ἔδει νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ὑπῆρχε φραγμὸς τις οἰοσ-

δήποτε, ἀφ' οὗ τὰ οἰκόπεδα Βάβαρη καὶ Μεταξᾶ, Θειάσπρα, Μπίρ-
 μπου, Φλέγκα, Τράστα, Λουριώτου, Καρδαμίτση καὶ Νικολάου
 (ἡμικυκλικὴ πλατεῖα· ὅρα τὸ τῷ 1866 συνταχθὲν διάγραμμα, οὗ τὸ
 πρωτότυπον ἐστάλη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν τῇ 7 Φε-
 βρουαρίου 1869 ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 737) εἶχον ἤδη ἀνασκαφῆ, ἐπὶ δὲ
 τοῦ τύμβου τῶν γηπέδων Τράστα καὶ Λουριώτου ἦτο παράπηγμα
 χρησιμοποιούμενον ὡς μουσεῖον, ἀνεπαρκὲς ὅμως, ἅτε ἔχον καὶ περὶ
 ἑαυτὸ ἔξω ἐκτεθειμένας ἀρχαιότητας καὶ διὰ τοῦτο δέομενον ἐπ-
 εκτάσεως – ἐκεῖ λοιπὸν πρὸς τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ τὴν παλαιὰν ὁδὸν δηλ.
 Πειραιῶς ὁ χῶρος τῆς ἀνασκαφῆς ἦτο μὲν πεφραγμένος, ἀλλ' ἀτε-
 λῶς, τὸ μὲν διότι περιεβάλλετο ὑπὸ ξηρολιθίας, τὸ δὲ διότι γήπεδόν τι
 ἰδιωτικὸν ἔμενεν ἄφρακτον.

Διὰ τοῦτο τῷ 1881 ἐπανέρχεται τὸ ζήτημα «περὶ φράξεως τοῦ
 τόπου τῶν μνημάτων τῆς Ἁγίας Τριάδος, *ἐπειδὴ τὴν ξηρολιθίαν τὴν
 παρὰ τὴν ὁδὸν Πειραιῶς* (τὴν παλαιὰν δηλ., ἀφ' οὗ παρὰ τὴν νέαν δὲν
 ἦτο ξηρολιθία, ἀλλὰ τοῖχος βαθέως θεμελιωμένος) χαλοῦν οἱ διαβαί-
 νοντες. Τὸ δυτικώτατον ὅμως μέρος παρὰ τὴν ὁδὸν δὲν ἀνήκει εἰς τὸ
 δημόσιον καὶ ἀποφασίζεται νὰ ἐξετάσῃ ἐπιτοπίως» (χειρόγραφον
 πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1881
 Ἀπριλίου 18). Τὸ δυτικώτατον τοῦτο μέρος εἶνε τὸ ἐν τῷ ἀνωτέρω
 μνημονευθέντι διαγράμματι φέρον τὸν ἀριθμὸν XIX καὶ δηλούμενον
 ἀπὸ τοῦ 1866 ἤδη ὡς δημόσιον.

Ὡς πρὸς τοῦτο λοιπὸν τὸ γήπεδον «ἐπιτροπὴ μεταβάσα (ἐπὶ τό-
 που) ἀποφασίζει, καὶ ἐγκρίνεται νὰ μανδρώσῃ τὸν τῆς ἀνασκαφῆς
 χῶρον σεβόμενοι τὰς ἰδιοκτησίας καὶ μόνον καταπατοῦντες συναίνε-
 σει τοῦ μηχανικοῦ τοῦ Δημοσίου μέρος τοῦ πεζοδρομίου εἰς τὴν πα-
 λαιὰν ὁδὸν Πειραιῶς», δηλ. τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ, ἀνετέθη δὲ εἰς τὸν
 Πρόεδρον νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ κτίστου Πάνου προσφερομένου νὰ
 κτίσῃ τὴν μάνδραν πρὸς 1.60 δρχ. μὲ ἰδικὰ του ὑλικά (λίθους, πηλὸν
 καὶ ἀλοιφὴν ἢ πιτύλισμα μὲ χορήγι) ἐπιτηροῦντος τοῦ ἀρχιτέκτονος
 Συμβούλου Λ. Καυταντζόγλου. Ἐὰν μάλιστα ἀναγκασθοῦν καὶ οἱ
 γείτονες νὰ μανδρώσῃ τὰ οἰκόπεδά των κλείεται ὁ τόπος τῆς ἀνα-
 σκαφῆς (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολο-

γικῆς Ἑταιρείας, συνεδρία 25 Ἀπριλίου). Ἐν δὲ τῇ συνεδρίᾳ τῆς 14 Μαΐου ὁ Πρόεδρος ἀγγέλλει, ὅτι «ὁ Οἰκονομόπουλος δίδει τὰ οἰκόπεδά του ἀντὶ δραχ. 4 τὸν πῆχυν, ὁ δὲ Λογοθέτης ὡσαύτως, ὁ Εὐστρατιάδης ὅμως εἶπεν, ὅτι οἱ τόποι ἐκεῖ ἐπωλήθησαν πρὸς 2.75 δραχ., τὸ δὲ συμβούλιον ἐνέμενεν εἰς ταύτην τὴν τιμὴν, ἄλλως δὲν ἀγοράζει». Προφανῶς ὅμως ἠγόρασε (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1881 σ. 7) «νοτίως τοῦ Διπύλου», ἔνθα ἐξηκολούθησε τὴν ἀνασκαφὴν, «ἵνα ἀποκομίσῃ ὅσα ἀπὸ τοῦ προτέρου ἔτους εἶχον ἀπομείνει ὀλίγα χώματα ἐκτὸς τοῦ διπλοῦ ἐκεῖ περιβόλου τοῦ ἄστεως, προῆθ δὲ ὕστερον καὶ ἐντὸς τοῦ δευτέρου ἦτοι τοῦ ἐσωτέρου περιβόλου».

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιτροπή, ἣ ἐπὶ τόπου ἐξετάσασα τὰ πράγματα, ὡς φαίνεται ἐξ ὧν θὰ ῥηθῶσι κατωτέρω, ἐπιστοποίησεν, ὅτι τὸ ὑπ' ἀριθ. XIV τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος διαγράμματος οἰκόπεδον, ὃ κατέχει νῦν ὁ Καλαμάκης, ἀληθῶς δὲν ἦτο δημόσιον ἢ τοῦλάχιστον ἐπεδικάσθη ἔπειτα ὀριστικῶς εἰς τὸν Καλαμάκην, τὸ δὲ τοῦ Λεβίδου τὸ ὑπ' ἀριθ. δηλ. XV τοῦ διαγράμματος ἦτο ἐκτισμένος ἀχυρῶν περιελθὼν ἀπὸ τοῦ Λεβίδου εἰς τὸν Μελᾶν, ἀπὸ τούτου εἰς τὸν Ῥωμᾶνον καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τὸν Λογοθέτην, εἶνε δὲ καὶ νῦν κτῆμα τοῦ Λογοθέτου, φέρον ὅμως ἐν τῷ διαγράμματι τὸ ὄνομα τοῦ προτέρου κατόχου του. Ὡστε ἡ ἀποφασισθεῖσα φράξις διὰ τοίχου κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ θὰ ἐγίνετο πλήρης, ἂν ἔφρασσον καὶ ὁ ἰδιοκτήτης οὗτος καὶ ὁ εἰς ἄλλο σημεῖον γείτων Οἰκονομόπουλος τὰ οἰκόπεδά των. *Περὶ Καζαντζῆ οὐδεὶς ἀπολύτως λόγος, διότι οὐδαμῶς ἐνεφανίζετο ὡς διεκδικῶν τι.*

Ὅπωςδὴποτε ἡ τείχις ἤρξατο, ἀφ' οὔ εἶχεν ἀποφασισθῆ καὶ κατὰ τὴν συνεδρίαν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας τῇ 26 Μαΐου ἀγγέλλεται ὅτι ἡ περιτείχις ἐξακολουθεῖ. Ἐγένετο δὲ ἀναμφισβητήτως ἡ ἐργασία αὐτὴ πρὸς νότον παρὰ τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ, διότι εὐρίσκομεν αὐτὴν ἐκεῖ ὑπάρχουσαν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καὶ πρὸς δυσμάς (βορειοδυτικῶς τῆς ἐκκλησίας) καὶ βορρᾶν. Πῶς ἐβάδισαν τὰ πράγματα φαίνεται ἐκ τῶν ἐπομένων.

Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 12 Ἰουνίου (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ

Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας) ἀφηγήθη ὁ Πρόεδρος Εὐθύμιος Καστόρχης δυσκολίας, ἃς εὕρισκε πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς περιτειχίσεως τοῦ περὶ τὴν Ἀγίαν Τριάδα χώρου, διότι παρουσιάζονται τινες ἀξιῶντες κυριότητα ἐπὶ διαφόρων μερῶν τοῦ περικλεισθησομένου μέρους, ὅμως δὲ καὶ τινες ἐναντίως μαρτυροῦντες ὅτι δηλ. τὰ μέρη ἐκεῖνα εἶνε τοῦ Δημοσίου. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ ἐκτεθῶσι ταῦτα ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν μετ' αἰτήσεως νὰ ἀρθῶσι τὰ προσκόμματα. Τότε δὲ ἐγράφη τὸ ὑπ' ἀριθ. 140 τῆς 16 Ἰουνίου 1881 ἔγγραφο πρὸς τὸ εἰρημένον Ὑπουργεῖον, ἐνῶ δηλοῦται σαφῶς τίνες ἦσαν οἱ ἀξιῶντες κυριότητα καὶ πρὸς ποῖον σημεῖον τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου.

Τὸ ἔγγραφο λέγει ἐν ἀρχῇ τάδε: «Ἡ Ἀρχ. ἡμῶν Ἐτ. *περιτειχίζουσα κατ' αὐτάς πάντα τὸν χῶρον τοῦ Διπύλου καὶ τῶν ἀρχαίων μνημάτων τῶν παρὰ τὴν Ἀγ. Τριάδα κατὰ τὴν ἐκ Πειραιῶς εἴσοδον τῆς πόλεως*, ἀπεπειράθη νὰ κλείσῃ τοῦτον καὶ πρὸς *δυσμὰς καὶ βορρᾶν παραλλήλως τῆς νέας ἐκ Πειραιῶς ὁδοῦ*. Ἀλλ' ἐνταῦθα παρουσιάσθοντες οἱ πολῖται Στρέφης καὶ Ζέρβας ἐκώλυσαν τοὺς ἐργάτας ἡμῶν, δισχυρίζομενοι, ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης χῶρος τῆς παρὰ τὴν Ἀγίαν Τριάδα πλατείας ἀνήκει εἰς αὐτούς· τοὺς δισχυρισμοὺς τούτων ἐποιήσαμεν γνωστοὺς τῷ κ. Οἰκονομικῷ ἐφόρῳ, πλὴν δὲ τούτου καὶ ὅτι γείτων τις Ἰωάννης Καζαντζῆς γέρων ὀγδοηκοντούτης (σημ. ἐμή· οὗτος δὲν περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν ὁμωνύμων ἀντιδίκων τῶν ἀντλούντων, καθ' ἃ λέγουσι, τὰ δικαιώματα αὐτῶν ἐκ τῆς Πουλχερίας Παντελῆ Καζαντζῆ τὸ γένος Κοπίδου) ἀνήγγειλεν ἡμῖν α') ὅτι πρὸ τοῦ 1830 ἠγόρασεν ἀντὶ 150 γροσίων πάντα τὸν χῶρον τοῦτον τῆς παρὰ τὴν Ἀγ. Τριάδα πλατείας παρὰ τινος Τούρκου Βιντάνη καλουμένου ὡς ἰδιόκτητον αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως κατόπιν ἐβεβαιώθη, ὅτι ὁ χῶρος οὗτος ἀνήκεν εἰς τὸ παρὰ τὸ κάτω Ἀναβρυτήριον τζαμίον ὡς βακούφιον, ἀπήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ ρηθέντος Τούρκου τὸ δοθὲν ἀντίτιμον, μὴ θέλων ν' ἀγοράσῃ *Ἐθνικὸν κτῆμα* παρ' ἰδιώτου Τούρκου, καὶ β') ὅτι ὁ χῶρος οὗτος ἐθεωρεῖτο ὕστερον ὡς ἐθνικὸν κτῆμα καὶ ὡς τοιοῦτον ἐκαλλιεργεῖτο ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Κούγγουλη ἀποπειρω-

μένου να κατάσχη αυτό βιαίως. "Άλλος δὲ γείτων ὁ Λεωνίδας Σταμπολτζῆς ἐβεβαίωσεν ἡμᾶς ὡσαύτως, ὅτι ὁ χῶρος οὗτος παρ' οὐδενὸς ιδιώτου κατεχόμενος μέχρι τοῦδε ἐκαλλιεργεῖτο ὑπὸ τοῦ Δημοσίου καὶ ὅτι ὁ ῥηθεὶς ὄπλαρχηγὸς καὶ ἄλλοι τινὲς ἀπεπειρῶντο ἐνίοτε νὰ σπεύρωσι γρασίδιον, ἀλλ' ὁ Οἰκονομικὸς ἔφορος κατέστρεφε τὸ σπαρτόν. Καὶ ἄλλοι δὲ εἶπον ἡμῖν ὅμοια, πιθανὸν δὲ καὶ πλείονες νὰ γινώσκωσι τὰ αὐτὰ καὶ ἄλλα. Πάντα τὰ εἰρημένα γνωστοποιήσαντες τῷ κ. Οἰκονομικῷ ἐφόρῳ ἐπεκαλέσθημεν τὴν σύμπραξίν του, ὅπως περιτειχίσωμεν τὸ Ἐθνικὸν τοῦτο κτῆμα, ὅπερ οὐδεὶς ιδιώτης κατέχει, ἀλλὰ μένει ὡς πλατεῖα τῆς Ἁγ. Τριάδος, **καὶ οὕτω περικλείσαντες αὐτὸ μετὰ τοῦ χώρου τοῦ Διπύλου καὶ τῶν ἀρχαίων μνημάτων** προφυλάξωμεν τὰ ἐνταῦθα ἀρχαῖα ἀπὸ πάσης βλάβης καὶ βεβηλώσεως». Ἐν δὲ τῇ συνεδρίᾳ τῆς 7 Ὀκτωβρίου «ὁ πρόεδρος ἐπαρουσίασεν ἔγγραφον τῆς ἐνταῦθα Διοικητικῆς Ἀστυνομίας ἀπὸ 29 Ἀπριλίου 1881, δι' οὗ ἐδόθη τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐταιρείᾳ ἄδεια νὰ περιφράξῃ τὸν χῶρον τῶν παρὰ τὸ Δίπυλον ἀνασκαφῶν, **ὅπερ ἔργον ἐγένετο καὶ ἐπληρώθησαν οἱ κτίσται**». Ἄλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Γραμματέως Στεφάνου Κουμανούδη, «ἵνα γίνῃ ὅπως οὖν τέλειον τὸ ἔργον, χρειὰ εἶνε νὰ περιφραχθῇ καὶ ἐν ιδιωτικὸν οἰκόπεδον πρὸς βορρᾶν καὶ ἐν ἄλλο πρὸς νότον καὶ δυσμᾶς τὸ πρὸς τῷ ἀχυρῶνι τοῦ Λεβίδου· ἀλλέως πάντοτε θὰ διέρχωνται ἄνθρωποι».

Κατὰ τ' ἀνωτέρω ὁ χῶρος εἶχε φραχθῆ διὰ τοίχου βαθέως θεμελιωμένου ἀπὸ τῆς νῦν μὲν ἀποθήκης τῶν τροχιοδρόμων μέχρι τοῦ νῦν δυτικῷ περιβόλου τῆς Ἁγίας Τριάδος τῷ 1880, πρὸς δυσμᾶς δὲ περαιτέρω ἀπὸ τοῦ περιβόλου τούτου παραπλεύρως τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς ἐπὶ τῆς προεκβολῆς τοῦ τοίχου τοῦ 1880 ἐφράχθη τῷ 1881, ἐπίσης πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον, ἔνθα τοῖχος διὰ πηλοῦ καὶ πιτυλίσματος ἀντικατέστησε τὴν ξηρολιθίαν. Ἄλλ' εἰς τὰ δύο ταῦτα σημεῖα πρὸς βορρᾶν δηλ. καὶ πρὸς νοτιοδυτικὰ ὑπῆρχεν ἀνά ἐν ιδιωτικὸν οἰκόπεδον ἀφρακτόν, ὃ ἔδει νὰ φραχθῇ, ἵνα τὸ ἔργον γίνῃ τέλειον.

Ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι, ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὸ βόρειον, ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι τὸ πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ οἰκόπεδον τὸ συνορεῦον μετὰ τοῦ ἀχυρῶνος τοῦ Λεβίδου, ἦτοι μετὰ τοῦ νῦν κτήματος

τοῦ Λογοθέτου, εἶνε τὸ κατεχόμενον νῦν ὑπὸ τοῦ Καλαμάκη, ὃ φέρεται ὡς δημόσιον ἐν τῷ προειρημένῳ διαγράμματι τοῦ 1866. Τὸ μέρος τὸ ἀμφισβητούμενον ὑπὸ τῶν κληρονόμων Π. Καζαντζῆ δὲν συνορεύει πρὸς τὸν ἀχυρῶνα τοῦ Λεβίδου. Ὡστε τὸ οἰκόπεδον τοῦ Καλαμάκη ἔδει κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Κουμανούδη νὰ φραχθῆ, ἵνα κλεισθῆ τελείως ὁ χῶρος πρὸς νότον. Ἡ γνώμη αὕτη ἀληθῶς ἐκρίθη ὀρθῆ καὶ διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐγένοντο συνεννόσεις μετὰ τῆς Ἀστυνομίας, τὸ Συμβούλιον ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 14 Νοεμβρίου 1881, ἦτοι ἑπτὰ ἡμέρας μετὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίαν, ἔδωκε πίστωσιν τῷ Προέδρῳ, «ἵνα περιφράξῃ καὶ τὰ γειτονικὰ τῇ ἀνασκαφῇ τοῦ Διπύλου οἰκόπεδα, καθὼς συνεννόηθη μετὰ τῆς Ἀστυνομίας, καὶ ἂν μὲν δυνηθῶμεν νὰ ἀπολάβωμεν τὴν δαπάνην παρὰ τῶν ιδιοκτητῶν, καλῶς, εἰδεμὴ νὰ θεωρηθῆ ὡς γενομένη παρὰ τῆς Ἑταιρείας ὑπὲρ προφυλάξεως τῶν ἐντὸς ἀρχαίων, ἥτις τώρα εἶνε πολὺ ἐλλιπής» (πρβλ. Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1881 σ. 8). Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην εὐλογον εἶνε νὰ ἔχη ἐκτελεσθῆ ἢ διὰ τοίχου φράξις καὶ τοῦ μέχρι τοῦ ἀχυρῶνος Λεβίδου ἐκτεινομένου ιδιωτικοῦ οἰκοπέδου Καλαμάκη, ἀφ' οὗ συνεννόηθησαν μετὰ τῆς Ἀστυνομίας· ἴσως μάλιστα ἡ ἐργασία αὕτη εἶχεν ἀρχίσει πρὸ τῆς ἐπισήμου χορηγίας τῆς πιστώσεως κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 14 Νοεμβρίου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀδιακόπως πρὸς τὸν περαιτέρω τοῖχον, ὥστε ὁ ἀρχαιολογικὸς χῶρος νὰ κλεισθῆ καὶ πρὸς νότον τελείως, ὡς ἦτο κλειστός καὶ πρὸς τὰ ἄλλα σημεία· διότι ὁ χῶρος, ὃν κατέχει νῦν ἡ Ἑταιρεία τῶν Τροχιοδρόμων ἦτο κεκλεισμένος ἢ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὡς μαρτυρεῖ ὁ γέρων νῦν φύλαξ τῶν ἀρχαιοτήτων Π. Ζαφειρόπουλος, ἢ ὀπωσδήποτε ἄλλως, ἀφοῦ βεβαιοῦται πάντοτε, ὅτι μόνον τὸ οἰκόπεδον Καλαμάκη τὸ πρὸς τῷ ἀχυρῶνι τοῦ Λεβίδου, ἀφρακτον ὄν, παρεῖχε πρόσθασιν πρὸς τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον ἐκ νοτιοδυτικῶν.

Ἀληθῶς δὲ ὁ τοῖχος ὁ κλείων τὸν χῶρον τοῦτον παραπλεύρως τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ ὀλόκληρος μέχρι τοῦ ἀχυρῶνος Λεβίδου, ἦτοι τοῦ κτήματος Λογοθέτη, εἶνε ἐκτισμένος συγχρόνως ὅλος (περὶ ἐπισκευῶν τινῶν διακριτῶν, γενομένων κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1882,

ὄρα κατωτέρω) κλειών οὕτω καὶ τὸ κτῆμα Καλαμάκη. Ἐπειδὴ δὲ τὸ τὸν δημόσιον χώρον φράσσον ἀνατολικὸν τμήμα ἐκτίσθη τῷ 1881 κατὰ τ' ἀνωτέρω, χωρεῖ δὲ καὶ κατὰ μῆκος τοῦ κτήματος Καλαμάκη πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς γωνίας τοῦ τοίχου Λογοθέτου ἄνευ διαφορᾶς οἰκοδομικῆς (λίθοι, πηλός, πιτύλισμα μὲ χορήγι ὡς εἶχεν ὀρισθῆ ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας) ἢ ἄλλου τερματισμοῦ δι' ἀγκωναρίων, ἔχει δὲ καὶ ἐντελῶς τὴν αὐτὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν καὶ ἐμφάνειαν παλαιότητος, συνάγομεν, ὅτι ἀληθῶς ἐκτίσθη ὅλος συγχρόνως καὶ ἔκλεισε συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς 14 Νοεμβρίου καὶ τὸ κτῆμα Καλαμάκη, χωρισθὲν εἶτα ὑπὸ τοίχου καὶ κατὰ τὰς ἄλλας πλευράς, ὡς φαίνεται σήμερον. Ἐννοεῖται, ὅτι ὁ χώρος, ὃν ἀμφισβητοῦσιν οἱ ἀντιδίκου, κείμενος ἔτι ἐνδοτέρω τοῦ τοίχου τούτου, ἦτο ἀπὸ τοῦδε ἐπίσης ἀποκεκλεισμένος, ὥστε οὐ μόνον διότι ἦτο ἐν μέρει ἀνεσκαμμένος κατὰ δὲ τὸ μὴ ἀνεσκαμμένον μέρος κατείχετο ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἔχοντος ἐπ' αὐτοῦ καὶ φυλακεῖον ὑπεράνω περιπότου τοῦ τριγωνικοῦ μνημείου τοῦ Σουნიέως Σωσιβίου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ γέροντος φύλακος τῶν ἀρχαιοτήτων Ζαχαρίου Κανεζή, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν νέον φραγμὸν τῶν τοίχων οὐδαμῶς ἦτο δυνατὸν τοῦλάχιστον ἕκτοτε εἰς τοὺς ἀντιδίκους νὰ εἰσέρχωνται καὶ νὰ νέμωνται ἢ ἀσκῶσι οἰονδήποτε δικαίωμα κατοχῆς ἢ κυριότητος, ὡς ἀδίκως ἰσχυρίζονται ὅτι ἐποιοῦν.

(1882). Τῷ 1882 ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῇ 8 Ἰανουαρίου (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου) ἀγγέλλεται, ὅτι μετὰ τὰς τελευταίας βροχὰς *κατέπεσεν 25 μέτρων τοῖχος τῆς νεοκτίστου μάνδρας τοῦ Διπύλου, καθ' ὃ μέρος ἔφρασσε καλύων νὰ διέρχωνται ἄνθρωποι ἐπὶ τοῦ ἀσκαφοῦς μέρους τοῦ καλύπτοντος τοὺς σωλῆνας τοῦ φωταερίου* δηλ. πρὸς νοτιοανατολικά τοῦ ὅλου ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ὡς δεικνύει ὁ χάρτης τοῦ von Alten ἐν Athenische Mitteil. 1874 πίν. III καὶ σ. 28. Ἐν δὲ τῇ συνεδρίᾳ τῆς 24 Ἰουνίου γίνεται γνωστόν, ὅτι ἡ Ἀστυνομία ζητεῖ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ τοίχου· ὁ Γραμματεὺς Κουμανούδης φρονεῖ, ὅτι πρέπει νὰ ὑποχρεωθῶσι καὶ οἱ γείτονες νὰ τειχίσωσι τὰ γήπεδά των καὶ ἡ Ἑταιρεία τοῦ Φωταερίου νὰ ἄρῃ τοὺς σωλῆνας, ἄλλως ματαιοπο-

νοῦμεν. Οὐδὲν δ' ἀπεφασίσθη. Φαίνεται ὁμως βραδύτερον νὰ ἐλήφθη σχετική τις ἀπόφασις, διότι τὰ ἐντυπα Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1882 σ. 12 λέγουσι: «ἐγένετό τις τὸ θέρος τοῦτο περιτείχισις τοῦ περὶ τὴν Ἁγίαν Τριάδα τόπου τῶν ἀνασκαφῶν κατὰ τὸ μεσημβρινὸν καὶ βορειανατολικὸν μέρος δαπανηθέντος ποσοῦ δραχ. 3,057.80. Ἀλλὰ πολὺ ἔτι ἔργον ἀπομένει ἐκεῖ κατὰ τὰ γειτονικὰ γήπεδα νὰ γίνῃ, ἂν μέλλῃ ὁ πᾶς χώρος τοῦ Διπύλου καὶ τῶν μνημάτων νὰ τηρῆται ἀπρόσβατος εἰς τοὺς ἀναγώγους, καὶ καθαρός, ἔπειτα δὲ καὶ ἐντελῶς νὰ ἐρευνηθῇ δι' ἀνασκαφῆς, ὅπερ ὁμως ἀδύνατον εἶναι νὰ κατορθωθῇ, ἐν ὅσῳ δὲν αἴρονται ἐκεῖθεν τὰ μέγιστα ἐμπόδια, οἱ ὑπογείως χωροῦντες μεγάλοι σωλῆνες τοῦ φωταερίου». Αἱ βλάβαι καὶ αἱ ἐπισκευαὶ τοῦ περιτειχίσματος, ὅτε μὲν μνημονοῦμεναι ὅτε δὲ σιωπώμεναι, εἶναι διηνεκῆς κακὸν μέχρι σήμερον. Φαίνεται ὁμως βέβαιον, ὅτι ἡ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ νοτίου τοίχου, πολὺ μακρὰν τοῦ ἀμφισβητουμένου νῦν γηπέδου, παρατηρουμένη μεγάλη ἐπισκευὴ ἢ φράττουσα τὸ μέρος, ἔνθα διήρχοντο ἄλλοτε οἱ σωλῆνες τοῦ φωταερίου, ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 1882.

(1883). Τῷ 1883 (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 18 Ἰουνίου) ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων ζητεῖ παρὰ τῆς Ἑταιρείας τὴν χώσιν τῶν λάκκων κατὰ τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ἡ δὲ αἴτησις αὕτη κρίνεται ἄτοπος καὶ ἀποφασίζεται νὰ γράψῃ ἡ Ἑταιρεία προτείνουσα τὰ δέοντα. **Τὸ περιτείχισμα τοῦ Κεραμεικοῦ ὑπερπηδᾶται** ὑπὸ τῶν ἀναγώγων καὶ ἡ νεκρόπολις ρυπαίνεται (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1883 σ. 12).

(1884). Τῷ 1884 (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 13 Ἰανουαρίου) ἀποφασίζεται **νὰ ἀναστυλωθῇ ὁ ταῦρος τοῦ Διονυσίου** (δηλ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 ἀρχαῖον τῆς μνημονευθείσης καὶ ἀνωτέρω ἀναφορᾶς τῶν ἀντιδίκων ἀπὸ 3 Μαρτίου 1912) ἐπιστατοῦντος τοῦ Συμβούλου Λ. Καυταντζόγλου ἀρχιτέκτονος. Πρὸ τούτου ὁμως ἀποφασίζεται (συνεδρία 3 Φεβρουαρίου) σκαφὴ περὶ τὸ μνημα τοῦ Διονυσίου, ἵνα εὔρεθῶσι τὰ κάτω τῶν ποδῶν τοῦ ταύρου καὶ φανῇ προσέτι, ἂν εἶναι στερεὰ τὰ θεμέλια. Ἐδόθη πίστωσις πρὸς τὴν ἀναστύλωσιν δραχ. 3 χιλιάδων, ἀλλ' ἔδα-

πανήθησαν 3,700, ἐκλείσθη δὲ συμφωνία μετὰ τοῦ γλύπτου Φυτάλη (συνεδρία 22 Φεβρουαρίου), ἐργαζομένου οὐχὶ ἐν τῷ ἰδίῳ ἐργαστηρίῳ ἀλλ' ἐν κατασκευασθησομένῳ παρὰ τὸν τάφον τοῦ Διονυσίου παραπήγματι, ἧτοι ἐν τῷ ἀμφισβητουμένῳ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων χώρῳ (πρὸβλ. Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1884 σ. 23).

Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου τῇ 2 Αὐγούστου (πρὸβλ. Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1884 σ. 19 καὶ 25) γίνεται γνωστόν, ὅτι πρὸ τοῦ ἐργοστασίου τοῦ φωταερίου γίνεται σκαφή, τὰ δὲ εὕρισκόμενα ἀρχαῖα μεταφέρονται εἰς τὸ φυλακεῖον τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ εἰς τὸν ἐκεῖ *περίβολον τῆς ἀνασκαφῆς*, ὅστις διορθοῦται πάλιν εἰς τρία ἢ τέσσαρα μέρη βλαβέντα ὑπὸ τῶν βροχῶν καὶ τῶν εἰσερχομένων ἀναγώγων ἀνθρώπων (συνεδρία 14 Αὐγούστου, πρὸβλ. Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1883 σ. 23· δαπάνη δραχ. 1,978.90).

Ἡ εἰκὼν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς *τοῦ περιβόλου* συνάγεται ἐκ τῶν αὐτῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1884 σ. 19, ἔνθα λέγεται: «ἐπὶ τῆς εἰς Πειραιᾶ ἀγούσης λεωφόρου, καὶ ὀλίγον παρεδῶθεν τοῦ καταστήματος τοῦ φωταερίου... ἐκεῖ λοιπὸν μεταχθέντες οἱ σκαφεῖς τῆς Ἑταιρείας εἰργάσθησαν ἓνα καὶ ἥμισυν μῆνα περίπου, μέχρι τῆς 9 Αὐγούστου, καὶ δὴ κατὰ τὸ μεσαῖον τῆς λεωφόρου μέρος εἰς μῆκος μέτρων 20, πλάτος δὲ 5, ἔτι δὲ καὶ ἐπὶ ὀλοκλήρου *τοῦ ἀριστεροῦ πεζοπατίου τοῦ πρὸς τῷ αὐλογύρῳ τῆς νεκροπόλεως*, ὃν ἔκτισέ ποτε ἡ Ἑταιρεία μήκους μὲν μέτρων 63 πλάτους δὲ 6».

Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 26 Νοεμβρίου μεριμνῶσι πάλιν περὶ τῆς διὰ τοῦ περιβόλου ἀσφαλείας τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ ἐπαναλαμβάνονται τὰ παράπονα τοῦ Κουμανούδη διὰ τὴν μὴ ἄρσιν τῶν σωλήνων τοῦ φωταερίου.

(1885). Καὶ τῷ 1885 ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου τῆς 4 Μαΐου γίνεται λόγος περὶ μεταθέσεως τοῦ σωλήνος τοῦ φωταερίου, οἱ δὲ ἐπίτροποι τῆς Ἁγίας Τριάδος ζητοῦσι νὰ προβῶσιν εἰς τὴν κτίσιν νέας ἐκκλησίας παραπεμπόμενοι καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας περὶ τούτου.

(1886). Τῷ 1886 ὁ Δῆμος Ἀθηναίων ἀπευθύνεται πρὸς τὴν Ἀρ-

χαιολογικὴν Ἑταιρείαν περὶ ἐξαγορᾶς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδος, παραπέμπεται δὲ τὸ ζήτημα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον δηλουμένου, ὅτι ὁ χώρος τῆς ἐκκλησίας εἶνε προσκτητέος καὶ ἀνασκαπτέος (χειρόγραφον πρακτικὸν τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Ἰανουαρίου 10). Περὶ τοῦ ζητήματος ὁμοῦς τούτου ὑπάρχει ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Δημαρχίας ἴδιος φάκελλος καταδεικνύων, πόσον ἐπεσπεύδετο ἡ κατεδάφισις καὶ μετατόπισις τῆς ἐκκλησίας χάριν τῆς ἀνασκαφῆς, ἣτις εἶχεν ἀνασταλῆ ἀκριβῶς παρὰ τὰ θεμέλια αὐτῆς.

(1887). Τῷ 1887, ἐπικειμένης νέας περὶ φωτισμοῦ τῆς πόλεως συμβάσεως μετὰ τῆς Ἑταιρείας τοῦ Ἀερίοφωτος, ἀποφασίζει τὸ Συμβούλιον ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 13 Ἰανουαρίου νὰ γράψῃ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία αἰτουμένη τὴν ἄρσιν τῶν σωλῆνων τοῦ φωταερίου ἐκ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου ὡς κωλυόντων τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνασκαφῆς (πρβλ. καὶ συνεδρίαν 30 Ὀκτωβρίου 1887).

(1889). Τῷ 1889 ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 1 Ἰουλίου τὸ Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας σκέπτεται νὰ δαπανήσῃ αὕτη πρὸς ἄρσιν τῶν σωλῆνων τοῦ φωταερίου, τὸ δὲ Ὑπουργεῖον, ἐπικειμένων τότε τῶν γάμων τοῦ Διαδόχου, ἐρωτᾷ αὐτὴν (συνεδρία τοῦ Συμβουλίου τῆς 9 Αὐγούστου), ἂν δέχεται νὰ προκαταβάλλῃ ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου χρήματα πρὸς ἐξωραϊσμὸν τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων, ἰδίως δὲ τῆς Ἁγίας Τριάδος, καὶ ἀποφασίζεται νὰ προκαταβληθῶσι μέχρι 10 χιλιάδων δραχ. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 24 Αὐγούστου γίνεται γνωστὸν, ὅτι καρραγωγεῖς ἐπιχώνουσι μέρος ἀνεσκαμμένον ἐν τῇ γραμμῇ τοῦ κυρίως Διπύλου (Φιλωτέρας Ἀμυμώνης), ὁ ἀπόμαχος φύλαξ ἀναφέρεται πρὸς τὴν Γενικὴν Ἐφορείαν τῶν Ἀρχαιοτήτων, ἡ δὲ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸ τῶν Ἐσωτερικῶν αἰτουμένη τὴν ἀνάκλησιν τῆς διαταγῆς τοῦ μηχανικοῦ περὶ τῆς ἐπιχώσεως, ὃ καὶ γίνεται, ἀποκομιζομένων μάλιστα τῶν ριφθέντων ἐκεῖ χωμάτων (συνεδρία τοῦ Συμβουλίου τῆς 2 Σεπτεμβρίου), ὃ δὲ Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ Σύμβουλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας Στέφανος Δραγούμης πρὸς θε-

ραpeίαν ανάγκης τῶν πολιτῶν, οἵτινες ταύτης ἕνεκα τῆς ανάγκης παρανόμως διήρχοντο διὰ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ἐπὶ τόπου ἀπεφάσισε νὰ συντάξῃ διὰ τοῦ μηχανικοῦ Κελλενὲκ σχέδιον ὁδοῦ κατὰ τὸ δυτικοβόρειον τοῦ ὅλου ἀνεσκευασμένου χώρου καὶ νὰ καθαίρεσῃ ἐντὸς αὐτοῦ κακόκτιστον μακρὸν τοῖχον τέμνοντα ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς τὸ ἀρχαῖον τεῖχος τῆς πόλεως. Οἱ σωλῆνες τοῦ φωταερίου ἤρθησαν ἐκ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 7 Ὀκτωβρίου ἀγγέλλεται, ὅτι ἡ κατασκευὴ τῆς ὁδοῦ ἤρχισεν, ἀλλὰ θὰ εἶνε ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ ἀρχαῖα, καὶ ἀποφασίζεται νὰ μεταβῶσι καὶ παρακαλέσωσι τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν νὰ μὴ ἐκτελέσῃ τὴν ὁδόν, οὗτος ὅμως (συνεδρία τῆς 21 Ὀκτωβρίου) ἐπιμένει εἰς κατασκευὴν κλιμακωτῆς ὁδοῦ, δηλ. μὴ διαβατῆς ὑφ' ἀμαξῶν, κλειομένης δὲ νύκτωρ, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ὅλως ἀποτειχιζομένης καὶ οὕτως ἀναιρουμένης. Τίνες ἐν συνόλῳ ἐργασίαι ἐγένοντο κατὰ τὸ 1889 ἐνταῦθα, φαίνεται ἐκ τῶν ἐντύπων Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ 1889 σ. 31: «μετ' εὐχαριστήσεως λέγομεν ἐφέτος, ὅτι δύο τῶν κακῶς ἐχόντων κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γενομένων ἐν Ἀθήναις εὐπρεπισμῶν διὰ τοὺς γάμους τοῦ Διαδόχου ἤρθησαν ὅπωςδὴποτε ἐκ τοῦ μέσου διαταγῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν τοῦ καὶ μέλους τυγχάνοντος τοῦ ἡμετέρου συμβουλίου. Ὁ περὶ τὸ Δίπυλον καὶ τὴν ἀρχαίαν νεκρόπολιν σεμνὸς χώρος, ὃν ἐν μέρει μόνον ἕνεκα ἀνυπερβλήτων κωλυμάτων εἶχε πρὸ ἐτῶν περιφράξῃ ἡ ἡμετέρα Ἑταιρεία, βαρέως δ' ἔφερον ὕστερον βλέπουσα αὐτὸν ἐκκείμενον εἰς πᾶσαν θεβήλωσιν, νῦν δημοσίᾳ δαπάνῃ περιεφράχθη ὅλος καὶ ἐγένοντο ἐντὸς αὐτοῦ ἀνακαθάρσεις τινὲς καὶ εὐθετήσεις σκόπιμοι, ἤρθησαν οἱ αὐτόθι κακῶς ποτε τεθέντες σωλῆνες τοῦ φωταερίου καὶ τὸ ἀφιλοκάλως πρὸ ἐτῶν τινῶν κτισθὲν ὑπερθεν τῆς γῆς ὑδραγωγεῖον ἐξέλιπε, μετασκευασθὲν κατ' ἄλλην διεύθυνσιν ὑπογείως. Ἐδόθησαν δὲ εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας καὶ ὑποσχέσεις περὶ τελειώσεως τινὸς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐκεῖ, ἰδίως περὶ μεταθέσεως τοῦ ἐκκλησιδίου τῆς Ἀγ. Τριάδος εἰς ἄλλον ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τόπον, καθὼς καὶ περὶ ἄλλων τινῶν μετὰ προτροπῆς νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ συντελέσῃ ἡ Ἑταιρεία τὴν ἀνα-

σκαφήν τοῦ ὄλου ἀσκάπτου ἔτι χώρου· τὸ συμβούλιον δὲν ἐδείχθη ἀπρόθυμον εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ ἔργου τούτου». Ὁ τοῖχος ὃν ἔκτισε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 1889 πρὸς τελείαν πλέον φράξιν τοῦ ὄλου ἀρχαιολογικοῦ χώρου εἶνε πρὸς βορρᾶν αὐτοῦ, ἐκεῖ, ἔνθα ἐγένοντο καὶ τὰ ματαιωθέντα σχέδια διανοίξεως ὁδοῦ.

Τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδος δὲν περιωρίζετο μόνον μεταξὺ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ ἐπιτρόπων. Τῇ 30 Αὐγούστου 1889 γράφει ὁ Δῆμος πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου (ἀριθ. 10088), ὅτι ἡ κατεδάφισις τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐργασιῶν κρίνεται ἀπαραίτητος καὶ ὅτι τούτου χάριν παρεχωρεῖτο ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ποσὸν 5 χιλιάδων δραχ. καὶ χῶρος ἀπέναντι τοῦ πύργου τοῦ σιδηροδρόμου πρὸς ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ. Τῇ δὲ 27 Σεπτεμβρίου 1889 ὁ Δῆμος Ἀθηναίων γράφει (ἀριθ. 11216) πρὸς τὸν Π. Μητροπολίτην Ἀθηνῶν, ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ μετατόπισις τῆς ἐκκλησίας ἕνεκα ἀρχαιολογικῶν λόγων, κατὰ δὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 14820 τῆς 14 Νοεμβρίου ἔγγραφον τῆς Νομαρχίας Ἀττικῆς πρὸς τὸν Δῆμον Ἀθηναίων παρασκευάζεται ἡ ἀνασκαφή τοῦ χώρου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἣτις ἔδει νὰ μετατοπισθῆ. Περὶ ἄλλου ἐκτὸς τοῦ περιβόλου χώρου, ὅστις ἐμελετᾶτο νὰ παραχωρηθῆ πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας, συνάγεται ἐξ ἄλλων ἐγγράφων τῆς Νομαρχίας, ὅτι ἦτο ὁ ἀπέναντι τῆς ἐκκλησίας κείμενος πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν ἐτέραν πλευρὰν τῆς νῦν ὁδοῦ Πειραιῶς δημόσιος, περὶ οὗ ὄρα ἀνωτέρω ἐν τῷ ἔτει 1874 καὶ τῷ 1875.

(1890). Τῷ 1890 ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τῇ 15 Μαΐου ἀνακοινοῦται ἔγγραφον τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας λέγον νὰ ἐξασφαλίσῃ ἡ Ἑταιρεία σιδηρῶν πλέγματι τὰ ἀξιόλογα μνημεῖα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀποφασίζεται δὲ νὰ σκάψωσι πρὸς Β. τῆς λάρνακος τῆς Φιλωτέρας-Ἀμυμώνης ἐπιτηρῶντος τοῦ Μυλωνᾶ.

Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 28 Ἰουλίου κρίνεται εὐκαιρον νὰ κατεδαφισθῆ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Τριάδος διδομένων τῶν 5 χιλιάδων δραχ. (περὶ τούτου ὅμως πλείονα ἐν τῷ περὶ μετατοπίσεως τῆς Ἁγίας

Τριάδος φακέλλω τῆς Δημαρχίας), ἐν δὲ τῇ τῆς 6 Σεπτεμβρίου λέγεται, ὅτι εἰς τοὺς ἐπιτρόπους δέον νὰ δοθῇ πέτρα ὄχι τώρα, ὡς ζητοῦσιν, ἀλλ' ὅταν ἀρχίσουν τὴν νέαν ἐκκλησίαν.

Τῇ 28 Σεπτεμβρίου ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου διορίζεται πρὸς τοῖς δυσὶ φύλαξι τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Ἁγίας Τριάδος, τοῖς διωρισμένοις ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ὁ Αὐγερινός, τρίτος οὗτος, ὁ δὲ Μυλωνᾶς ἀγγέλλει, ὅτι προὐχώρησεν ἡ ἀνασκαφὴ τάφων ὀπίσω τοῦ μνημείου τοῦ Διονυσίου, καὶ θὰ σκάψῃ καὶ πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος, λέγεται δὲ καὶ ὅτι οἱ εὐρεθέντες πλινθόκτιστοι τάφοι γυμνωθέντες τῶν χωμάτων καὶ ὑψηλὰ κείμενοι ἔδει νὰ ὑποστηριχθῶσι. Οἱ τάφοι οὗτοι ἐκτείνονται πρὸς τὸ νότιον μέρος τοῦ ἐπιδίκου νῦν χώρου, ὅστις καὶ οὕτω καταφαίνεται, ὅτι ἀνεσκαμμένος ὢν, διετέλει, καθὼς καὶ τὸ βόρειον τμήμα τοῦ αὐτοῦ ἐπιδίκου χώρου, ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ φύλαξιν τοῦ Δημοσίου ἀντιθέτως πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν ἀντιδίκων ὅτι κατεῖχον καὶ ἐνεμοντο τὸν χῶρον μέχρι τοῦ 1900. Τῇ 1 Νοεμβρίου ἀγγέλλεται ἐν τῇ συνεδρίᾳ τοῦ Συμβουλίου ὑπὸ τοῦ φύλακος Αὐγερινοῦ, ὅτι **βλαφθέντος** **που** **τοῦ** **περιβόλου** εἰσέρχονται χοῖροι εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον. Τῇ 21 Νοεμβρίου καταγράφονται τὰ ὑπὸ τοῦ Μυλωνᾶ εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Πολυτεχνείου κατατεθέντα ἀρχαῖα τῆς γενομένης ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφῆς. Τὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἔτους τούτου ἐκθέτει διὰ μακροτέρων ὁ Μυλωνᾶς ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1890 σ. 19 καὶ ἐξ., ἔνθα, ἀφ' οὗ ὠμίλησε περὶ τῆς παρὰ τὴν λάρνακα τῆς «Φιλωτέρας» καὶ τῆς πρὸς βορρᾶν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀνασκαφῆς, ἐπάγεται σ. 31: «Μετὰ διακοπὴν ἡμερῶν ἐξ ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης τῆς ἀποπειρατηρίου οὕτως εἰπεῖν, δειχθείσης τῆς Κυβερνήσεως προθυμοτάτης, μάλιστα δὲ τοῦ προέδρου αὐτῆς Χ. Τρικούπη νὰ παράσχῃ πᾶσαν εὐκολίαν εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, ὅπως ἀνασκαφῇ καὶ ἀποκαθαρθῇ ὅλος ὁ χῶρος τῆς περὶ τὴν Ἁγίαν Τριάδα νεκροπόλεως, ἀπεφασίσθη ἀπὸ κοινῆς γνώμης τοῦ συμβουλίου τῆς ἡμετέρας Ἑταιρείας νὰ ἐπαναληφθῇ πάλιν ἡ διακοπεῖσα ἀνασκαφὴ, μεταφερομένη νῦν πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς νεκροπόλεως τὸ ὀπισθεν τοῦ τάφου τοῦ Διονυσίου,

ἐφ' οὗ ἴδρυται ὁ μεγαλοπρεπὴς ἐκεῖνος ταῦρος· οὕτω λοιπὸν ἐπανήρ-
χισεν ἡ ἀνασκαφὴ ἀπὸ τῆς 23 Ἰουλίου κατὰ τὸν ῥηθέντα χῶρον,
ἐνθα πλείονα καὶ ἀξιολογώτερα νὰ εὔρωμεν ἠλπίζομεν, ἀλλὰ καὶ
ἐνταῦθα αἱ προσδοκίαι ἡμῶν δὲν ἀπέβησαν δυστυχῶς ὑπὸ τὴν ἔποψιν
τῶν εὐρημάτων ἀντάξια τῶν κόπων ἡμῶν μάλιστα δὲ τῆς δαπάνης
(ὀλικῆς τῷ ἔτει ἐκείνῳ ἐν τῷ Διπύλῳ δραχ. 14,419.30)». Ἐπειτα
περιγραφή τις τῶν εὐρημάτων καὶ ἐν τέλει τοῦ τόμου προστίθεται ὁ
πίναξ Β δεικνύων ὅλον τὸν ἀνασκαφέντα ἐν τῷ ἔτει ἐκείνῳ χῶρον
ὠχρὸν κεχρωσμένον.

Ἀλλὰ τῇ 10 Σεπτεμβρίου οἱ κληρονόμοι τοῦ Παντελεῆ Καζαν-
τζῆ, οἵτινες, ἀπὸ τοῦ 1863 ἐκβληθέντες ἐκ τοῦ χώρου ὑπὸ τοῦ Δη-
μοσίου ἀδιαμαρτυρήτως, ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸ νὰ κατέχη αὐτὸν καὶ
τὰς ἀνεσκαμμένας ἀρχαιοτήτας, νὰ ἔχη φυλακεῖον ἐπὶ τοῦ ἀσκά-
πτου μέρους, καὶ νὰ περιφράξῃ τὸν χῶρον τοῦτον τῷ 1881, ἥδη,
ἀνασκαπτομένου τοῦ ὑπολοίπου τέως ἀσκάπτου χώρου, ἐκίνησαν
ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Δημοσίου, ὅτι ἐκώλυσε εἰς αὐτοὺς τὴν νομὴν
αὐτοῦ, γενομένης ἅμα ἐπικλήσεως καὶ κατὰ τῶν διευθυνάντων τὰς
ἀνασκαφὰς ἢ εἰς αὐτὰς ὅπωςδὴποτε ἀναμιχθέντων μελῶν τοῦ Συμ-
βουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ τοῦ ἀρχιεργάτου ἢ ἐπι-
στάτου αὐτῶν. Τὴν ἐπικλήσιν αὐτὴν ἐθεώρησεν ἄτοπον τὸ Συμβού-
λιον τῆς Ἑταιρείας (συνεδρία τῆς 28 Νοεμβρίου 1890), ἅτε γενομέ-
νης τῆς ἀνασκαφῆς ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, καὶ ἀπε-
φάσισε νὰ ἀνενεχθῇ πρὸς τοῦτό τε καὶ τὸ τῶν Οἰκονομικῶν. Κατ'
ἀκολουθίαν τούτου γίνεται γνωστὴ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 5 Ἰανουαρίου
1891 ἀπάντησις τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας λέγουσα, ὅτι ἐγένε-
το ἐνέργεια νὰ ἀναλάβῃ τὸ Δημόσιον πᾶν ἐπακόλουθον τῆς μετὰ τοῦ
Π. Καζαντζῆ δίκης.

(1892). Τῷ 1892 τῇ 7 Ἰουλίου συνεδριάζοντος τοῦ Συμβουλίου
τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἀνεγνώσθη ἔγγραφον τοῦ νομικοῦ
συμβούλου μετ' ἐπισημειώσεως τοῦ δικαστικοῦ συμβούλου, παρα-
πεμφθὲν εἰς τὴν Ἑταιρείαν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ
προσκαλοῦν τὴν Ἑταιρείαν νὰ παρέμβῃ εἰς δίκην τοῦ Δημοσίου
κατὰ Μπακατσούλα περὶ γηπέδου ἐν Ἀγίᾳ Τριάδι ἀγορασθέντος ὑπὸ

τῆς Ἑταιρείας διὰ λογαριασμὸν τοῦ Δημοσίου (1880 Ἀπριλίου 2 συμβόλαιον Γλυκοφρύδου 25304) ἀντὶ δραχ. 3,825, ἃς ἐζήτησε τὸ Δημόσιον δι' ἀγωγῆς του τῆς 31 Ὀκτωβρίου 1890 νὰ ἐπιστραφῶσιν αὐτῶ, διότι τὸ γήπεδον ἀνῆκεν εἰς τὸ Δημόσιον, πρὶν ἀγορασθῆ διὰ τῆς Ἑταιρείας. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐδόθη εἰς τὸν δικηγόρον τῆς Ἑταιρείας Φ. Καστόρχην διὰ τὰ περαιτέρω. Ἡ ὑπὸ ἰδιωτῶν ὁμῶς ἀμφισβήτησις τῆς Στακτοθήκης, ἐπιδικασθείσης ὑπὸ τῶν δικαστηρίων εἰς τὸ Δημόσιον, καὶ τὸ ἀνωτέρω περιστατικὸν δεικνύουσι τοῦτο μὲν τὴν εὐθύτητα τοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦτο δὲ τὴν ἀρπακτικότητα ἰδιωτῶν ζητούντων νὰ καταπατήσωσι δημόσια κτήματα.

Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 26 Νοεμβρίου 1892 προτείνεται ὡς διοριστέος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου φύλαξ τις τῶν ἀρχαιοτήτων κατὰ τὸ Δίπυλον (πρὸβλ. Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1892 σ. 62). Ἐλάμβανε δ' ἡ Ἑταιρεία διὰ τοὺς μισθοὺς τῶν ἀρχαιοφυλάκων συνδρομὴν παρὰ τοῦ Κράτους ἀναγεγραφομένην εἰς τὸν προϋπολογισμὸν αὐτοῦ (ὅρα χειρόγραφα πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1891 Μαρτίου 9 καὶ 1892 Ἰανουαρίου 11).

(1895). Τῷ 1895 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία διὰ δαπάνης 3,261.50 δραχ. ἀντικαθιστᾷ τοίχους τινὰς τοῦ περιβόλου τῆς Ἀγίας Τριάδος διὰ σιδηρῶν κιγκλιδωμάτων, ὅπου ὑπάρχουσι καὶ νῦν ταῦτα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1895 σ. 19).

(1896). Τῷ 1896 ἀνασκάπτει ὁ Ἐφορος Βαλέριος Στάης τὸν ὑψηλὸν χῶρον, ἐφ' οὗ ἔκειτο μέχρι τότε τὸ παράπηγμα καὶ φυλακεῖον, δι' ὃ δὲν εἶχεν ἐρευνηθῆ τὸ μέρος ἐκεῖνο (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1896 σ. 22 ἐξ.).

(1897). Οὕτω ἐρευνηθέντος ὁλοκλήρου τοῦ χώρου, ἐν ᾧ περιλαμβάνεται καὶ τὸ ἀμφισβητούμενον νῦν μέρος, ἐρευνῶνται τῷ 1897 γήπεδά τινα ἰδιωτικὰ τῇ συγκαταθέσει τῶν ἰδιοκτητῶν καὶ μὴ εὐρισκομένων ἀρχαιοτήτων ἀποδίδονται ταῦτα τοῖς κυρίοις (Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1897 σ. 14 καὶ 49).

Ἐκτοτε οὐδεμία μεταβολὴ ἐγένετο εἰς τὸν περίβολον τοῦ ἀρχαι-

ολογικοῦ χώρου κατὰ τὸ ἀμφισβητούμενον μέρος, κατεχόμενον καὶ φυλασσόμενον καὶ καθαριζόμενον ὑπὸ τοῦ Κράτους. Περί τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ βορειανατολικά τῆς Ἁγίας Τριάδος ὄρα Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1908 σ. 60 ἐξ., 1909 σ. 105 περὶ ἐργασιῶν τοῦ 1906. Ἄλλ' αἱ ἐργασίαι αὗται νεώτεραι οὔσαι τοῦ 1900, ἀφ' οὗ ὀρίζουσιν οἱ ἀντίδικοι τὴν ἐν τῷ ἀμφισβητούμένῳ χώρῳ παρουσίαν τοῦ Δημοσίου, εἶνε περιτταὶ πρὸς τὸν σκοπὸν, πρὸς ὃν ζητεῖται ἡ παροῦσα ἔκθεσις, ὡς εἶνε περιτταὶ αἱ τῷ 1907 καὶ 1909 καὶ ἐξῆς μέχρι σήμερον ἐνεργούμεναι ἐργασίαι εἴτε ἐν τῷ ἀμφισβητούμένῳ χώρῳ εἴτε καὶ ἐν ἄλλοις τμήμασι τοῦ Κεραμεικοῦ (ὄρα π.χ. Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1909 σ. 105 ἐξ., 1910 σ. 55, 101 ἐξ.).

*

Αἱ μνημονευθεῖσαι ἀνωτέρω ἐργασίαι ἐν τῷ Κεραμεικῷ ἐπιστήθησαν δι' ἐπισήμων ἐγγράφων μαρτυριῶν, εἰς ἃς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προστεθῶσι πλείονα τεκμήρια κυριότητος καὶ κατοχῆς τοῦ Δημοσίου ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητούμένου χώρου, ἂν ἦτο εὐκόλον, καὶ ὑπῆρχε καιρὸς νὰ ἐρευνηθῶσι τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἅτινα μετεκομίσθησαν ἐσχάτως καὶ κεῖνται ἐν σωρῷ ἀτακτοποιήτα εἰσέτι ἐν τοῖς Γενικοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κράτους, προσέτι δὲ καὶ τὰ ἀρχεῖα ἄλλων Ὑπουργείων. Διότι φαίνεται, ὅτι πολλάκις τὰ Ὑπουργεῖα παρενέβαινον αὐτεπαγγέλτως εἴτε πρὸς μισθώσεις καὶ προστασίαν τῶν δημοσίων κτημάτων, εἴτε πρὸς ἔργα ἄλλα κυριότητος καὶ νομῆς, εἴτε πρὸς ἀγορὰν γηπέδων, εἴτε πρὸς φύλαξιν τῶν ἀρχαίων χωρὶς νὰ εἰδοποιῆται περὶ τούτων ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἢ ἡ Γενικὴ Ἐφορεία.

Ἐν τοῖς ἀνωτέρω δὲν περιελάβομεν μόνον ἔργα ἀποκλειστικῶς ἀφορῶντα εἰς τὸ ἐπίδικον μέρος τοῦ Κεραμεικοῦ, ἀλλὰ ἐνίοτε καὶ εἰς τὸν ὅλον αὐτόθι ἀρχαιολογικὸν χώρον, ἵνα δεῖξωμεν ἄλλοτε μὲν πῶς ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἢ τὸ Κράτος ὡς ὅλον ἀντελαμβάνοντο τὸν χώρον ἐκεῖνον καὶ γενικὰ ἐλάμβανον μέτρα περὶ ἐξαγορᾶς καὶ προσκτήσεως τῶν μὴ δημοσίων μερῶν καὶ ἀποστρογγυλώσεως οὕτως εἰπεῖν καὶ περιφράξεως τοῦ ὅλου χώρου, ἄλλοτε δὲ ἵνα φανῇ ἡ

καλή προαίρεσις τοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς τὰς ἰδιοκτησίας καὶ ἐξαρθῆ οὕτω δικαίως ἢ καλῆ αὐτῶν πίστις, ὅταν εὐρίσκωνται που ὡς κάτοχοι διανοία κυρίου, ἄλλοτε δὲ ἵνα φανῆ πόσου ἐτιμῶντο ἐκεῖ περίξ τὰ γήπεδα.

Ἐν περιλήψει ὅμως αἱ μεγάλαι ἐργασίαι ἐπὶ τοῦ περὶ οὗ κυρίως πρόκειται χώρου πλὴν τῆς ἄλλης διηνεκοῦς μερίμνης περὶ φυλάξεως καὶ καθαριότητος αὐτοῦ ἔχουσιν οὕτωςι κατὰ τὰνωτέρω.

Τῷ 1838 ἀνεσκάφησαν δύο στῆλαι ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Λυσιμαχίδου (ὅρα τὰ περὶ τοῦ ἔτους 1863 ἀνωτέρω εἰρημένα). Τῷ 1860 καὶ 1862 ὁ ὁδοποιὸς μηχανικὸς τοῦ Δημοσίου σκάπτει ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἐκείνου χώρου καὶ εὐρίσκει ἀρχαιότητας (ἀνάγλυφα Προκλέους, Ἀριστοναύτου κλπ.) μετακομιζόμενας εἶτα εἰς τὸ Θησεῖον ὡς εἰς Μουσεῖον, αἱ σκαφαὶ δὲ αὐταὶ λαμβάνουσι τὸν χαρακτῆρα καὶ ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, ὅτε τῷ 1861 ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀνέθηκεν ἀνασκαφὴν εἰς τὸν Πιττάκην, Γενικὸν Ἐφορον τότε, οὗτος δὲ παρακολουθῶν τὰς σκαφὰς τοῦ Δανιήλ δὲν ἐπιχειρεῖ ἄλλο τι «μὴ θεωρήσας ἀναγκαῖον τὸ περιπλέον». Τῷ 1863 ὁ Ὑψηλάντης ἢ Μεταξᾶς, ὁ Βάβαρης καὶ ὁ Καζαντζῆς καταπατοῦσι τὸν χῶρον προσκαίρως, καὶ ἀνασκάπτουσιν ἐπὶ τινα χρόνον, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ ἔτει κατὰ Σεπτέμβριον τὸ Κράτος, ἀνακαλύψαν ὅτι οὗτοι πάντες δὲν εἰσῆλθον νομίμως εἰς τὸν χῶρον τοῦτον, ὄντα δημόσιον, ἐκβάλλει αὐτούς, ἀποχωροῦντας ἀδιαμαρτυρήτως, καὶ καταλαμβάνει τὸν νῦν ἐπίδικον τόπον ὅλον, διατάξαν ἀνασκαφὰς δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ διορίσαν φύλακα ἀπόμαχον, ὅστις οὐδέποτε πλέον ἔπαυσεν ὑπάρχων, διωρίσθησαν μάλιστα πολλάκις καὶ δύο καὶ τρεῖς φύλακες. Τῷ 1870 ἀνασκάπτεται ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὁλόκληρος ὁ χῶρος ὁ μετὰ τῆς τῷ 1863 ἀνασκαφείσης σειρᾶς τάφων (Δεξιίλειω, Ἀγάθωνος, Διονυσίου, Λυσιμαχίδου κλπ.), τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ τοῦ περιβόλου αὐτῆς καὶ τῆς νῦν ὁδοῦ Πειραιῶς, προσέτι δὲ μέγα μέρος πρὸς ἀνατολὰς καὶ νότον καὶ νοτιοανατολικῶς τοῦ Δεξιίλειω. Τὸ μέγιστον λοιπὸν μέρος τοῦ ἐπίδικου κτήματος ἦτο ἤδη ἀνεσκαμμένον (ὅρα τοὺς χάρτας, Δύο Γενικαὶ Συνελεύσεις τῶν

ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1870 καὶ Archäol. Zeitung 1871 πίν. 42). Τῷ 1875 ἀνασκάπτουσι πρὸς δυσμὰς τοῦ Χαρωνείου ἀναγλύφου τοῦ Λυσιμαχίδου κατ' εὐθείαν ἦτοι ἐν χώρῳ, ὅστις ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1874-5 σ. 19 καλεῖται ἐθνικός. Τῷ 1879 γίνεται ἀνασκαφὴ ὑπολειφθέντος τινὸς χώρου παρὰ τοὺς τοίχους τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἰσοπεδοῦνται δὲ αὐτόθι ὅλος ὁ ἀνεσκαμμένος τόπος καὶ φράσσεται ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔκτασις πρὸς τὴν ὁδὸν Πειραιῶς διὰ καλῶς θεμελιωμένου τοίχου, ἐν ᾧ πρὸς τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ ἦτο ἡδὴ ξηρολιθία, ἣτις τῷ 1881 ἀντικαθίσταται διὰ πηλοκτίστου τοίχου. Οὕτω τὸ ἐπίδικον μέρος, ἀνεσκαμμένον τε καὶ μὴ ἀνεσκαμμένον, ἦτο περιτετειχισμένον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο πρὸς νότον τε καὶ δυσμὰς. Μαρτυρεῖται δὲ τότε ὑπὸ τοῦ Ἰω. Καζαντζῆ, ὅτι ὁ περὶ τὴν ἐκκλησίαν χώρος ἦτο δημόσιος καὶ ἐπροστατεύετο ὑπὸ τῶν δημοσίων ἀρχῶν, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ὡς πλατεῖα τῆς ἐκκλησίας, ἣ καὶ ἐμισθοῦτο ὑπὸ τοῦ Δημοσίου εἰς ἰδιώτας. Τὸ περιτείχισμα βλάπτεται συχνὰ ὑπὸ τῶν ἀναγῶγων διαβατῶν, ἀλλὰ καὶ διορθοῦται καὶ βελτιοῦται τῷ 1882, 1884, ὀριστικῶς δὲ συμπληροῦται πρὸς βορρᾶν ἀξιολόγως ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν τῷ 1889 ἀντικατασταθέντος μέρους αὐτοῦ διὰ κιγκλίδων τῷ 1895.

Ἐν τῷ μεταξύ γίνεται πᾶσα πρόνοια πρὸς φύλαξιν καὶ συντήρησιν τῶν ἀρχαιοτήτων στερεουμένων τῶν χρωμάτων τοῦ σηκοῦ τοῦ Ἀγάθωνος τῷ 1863 διὰ τοῦ Τσίλλερ, συναρμολογουμένων τῶν μερῶν τοῦ μνημείου τοῦ Προκλέους καὶ τοῦ Ἀριστοναύτου (1863), κτιζομένων φυλακείων (ἡδὴ πρὸ τῆς 22 Μαΐου τοῦ 1863) προφυλασσομένων τῶν ἀξιολόγων ἀναγλύφων διὰ συρματοπλεγμάτων (1865, 1890), ἀναστυλομένου τοῦ ταύρου τοῦ Διονυσίου (1884). Τέλος τῷ 1890 ἀνασκάπτεται καὶ τὸ μόνον ἄσκαπτον μὲν μέχρι τοῦδε ἀλλὰ περιπεφραγμένον, ὑπὸ τοῦ δημοσίου φυλακείου κατειλημμένον καὶ ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ φύλαξιν τοῦ Δημοσίου εὕρισκόμενον ὑπόλοιπον μέρος, τὸ δυνάμενον νὰ ἀναχθῆ εἰς τὸ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ἀμφισβητούμενον γήπεδον, τὸ ὠχρὸν κεχρωσμένον ἐν τῷ Β' χάρτῃ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ 1890 πρὸς

νότον τῆς τῶ 1863 ἀνασκαφείσης καὶ ἔκτοτε ὑπὸ τοῦ Δημοσίου κατεχομένης σειρᾶς τῶν τάφων Δεξίλειω, Ἀγάθωνος, Διονυσίου, Λυσιμαχίδου κλπ.

Οἱ ἀντίδικοι ἐκίνησαν νῦν ἀπὸ τῆς 8 Ἰανουαρίου 1915 νέαν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Δημοσίου περὶ κυριότητος τοῦ ὄν ἀμφισβητοῦσι χώρου, ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ἐνέμοντο αὐτὸν καλῇ τῇ πίστει καὶ διανοίᾳ κυρίου μέχρι τοῦ 1900, ὅτε κατέλαβε δῆθεν αὐτὸν ἀναγκαστικῶς τὸ Δημόσιον. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅμως γίνεται γνωστόν, ὅτι τὸ Δημόσιον ἀσκει ἐπὶ τοῦ χώρου τούτου κατοχὴν καὶ κυριότητα καὶ νομὴν μεμαρτυρημένην ὑπὸ τοσούτων ἐπιστήμων ἐγγράφων καὶ χαρτῶν καὶ συγγραμμάτων ἡμεδαπῶν καὶ ἀλλοδαπῶν, πλὴν τῆς περιπτώσεως τοῦ 1838, κυρίως ἀπὸ τοῦ 1860 μέχρι σήμερον μὲ μικρὸν διάλειμμα κατὰ τὸ 1863, ὅτε ὁ Παντελῆς Καζαντζῆς μιμούμενος ἄλλους κατεπάτησε μέρος τοῦ χώρου, ἐκβληθεὶς ὅμως ἐξ αὐτοῦ ἐν τῶ αὐτῶ ἔτει ὑπὸ τοῦ Δημοσίου παραμένοντος μέχρι σήμερον κατόχου.

Ἐμακρηγόρησα, κύριε Ἰπουργέ, διότι ἔπρεπεν ὄχι μόνον τὸ οἰκονομικὸν συμφέρον τοῦ Δημοσίου νὰ προασπισθῇ μετὰ τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀρθοκρισία τῶν δικαστηρίων τῆς πατρίδος ἡμῶν νὰ καθοδηγηθῇ περὶ πράγματος ἀποτελοῦντος, ἀπὸ τοῦ 1863 κυρίως, παγκόσμιον προσκύνημα ἀρχαιολογικόν. Ἐνόμισα δηλαδή, ὅτι τὸ μέλλον νὰ ἐπιληφθῇ τῆς ἐκδικάσεως τῆς ὑποθέσεως ταύτης δικαστήριον θὰ ἔχη νὰ προασπίσῃ διὰ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ καὶ τὴν ὑψηλὴν ὑπόληψιν τῆς Ἑλληνικῆς δικαιοσύνης προκειμένου περὶ τοῦ σεμνοτάτου ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ὃν ὄχι μόνον τὰ μνημονευθέντα συγγράμματα, παρατεθέντα ἀνωτέρω διότι συνετάχθησαν πρῶτα ἀμέσως μετὰ τὰς γενομένας ἀνασκαφάς, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πάμπολλα εἰς πᾶσαν εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν γεγραμμένα μετὰ τὰ πρῶτα, γινώσκουσι καὶ περιγράφουσι καὶ χαρτογραφοῦσιν ἀνεσκαμμένον καὶ καθαρὸν ἀρχαιολογικὸν κτῆμα δημοσίον ἀπὸ τοῦ 1863 κυρίως. Δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ὅτι ἀπὸ τοῦδε εἰδικοί ξένοι ἀρχαιολόγοι, μαθόντες καὶ τὴν ὑπαρξίν τῆς ἀμφισβητήσεως, ἤσθάνθησαν ὀδυνηρὰν ἐκπληξίν.

Ἐν τέλει νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ προσθέσω καὶ τόδε: Οἱ ἀντίδικοι ἰσχυρίζονται, ὅτι μέχρι τοῦ 1900 κατεῖχον τὸν ἐπίδικον χώρον. Ἄλ-

λά και ἐκ τῆς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἀναφορᾶς αὐτῶν τῆς 3 Μαρτίου 1912, δι' ἧς ἐπιφυλάσσουν ἐαυτοῖς πᾶν δικαίωμα ἐπὶ τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐν τῷ ἀμφισβητούμενῳ χώρῳ ἀρχαιοτήτων συνάγεται τεκμήριον, ὅτι τὸν χώρον κατεῖχε τὸ Δημόσιον καὶ πρὸ τοῦ 1900. Διότι αἱ καταλεγόμεναι ἐκεῖ ἀρχαιότητες πᾶσαι κατὰ τὰνωτέρω εὑρέθησαν δι' ἀνασκαφῶν γενομένων πρὸ τοῦ 1900 καὶ ἐπομένως ἠϊρίσκοντο ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ προστασίαν καὶ φυλακὴν τοῦ Κράτους, ἀσκουμένην διὰ τῶν ἀρχαιολογικῶν ὑπαλλήλων αὐτοῦ Ἐφόρων καὶ φυλάκων καὶ διὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκ τῶν ἀσφαλῶς δὲ δυναμένων νὰ ταυτισθῶσιν εὑρέθησαν αἱ μὲν ὑπ' ἀριθ. 1 (στήλη Ἀγάθωνος), 2 (ταῦρος), 4 (κύων μολοσσός), 5 (χαρώνειον ἀνάγλυφον) καὶ 8 (λέων) τῷ 1863, αἱ ὑπ' ἀριθ. 6 (Ἡγησῶ) καὶ 7 (στήλη τοῦ Κλειδήμου) τῷ 1870, ἡ δὲ ὑπ' ἀριθ. 9 (ὕδριαφόρος) τῷ 1890. Ἄν οἱ ἀντίδικοι κατεῖχον καὶ ἐνέμοντο τὸν χώρον μέχρι τοῦ 1900, πῶς θὰ ἐγίνοντο ὑπὸ τοῦ Δημοσίου αἱ ἀνασκαφαὶ καὶ πῶς θὰ ἀνεστυλοῦντο ἢ θὰ περιεφράσσοντο καὶ θὰ ἐφυλάσσοντο ὑπ' αὐτοῦ τὰ ἐνταῦθα ἀρχαῖα μνημεῖα;

Πῶς δέ, ἂφ' οὗ ταῦτα πάντα ἐγίνοντο, δὲν διεμαρτύροντο οἱ ἀντίδικοι; Καὶ τίνα νομὴν ἠδύναντο νὰ ἀσκῶσιν ἐπὶ τῶν ἀνεσκαμμένων τάφων καὶ μαρμάρων καὶ ποίαν νομὴν θὰ ἐπέτρεπον οἱ φύλακες τῶν ἀρχαιοτήτων, ἂφ' οὗ τὰ νόμιμα αὐτῶν καθήκοντα εἶνε ἐντελῶς ἀντίθετα πρὸς πᾶσαν ἔννοιαν παρεμβάσεως τῶν ἰδιωτῶν ἢ νομῆς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἀνεσκαμμένου ἢ καὶ ἀπλῶς περιπεφραγμένου ἀρχαιολογικοῦ χώρου;

Ταῦτα δύναμαι, κύριε Ὑπουργέ, νὰ ἐκθέσω περὶ τοῦ προτεθέντος μοι ζητήματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπισήμων γραπτῶν ἀπλῶς ἢ καὶ ἐντύπων τεκμηρίων καὶ τινων προφορικῶν. Ζώσας μαρτυρίας πλείονας δύναται νὰ παράσχωσιν ὁ κ. Στέφανος Δραγούμης νῦν Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ἀπὸ δὲ τοῦ 1862 μέλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ πολλάκις Σύμβουλος αὐτῆς, ὁ κ. Π. Καββαδίας καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, πρώην Γενικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ ἐπὶ μακρὸν Σύμβουλος καὶ Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ὁ κ. Βαλέριος Στάγης διευθυντὴς τοῦ Ἐθνι-

κοῦ Μουσείου, ὁ κ. Ἑρνέστος Τσίλλερ ἀρχιτέκτων, ὁ κ. Κωνστ. Καμπάνης (ὁδὸς Μαρωνείας 4) ἐπιστάτης τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τοῦ 1890, καὶ οἱ φύλακες τῶν Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς Παναγ. Ζαφειρόπουλος καὶ Ζαχαρίας Καρνέζης.

Εὐπειθέστατος

Ὁ Ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς καὶ Ἀκροπόλεως

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Δ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ

Τὸ ἐργοτάξιο
τοῦ ὑπογείου σιδηροδρόμου.
Στὸ βάθος
τὰ μνημεῖα τοῦ Κεραμεικοῦ.

Ο ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ ΣΗΜΕΡΑ

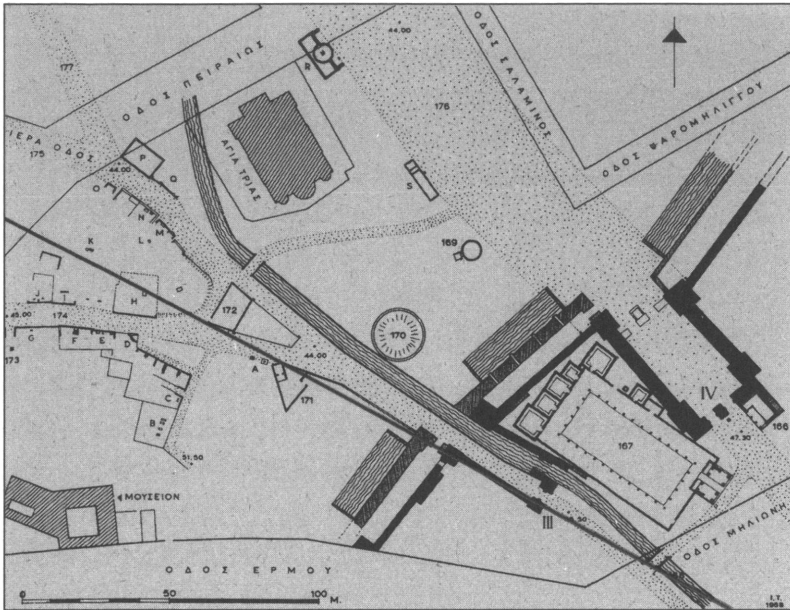
Οι νομικές δυσχέρειες που εξιστορεῖ ὁ Κεραμόπουλλος καὶ οἱ συναφεῖς ἐπιβουλές τῶν ἰδιωτῶν μπορεῖ νὰ ἔλειψαν πλέον ἀλλὰ τὰ τελευταῖα χρόνια νέα ἀπειλή παρουσιάστηκε, ὑπόγεια, τοῦ μετροῦ τῆς Ἀθήνας, τοῦ ὁποῖου μιὰ γραμμὴ σχεδιάστηκε νὰ περνᾷ κάτω ἀπὸ τὸ κεντρικότερο τμήμα τῆς νεκρόπολης.

Ἰπῆρξαν πολλές καὶ ἰσχυρές ἀντιδράσεις στὴν Ἑλλάδα καὶ ἔξω, καὶ γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη φάνηκε πόσο τὰ ἀρχαῖα περιφρονοῦνται στὴν Ἑλλάδα. Μὲ βέβαιη τὴν καταστροφὴ τῶν μνημείων, ἐφ' ὅσον ἡ σήραγγα τοῦ τραίνου θὰ ἀνοιγόταν σὲ χαλαρές, ποταμίσιες, ἐπιχώσιες, ἐκεῖνοι που σχεδίασαν τὸ ἔργο, Ἑλληνας τεχνικοὶ καὶ τεχνοκράτες, διάλεξαν τὴν πιὸ φθηνή, καὶ τὴν πιὸ ἀκριβὴ συγχρόνως, λύση. Φθηνή γιατί σχεδιάστηκε στὸ χαρτί χωρὶς μελέτη· ἀκριβὴ διότι οἱ δυσχέρειες που θὰ προέκυπταν ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς θὰ ἦσαν πολλαπλάσιες ἐκεῖνων που παρουσιάστηκαν στὴν ὁδὸ Πανεπιστημίου, ἰδιαίτερα ἀπέναντι στὸ Ἀρσάκειο. Στὸν Κεραμεικὸ ἡ γῆ δὲν θὰ κατάπινε περίπτερο μὲ τὸ πολύχρωμο περιεχόμενό του, που εὐκόλα τιμολογήθηκε, ἀλλὰ μνημεῖα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τέχνης. Τὰ ἔξοδα θεραπείας τῆς καταστροφῆς θὰ ἦσαν πολλαπλάσια τοῦ προϋπολογισμοῦ κατασκευῆς τοῦ ἔργου στὸ σημεῖο ἐκεῖνο.

Ἡ Ἑταιρεία ἀντέδρασε στὴ σφαλερῆ αὐτὴ ἐπιχείρηση μὲ λόγους, ἔγγραφα καὶ δημοσιεύματα. Ἐντονα καὶ ἀποτελεσματικὰ ἀντέδρασε τὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο (βλ. Klaus Fittschen, *Kerameikos contra Metro*, *Antike Welt* 27, 1996, 169-171). Ἐλπίζεται πλέον ὅτι ὁ ὑπόγειος που τόσο καθυστερημένα γίνεται σὲ μιὰ κατεστραμμένη Ἀθήνα, δὲν θὰ βλάψει τὸν Κεραμεικὸ.

ΠΡΟΣΕΧΩΣ

ΣΤΗ ΣΕΙΡΑ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ
 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
 ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Κάτοψη
του Κεραμεικού.
Με κόκκινο χρώμα
δηλώνεται
ή σχεδιαζόμενη γραμμή
του υπογείου σιδηροδρόμου
(Antike Welt 27, 1996, 171,
abb. 3).

Ύπο την εκτέλεση
των έργων
για τον σταθμό «Κεραμεικός»
του υπογείου σιδηροδρόμου.
Στο βάθος διακρίνονται
τά ταφικά μνημεία
και μπροστά
οι σωλήνες τής γεώτρησης
(Antike Welt 27, 1996, 170,
abb. 3).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΤΟΥ ΕΝΔΕΚΑΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΜΕΝΤΟΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΤΑΙΡΟΥΣ

Humfry Payne (1902-1936) 1-3· Μιά καινοτομία 33-35· Ἡ ἑλληνική ἀντίληψη γιὰ τὰ μνημεῖα ἀπὸ τὸν Κυριακὸ Σ. Πιττάκη ἕως σήμερα 65-73· Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κεραμεικοῦ 117

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

Πείν, ὁ ἐμπνευσμένος ἀρχαιολόγος 4-19

ΠΕΝΘΗ

Μανόλης Χατζηδάκης 20-21· Tony Hackens 22-24· Χριστίνα Κοντῆ 24· Εὐθύμιος Μαστροκώστας 116· Εὐρυδίκη Κοντολέοντος 116

ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ

Τὸ ἔργο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἠνωμένου Βασιλείου 25-29· Ἐκλογὴ Ἀκαδημαϊκοῦ 36· Τὸ Ἔργον τοῦ 1997. Χαιρετισμὸς τοῦ Ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ κ. Ε. Βενιζέλου 38-39· Ἐνίσχυση μελετῶν 39· Προσφορὲς γιὰ τὸ Τμήμα Κύπρου 39-40· Τὰ πενήντα χρόνια τοῦ Σουηδικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου 40-43· Ἡ Σχολὴ Διδασκαλίας τῆς Ἱστορίας τῆς Τέχνης 114-115

ΑΝΑΔΡΟΜΕΣ

Ὁ Χρῆστος Καροῦζος γιὰ τὸν Humfry Payne 37

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Ὁ Ἡρακλῆς χρωστοῦσε τὴ ζωὴ του στὴ Θηβαία ἡρώιδα Γαλινθιάδα 30-32

Α΄ ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ 1998 ἀφιερωμένη στὰ 200 χρόνια ἀπὸ τὴν γέννηση τοῦ Κυριακοῦ Σ. Πιττάκη 44-64

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Β.Χ. Πετράκου: Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία κατὰ τὰ χρόνια τοῦ Κυριακοῦ Σ. Πιττάκη 74-113· Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Κεραμεικοῦ ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία 119-145· Ἡ παραχώρηση τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Κεραμεικοῦ στὸ Γερμανικὸ Ἀρχαιολογικὸ Ἰνστιτούτο 146-149· Βιβλιογραφία τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας στὸν Κεραμεικὸ 150-162· Μερικὲς ἀρχαῖες μαρτυρίες γιὰ τὸν Κεραμεικὸ καὶ τὸ Δημόσιον Σῆμα 163-167· Ὁ Κεραμεικὸς στὴν ποίηση 168-171· Οἱ νεώτερες τύχες τοῦ Κεραμεικοῦ 172-205· Ὁ Κεραμεικὸς σήμερα 206-207

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΦΑΝΗΣ ΜΑΛΛΟΥΧΟΥ-ΤΟΥΦΑΝΟ

Η ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1834-1939)

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ

Περιεχόμενα

Ἡ Ὄθωνικὴ περίοδος (1833-1863)

Ὁ Leo von Klenze καὶ ἡ ἀναστήλωση τῶν μνημείων τῆς Ἀκρόπολης -
Ἡ περίοδος τῆς ἐφορείας τοῦ Ludwig Ross (1834-1836)·
ἡ ἀναστήλωση τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης - Ἡ περίοδος
τῆς ἐφορείας τοῦ Κυριακοῦ Πιπτάκη (1836-1863)· ἔναρξη τῆς δράσης
τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας - Σύγχρονη κριτικὴ τῶν ἐπεμβάσεων.

Ἀπὸ τὸ τέλος τῆς Ὄθωνικῆς περιόδου ὡς τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1909

Ἡ περίοδος τῆς ἐφορείας τοῦ Παναγιώτη Εὐστρατιάδη (1864-1884)·
γραμματεία τοῦ Στεφάνου Κουμανούδη στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία
(1859-1894) - Ἡ περίοδος τῆς ἐφορείας τοῦ Παναγιώτη Καββαδία
(1885-1909) καὶ τῆς πρώτης γραμματείας του στὴν Ἀρχαιολογικὴ
Ἑταιρεία (1895-1909)· ἡ πρώτη φάση τοῦ ἔργου τοῦ Νικολάου Μπαλάνου.

Ἀπὸ τὸν Πρῶτο ὡς τὸν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο (1910-1939)

Συντήρηση καὶ ἀναστήλωση μνημείων ἀπὸ τὸ Ἀρχιτεκτονικὸ Τμῆμα τοῦ
Ἰπουργείου Παιδείας ὑπὸ τὸν Νικόλαο Μπαλάνο· ἡ δεύτερη καὶ ἡ τρίτη
φάση τοῦ ἔργου του (1911-1917, 1921-1939) - Κριτικὴ ἀποτίμηση τοῦ
ἔργου τοῦ Νικολάου Μπαλάνου - Τὸ ἔργο τοῦ «Γραφείου Ἀναστυλώσεως
καὶ Συντηρήσεως Ἀρχαίων Μνημείων» ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιο Ὁρλάνδο
(1922-1939).

Εὐρωπαϊκὸς περίγυρος καὶ ἑλληνικὲς ἀναστηλώσεις

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΣΠΥΡΟΥ Ε. ΙΑΚΩΒΙΔΗ

ΓΛΑΣ ΙΙ

Η ΑΝΑΣΚΑΦΗ 1981-1991

Περιεχόμενα

Είσαγωγή

Στρωματογραφία - 'Ανασκαφή.

Τὰ κτίρια καὶ τὰ εὐρήματα

Κτίριο Η - Κτίριο Κ - Δωμάτια Ν1-Ν3 - Χώρος Ν4 -

Κτίριο Μ - Τοῖχος περιβόλου.

Διάταξη τῶν κτιρίων

Οἰκοδομικά: Θεμελίωση - Τοῖχοι - Πλῖθες - Δάπεδα -

Αὐλάκια - Θύρες - Κατώφλια - Στέγες.

Κεραμεικὴ

Νεολιθική - Ὑστεροελλαδική: Κύλικες - Λεκανίδια - Πίθοι -

Πρόχοι - Σκύφοι - Ψευδόστομοι μικροί - Ψευδόστομοι μεγάλοι -

Κρατῆρες-κρατηρίσκοι - Λεκάνες - Σταμνίσκοι - Ἀλαβαστροειδή -
Κύπελλα - Κύαθοι - Πώματα - Μαγειρικά-οἰκιακὰ ἀγγεῖα καὶ σκεύη -

Διάφορα - Ἑλληνιστική - Μεσαιωνική.

Μικρὰ εὐρήματα

Μετὰλλινα ἀντικείμενα - Λίθινα ἀντικείμενα - Διάφορα εὐρήματα -

Εἶδη διατροφῆς: Κοχύλια - Ζωικὰ κατάλοιπα - Φυτικὰ κατάλοιπα.

Χρήση καὶ ἱστορία τῶν κτιρίων

Τοιχογραφίες

Χρονολόγηση

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

KONSTANTINOS KALOGEROPOULOS

**DIE FRÜHMYKENISCHEN GRABFUNDE
VON ANALIPSIS
(Südöstliches Arkadien)**

Inhaltsverzeichnis

Einleitung

Lage des Fundortes - Forschungsgeschichte

Der archäologische Befund

Das Tholosgrab - Die Miniaturtholoi 1-8 - Das Kindergrab 'bei dem Prytaneion' - Das Grab 'am Alpheios' - Katalog der Funde aus einem Brandschutt unter dem 'Prytaneion' - Das Kindergrab 'bei Alonia' - Fundstellen mykenischer Keramik auf dem Hügel von Analipsis - nach den Grabungsnotizen von Kontogiorgis

Die Keramik

Bemalte mykenische Keramik - Unbemalte Keramik mit ungeglätteter Oberfläche - Unbemalte Keramik mit geglätteter Oberfläche

Die Kleinfunde

Kleinfunde aus Ton - Kleinfunde aus Elfenbein - Kleinfunde aus Eberzahn - Kleinfunde aus Bronze - Kleinfunde aus Edelmetall - Kleinfunde aus Bernstein - Kleinfunde aus Silex - Kleinfunde aus Felsgestein - Tierknochen - Sonstiges

Grabformen, Bestattungen und Datierung der Grabanlagen
Das Tholosgrab - Die Miniaturtholoi - Kistengräber und Sonstiges

Die frühmykenischen Amphoren des palatialen Stils
Forschungsgeschichte - Vorbemerkungen - Verbreitung,
archäologischer Kontext und stilistische Beurteilung -
Kompositionsschemata - Funktion

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΕΘΕΜΙΩΤΑΚΗ

ΑΝΘΡΩΠΟΜΟΡΦΙΚΗ ΠΗΛΟΠΛΑΣΤΙΚΗ
ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΟΑΝΑΚΤΟΡΙΚΗ
ΕΩΣ ΤΗΝ ΥΠΟΜΙΝΩΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Περιεχόμενα

Εισαγωγικά

Κατάλογος ειδωλίων και ειδώλων

Ἀνατολική Κρήτη

Βόρεια Κεντρική Κρήτη

Νότια Κεντρική Κρήτη

Δυτική Κρήτη

Στυλιστικά χαρακτηριστικά - Χρονολόγηση

Ἀπὸ τὴ νεολιθικὴ ἕως τὶς ἀρχὲς τῆς νεοανακτορικῆς

Ἡ ἐποχὴ τῆς φυσιοκρατίας

Ἡ πρόωμη φάση τῆς μετανακτορικῆς πλαστικῆς

Ἡ μέση φάση τῆς μετανακτορικῆς πλαστικῆς

Ἡ ὕστερη φάση τῆς μετανακτορικῆς πλαστικῆς

Ὑπομινωικὴ πλαστικὴ

Μυκηναϊκὰ εἰδῶλια στὴν Κρήτη

Μινωικὰ εἰδῶλια ἐκτὸς Κρήτης

Μορφολογικὰ χαρακτηριστικά

Τὸ ἔνδυμα τῶν εἰδωλίων

Κοσμήματα

Κομμώσεις

Χειρονομίες

Ἡ τεχνικὴ κατασκευῆς εἰδωλίων καὶ ειδώλων

Ζητήματα ρυθμοῦ

Ζητήματα ἐρμηνείας

Περιεχόμενα

Είσαγωγή: Τὸ ἀνάγλυφο - Τὰ τείχη τῆς Καδμείας - Οἱ πύλες τῆς Καδμείας - Τὰ τείχη τῆς πόλης - Οἱ πύλες τῆς πόλης - Ἡ μαρτυρία τοῦ Πausanias.

Ἀπὸ τίς ποτινῆς στῆς Ἡλέκτρης: Ποτνιαί, ἄλλος Δῆμητρος καὶ Κόρης, μέγαρο, ναὸς Διονύσου Αἰγυθόλου, φρέαρ, Ἀμφιάρειο, Κνωπός, Σχιστὴ ὁδός, τάφος Λαΐου, Χρυσορράας, μυκηναϊκοὶ τάφοι, ἥρωο Λευκοθέας, ὑδραγωγεία.

Οἱ Ἡλέκτρης, τὰ πρὸ τῶν Ἡλεκτρῶν, τὰ «δεξιὰ» τῶν Ἡλεκτρῶν: Πολυάνθριο, Δημόσιο σῆμα, τόπος σπορᾶς τῶν δοντιῶν τοῦ δράκοντα (περιβόλι τῶν Σπαρτῶν), Ἴσμηνιο, ἀγάλματα Ἀθηναῖς καὶ Ἐρμού, ναὸς Ἀθηναῖς Προναίας, ναὸς Ἀπόλλωνος καὶ ἑναετία, ἄγαλμα Ἀπόλλωνος, Μαντοῦς οἶφος, εἰκόνες Ἡνώχης καὶ Πύρ(ρα), τρίποδες, κρήνη Ἄρεως, Μελία, τάφος Κάανθου, Ἴσμηνός ποταμός, Ἴσμηνη κόμη.

Τὰ «ἀριστερὰ» τῶν Ἡλεκτρῶν, ὁ Σπόδιος, ἡ Ὅγκαι: Οἰκία Ἀμφιτρώωνος καὶ Ἡρακλέους, βωμὸς Διὸς Σωτήρος, θάλαμος Ἀλκμήνης, μνήμα παιδῶν Ἡρακλέους, Σωφρονιστήρ, ἀνάγλυφα Φαρμακίδων, ἱερό Γαλιπθάδος, ναὸς Ἡρακλέους, ἀγάλματα καὶ γλυπτικοὶ διάκοσμος, ἀνάθημα Θρασυβόλου, γυμνάσιο καὶ στάδιο Ἡρακλέους, τύμβος Ἀμφιτρώωνος καὶ τάφος Ἰολάου, Κολη ὁδός, βωμὸς Ἀπόλλωνος Σποδίου, ἱερό Ἀθηναῖς Ὅγκαις, κόμη Ὅγκαι.

Ἐπὶ τῆς Καδμείας: Ἀγορὰ ρωμαϊκῶν χρόνων, οἰκία Κάδμου (καὶ ἀπογόνων), θάλαμος Ἀρμονίας, θάλαμος Σεμέλης, θέση ὅπου ἔφαλαν οἱ Μοῦσες, ἄγαλμα Διονύσου Περικονίου, ἄγαλμα Διονύσου τοῦ «Ἄνασημῆδη», βωμὸς Διονύσου, ἀνδριάντες Προνόμου καὶ Ἐπαμεινώνδα, ναὸς καὶ ἄγαλμα Ἀμμωνος Διὸς (Υψίστου), οἰωνοσκοπεῖον Τειρεσίου, ἱερό καὶ ἄγαλμα Τύχης (Ἰουῶς), ξόανα Ἀφροδίτης (καὶ ἱερό Λαμίας), ἱερό καὶ ἄγαλμα Δῆμητρος Θεσμοφόρου, λατρεῖες Περσεφόνης καὶ Γῆς, ἱερό Ποσειδῶνος, ἱερό Ὀμολωίων θεῶν, τάφος Ὠγύγου καὶ ἄλλος, βουλευτήριον.

Κοντὰ στῆς Προιτίδες: Θέατρο, ναὸς Διονύσου Λυσίου καὶ ἀγάλματα Διονύσου καὶ Σεμέλης, ἐρείπια οἰκίας Λύκου, μνήμα Σεμέλης, «κενοτάφειο» Ἀλκμήνης, μνήματα παιδῶν Ἀμφιόνος, ναὸς Ἀρτέμιδος Εὐκλείας μετ' ἄγαλμα, τάφος Ἀνδροκλείας καὶ Ἀλκίδος, λέων ἀνάθημα τοῦ Ἡρακλέους, Ἀπόλλων Βοηρόμομος καὶ Ἐρμῆς Ἀγοραῖος, πυρὰ τῶν παιδῶν Ἀμφιόνος (Ἐπτὰ Πυρᾶ), ἀγάλματα Ἀθηναῖς Ζωστηρίας, τύμβος Ἀμφιόνος (καὶ Ζήθου) καὶ λίθοι πού «ὑπέβεληγται», ἀγορὰ, πολύστυλος στοὰ, λατρεία Λευκῶ Πόλω.

Στὸν δρόμο γιὰ τὴ Χαλκίδα: Τάφος Μελανίππου, Τυδέως καὶ παιδῶν Οἰδίποδος, μνήμα Τειρεσίου, [τάφος Ἐκτορος, Οἰδιποδία κρήνη, τάφος Ἀσφοδίου].

Στὸν δρόμο ἀπὸ τὴν Ἀνθηρόνα: Γυμνάσιο, στάδιο καὶ ἥρωο Ἰολάου, [θυμέλη Σύλλα], ἱππόδρομος, μνήμα Πινδάρου, τάφος Βοιωτοῦ.

Ἀπὸ τίς Νήιστες πρὸς τὸ Καβείριο: Μνήμα Μενουκίως μετ' ῥοδιά, χώρος μονομαχίας τῶν παιδῶν τοῦ Οἰδίποδος καὶ μνημεῖο, θέση ὅπου ἡ Ἥρα θῆλασε τὸν Ἡρακλῆ, Σύρμα Ἀντιγόνης, ἱερό Ἡρας, πυρὰ Ἀντιγόνης καὶ Ἴσμηνης, ποταμὸς Δίρκη, οἰκία Πινδάρου (καὶ πρυτανεῖο), Κυνὸς Κεφαλαί, Βοιωτία ὁδός, ἱερό Ἀλκιμᾶνος, ἱερό Μητρὸς μετ' ἄγαλμα, λατρεία Πανὸς καὶ Χαρίτων-Νυμφῶν, ἱερό Θέμιδος καὶ ἄγαλμα, ἱερό Μοιρῶν (καὶ Εἰλειθυίας), ἱερό Διὸς Ἀγοραῖο μετ' ἄγαλμα, Ἡρακλῆς Ρυνοκολούστης, «ἀναγκραία» ἀγορὰ καὶ νέα ἀγορὰ, πηγὴ καὶ κρήνη Δίρκη, τάφος Δίρκης, χεῖρ δράκοντος, Οἰδιποδία κρήνη, «θυμέλη» Σύλλα, τάφος Ἐκτορος, τάφος Ἀσφοδίου.

Ἐπίμετρο: Προβλήματα τῆς προϊστορικῆς Καδμείας - Ὁ λόφος τοῦ Ταλάρου καὶ ὁ τύμβος στὴν κορυφὴ τοῦ - Μυκηναϊκοὶ τάφοι τοῦ Μικροῦ Καστελιού - Τὸ μυκηναϊκὸ νεκροτάφειο τῆς λοφοσειρᾶς Ἴσμηνίου-Καστελιού.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

(κυκλοφορεί επίσης σε αγγλική, γαλλική και γερμανική μετάφραση)

BASIL CH. PETRAKOS

MARATHON

Archäologischer Führer

ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

3

ELENA WALTER-KARYDI

THE GREEK HOUSE

THE RISE OF NOBLE HOUSES
IN LATE CLASSICAL TIMES